

Морис Дрюон

Отровите на короната

Историята е наука, която почива на предположения.

Даниел Роп

ПРОЛОГ

Филип Хубави оставил Франция като най-могъща държава на Запада. Без да се впуска в завоевателни войни, а чрез преговори, бракове и сделки той успял значително да разшири територията ѝ, като в същото време полагал непрестанни усилия да централизира и укрепи държавната власт. Но в много случаи революционните за онази епоха административни, финансови, военни и политически институции, които той искал да внедри в кралството си, нямали достатъчно дълбоки корени в нравите и в историята, за да могат да просъществуват без личната намеса на силен владетел.

Шест месеца след смъртта на Железния крал повечето негови реформи изглеждали вече обречени на умиране, а усилията му на забрава.

Неговият син и наследник на престола Луи X Вироглавия, свадлив, посредствен, бездарен и още от първия ден на царуването си недорасъл за своята задача, с лека ръка прехвърлил грижите за държавното управление на своя чичо Шарл дьо Валоа, добър пълководец, но лош управител, чиито необуздани амбиции, дълго време насочени напразно към спечелването на някакъв трон, най-после намерили поле за действие.

Министрите от третото съсловие, които съставлявали истинската сила на предишния монарх, били хвърлени в затвора, а трупът на най-забележителния измежду тях, Ангеран дьо Марини, някогашен съуправител на кралството, гниел на бесилото в Монфокон.

Реакцията тържествувала; със своите заговорнически съюзи бароните сеели раздори в провинцията и държали в шах кралската власт. Големите феодали начело с Шарл дьо Валоа сечели собствени монети и ги пускали в обръщение за личното си обогатяване. Органите на властта, оставени без надзор, грабели за своя сметка, а държавната хазна била празна.

Една катастрофална реколта, последвана от незапомнено люта зима, предизвикала глад. Растяла смъртността.

В това време главната грижа на Луи Вироглавия била им осигури семейното си щастие и да заличи, ако може, последиците от скандала в кулата Нел.

Тъй като папският престол бил незает, а конклавът на кардиналите се оказал неспособен да избере нов папа, който единствен можел да обяви брака на младия френски крал за недействителен, Луи X наредил да

удушат съпругата му Маргьорит Бургундска в затвора Шато Гайар, за да може да се ожени отново.

Така той получил свобода да се венчае за красивата принцеса на Анжу и Сицилия, избрана му от Шарл дьо Валоа, с която се надявал да сподели едно дълго й щастливо царуване.

Първа част Франция очаква кралица

I. РАЗДЯЛА С НЕАПОЛ

Застанала права в снежнобялата си рокля до един от прозорците на огромния „Нов дворец“, откъдето се виждаха пристанището и заливът на Неапол, старата кралица-майка Мария Унгарска наблюдаваше кораба, който се готвеше да отплува. Като избърса с грапавия си пръст една сълза, навлажнила клепача ѝ без мигли, тя промълви:

– Е, сега вече мога да умра.

Беше осъществила целта на живота си. Кралска дъщеря, съпруга на крал, майка и баба на крале, тя беше настанила потомците си по тронове на Южна и Средна Европа. Всичките ѝ живи синове бяха крале или суверенни херцози. Две от дъщерите ѝ бяха кралици. Нейна? та плодовитост се бе оказала могъщо оръдие на Анжуйско-сицилийската династия, този по-млад клон на капетингското родословно дърво, който беше на път да настигне по размери самия ствол.

Наистина Мария Унгарска бе загубила шест от децата си, но поне ѝ оставаше утехата, че едно от тях, приело духовен сан, предстоеше да бъде канонизирано. Тя щеше да бъде майка на светец. Като че ли кралствата на този свят бяха станали твърде тесни за този род, пуснал пипалата си навред, та старата кралица щеше да проникне с челядта си и в царството небесно.

Надхвърлила седемдесетте, бе ѝ останало само да осигури бъдещето на една от своите внучки – сирачето Клеманс. Сега и това беше уредено.

Тежкият кораб, който в този ден, 1 юни 1315 година, вдигаше котва под ярките лъчи на слънцето, символизираще в очите на неаполската кралица-майка едновременно тържеството на нейната политика и тъгата по завършените и отминаващи неща.

Тя бе съумяла да уреди за обичната си Клеманс, двадесет и две годишна принцеса без каквато и да е териториална зестра, притежаваща само богатството на своята красота и добродетел, най-завидния брачен съюз, най-бляскавата женитба. Клеманс щеше да бъде кралица на Франция. Така най-безимотната от всички анжуйски принцеси щеше да

получи най-могъщото кралство и да стане съюзен на всичките си родственници. Това беше нещо като нагледно потвърждение на евангелското учение. Вярно е, говореха, че младият френски крал Луи X не бил много угледен на лице, нито пък много, добър по характер.

„Е та какво, моят съпруг, бог да го прости, беше сакат, а нима ми беше зле! – помисли си Мария Унгарска. – Пък и не ставаш кралица, за да бъдеш щастлива.“

Изказваха също така учудване с недомлъвки, че кралица Маргьорит бе умряла толкова навреме в затвора си тъкмо когато крал Луи се бе видял в чудо как да получи разтрогване на брака. Но нима трябваше да се дава ухо на всички злословия? Мария Унгарска не беше склонна да съчувствува на една жена, при това кралица, която бе изменила на съпружеските си задължения. За нея нямаше нищо чудно в това, че гневът божий се бе стоварил съвсем естествено върху опозорената Маргьорит.

„Хубавата ми Клеманс ще въздигне отново на почит добродетелта в парижкия двор“ – си рече тя.

И вместо сбогом направи с пепелявобялата си ръка кръстен знак под светлината, сетне с лице, потръпвашо от тикове под безукорния воал и тъничката корона, се запъти със скована, но все още енергична крачка към параклиса си, за да благодари на небето, задето ѝ бе помагало да изпълни дълголетната си задача като кралица и за да положи в нозете господни голямата горест на жените, стигнали до края на живота си.

В това време „Сан Джовани“, огромен кораб с кръгло туловище, боядисано в бяло и златно, издигнал на върха на мачтите си флаговете на Анжу, Унгария и Франция, започна да маневрира, за да се отдели от кея.

Капитанът и екипажът му бяха дали клетва над евангелието, че ще пазят поверените им пасажери от бурите, от пиратите-бербери и от всички опасности по море. Статуята на Йоан Кръстител, светеца-закрилник на кораба, блестеше на носа под слънчевите лъчи. В малките назъбени кули, на половин височина на мачтите, седяха сто войници – сгледвачи, стрелци, каменомети, готови да отблъснат нападенията на морските разбойници, ако такива се появяха. Трюмовете бяха претъпкани с припаси; в пясъка, който служеше за баласт, бяха мушнати амфорите с дървено масло и вино, в него бяха заровени и няколкостотин яйца, за да се запазят пресни. Големите, обковани с желязо сандъци, в които се намираха копринените премени, накитите, златарските изделия и всички сватбени подаръци на принцесата, бяха струпани до стените на

огромното помещение между главната мачта и кърмата; там щяха да спят върху източни килими благородниците и рицарите от ескорта.

Неаполитанците се трупаха на кейовете, за да видят отплуването на кораба, който те си представяха като истински кораб на щастието. Жени вдигаха високо на ръце децата си. Сред тълпата, шумна и непринудена, какврто винаги е бил народът на Неапол, се чуваха викове:

- Guarda com' e bella!
- Addio, donna Clemenza! State felice!
- Che Dio la benedica la nostra principessa!
- Non Vi dimenticate di noi!¹

За неаполитанците образът на Дона Клеменца беше обвит в нещо като легенда. Помнеха баща ѝ, красавец Карло Мартело, наследник на Неапол и Унгария, приятел на поетите и най-вече на Данте, учен княз, музикант, отлично боравещ с оръжието, който обикаляше полуострова, придружаван от двеста френски, провансалски и италиански благородници, всички облечени като него наполовина в яркочервено, наполовина в тъмнозелено и препускащи на коне със сребърни сбруи. За него говореха, че бил син на Венера, защото притежавал „петте дара, нужни за любовта – здраве, красота, богатство, свободно време и младост“. Чумата го бе покосила на двадесет и четири години; жена му, потомка на Хабсбургите, умряла, когато научила тази вест, и така бе подхранила с един трагичен мит народното въображение.

Неапол прехвърли нежната си обич върху Клеманс, която колкото повече растеше, толкова повече заприличваше на баща си. В бедняшките квартали, където ходеше сама да раздава милостиня, благославяха височайшата сиракиня. Живописците от школата на Джото често възпроизвеждаха в своите фрески лъчезарния ѝ образ, златистите ѝ коси, ръцете с дълги, източени пръсти.

От височината на назъбената платформа, която образуваше покрива на кърмата, тридесет стъпки над водата, гоненицата на френския крал обгръщаше със сетен взор местата на своето детство, стария замък Уово, където се бе родила, новия дворец „Маскио Анджоино“, където бе отраснала, гъмжащата тълпа, която ѝ пращаше целувки, целия този ярък, прашен и прекрасен град.

„Благодаря ви, бабо – си мислеше тя, отправила поглед към

---

1. – Виж колко е хубава!
 – Сбогом, дона Клеменца, бъдете щастлива!
 – Бог да благослови нашата принцеса!
 – Не ни забравяйте! (ит.) – Б.пр.

прозореца, откъдето току-що се бе изгубил силуетът на Мария Унгарска. – Сигурно вече няма никога да ви видя. Благодаря ви, задето сторихте толкова много за мен. На двадесет и две години се бях отчаяла, че съм още без съпруг; не се надявах, че ще си намеря, и вече се готвех да постъпя в манастир. А вие бяхте права, като ме накарахте да запазя търпение. Ето че ще стана кралица на обширното кралство, което напояват четири големи реки и чиито брегове се мият от три морета. Моят братовчед – кралят на Англия, леля ми от Майорка, моят родственик от Чехия, сестра ми – съпругата на дофина във Виен, дори чичо ми Робер, който царува тук и за когото досега бях обикновена поданица, ще станат мои васали със земите, които притежават във Франция, или по силата на връзките, които имат с нейната корона. Но няма ли тази корона да бъде премного тежка за мен?“

Клеманс изпитваше едновременно и ликуваща радост, и тревога пред неизвестността, и онзи смут, който обзема душата пред необратимите промени па съдбата, дори когато те надхвърлят мечтите ни.

– Вашият народ ви засвидетелствува голямата си обич, мадам – рече пълният мъж до нея. – Но се обзалагам, че народът на Франция скоро ще ви обикне не по-малко и само като ви види, ще ви устрои посрещане подобно на това изпращане.

– О, вие винаги ще бъдете мой приятел, месир дьо Бувил – отговори развълнувана Клеманс.

Тя чувствуваше необходимост да пръска щастие около себе си, да благодари на всички.

Граф дьо Бувил, пратеникът на Луи Х, който беше водил преговорите за женитбата, бе пристигнал преди две седмици в Неапол, за да вземе принцесата и да я придружи до Франция.

– И вие, синьор Балиони, и вие сте мой приятел – обърна се тя към младия тосканец, който служеше като секретар при Бувил и държеше паричните средства на експедицията, дадени в заем от италиански банки.

Младият човек се поклони при тези ласкави думи.

Наистина всички бяха щастливи тази сутрин. Юг дьо Бувил, леко изпотен от юнската горещина, отметнал зад ушите прошарените кичури на косата си, беше много доволен и горд, че бе изпълнил мисията си и сега водеше на своя крал една тъй прелестна съпруга.

Гучо Балиони си мислеше за красивата Мари дьо Кресе, тайната си годеница, на която носеше пълен сандък с коприни и бродирани премени. Не беше сигурен, че е постъпил добре, като бе поискал от чичо си

Толомей да му повери ръководството на банковата кантора в Нофл-льо-Вийо. Трябваше ли да се задоволи с толкова малко?

„Какво пък, това е само началото; бих могъл скоро да намеря нещо друго, а и без това ще прекарвам повечето време в Париж.“

Сигурен, че е спечелил покровителството на новата владетелка, той не виждаше предели за бъдещия си възход. Представяше си вече Мари като придворна дама на кралицата, а себе си – само след няколко месеца удостоен с длъжност в кралския дом... Опрял ръка върху дръжката на кинжала и вирнал брадичка, Гучо гледаше Неапол, разстлан пред него под слънчевите лъчи.

Десет галери изпроводиха кораба в открито море; неаполитанци гледаха как се отдалечава и се смалва този съвсем бял замък, носещ се по вълните.

II. БУРЯТА

Няколко дни по-късно „Сан Джовани“ беше само един скърцащ скелет с наполовина разбити мачти, подгонен от вихрите върху огромни вълни, черупка, която капитанът се мъчеше да поддържа по предполагаемия курс към бреговете на Франция.

Някъде край Корсика корабът се бе натъкнал на една от онези колкото силни, толкова и внезапни бури, които понякога вилнеят в Средиземно море. Бе загубил шест котви, опитвайки да се закрепил срещу вятъра край бреговете на остров Елба, и малко остана да бъде изхвърлен върху скалите. После бе поел отново пътя си между стени от вода. Ден и нощ и още един ден бе продължило това пътуване в ада. Неколцина матроси бяха ранени, когато сваляха остатъците от платната. Наблюдателните кули се сгромолясаха заедно с целия си товар от камъни, предназначени за берберските пирати. Трябваше да разбият с брадви централния трюм, за да освободят неаполитанските рицари, затиснати там от падането на голямата мачта. Всички сандъци с дрехи и накити, златните и сребърните съдове на принцесата, всичките ѝ сватбени подаръци бяха пометени от морето. Лазаретът на лекаря-бръснар в предната надстройка беше препълнен с болни и осакатени. Корабният свещеник дори не можеше да отслужва вече „сухата си литургия“, защото потир, дискос, книги и одежди бяха отнесени от една вълна². Вкопчил се в едно въже, той стискаше кръста в ръка, изслушваше правените набързо изповеди и раздаваше опрощение.

Магнитната стрелка не служеше вече за нищо, защото се клатушкаше на всички страни в малкото вода, останала в съда, в който плаваше. Капитанът, буен южняк, бе раздрал дрехата си до корема в знак на отчаяние и го чуваха да крещи между две команди: „Господи, помогни ми!“ Но явно познаваше занаята си и правеше всичко да избегне най-лошото; заповяда да изкарат веслата, толкова дълги и тежки, че трябваше по седем човека да се хванат за всяко едно, за да ги задвижат, после извика дванадесет матроси, за да наблягат, по шестима от всяка страна, върху лоста на кормилото. Когато се разрази бурята обаче, граф дьо Бувил се бе нахвърлил отчаян върху него:

– Е, господин моряко, така ли трябва да се клатушка принцесата, обещана на краля, моя господар? Корабът ви е зле стъкмен, щом се въргаляме така, а вие въобще не умеете да го управлявате! Ако не побързате да го оправите, ще ви предам на кралските съдии, като пристигнем, и тогава ще идете да учите морския занаят на пейката на някоя галера...

Но това избухване не трая дълго. Бившият пръв шамбелан внезапно повърна върху източния килим и примерът му бе последван от почти всички придружители на кралската невеста. Пребледнял и напоен със солена влага от главата до петите, пълният мъж, готов да се прости с живота всеки път, когато нова вълна повдигаше кораба, простенваше между две хлъцвания, че никога вече няма да види семейството си и че не може да е съгрешил толкова много през живота си, та да заслужи такива мъки.

В замяна на това Гучо проявяваше удивително мъжество. С бистър ум и чевръста стъпка той се погрижи да укрепи по-добре сандъците си, особено този с парите; в мигове на относително затишие тичаше да занесе малко вода на принцесата или да пръска около нея ароматни масла, за да я предпази от зловонията, които идеха от неразположението на нейните спътници.

Има хора, особено млади, които инстинктивно постъпват така, че да оправдаят онова, което се очаква от тях. Дали някои ги гледат с презрение? В много случаи може би поведението им заслужава презрение. Или обратното – срещат уважение и доверие? Те надскачат себе си и макар да примират от страх не по-малко от другите, се държат като герои. Гучо Балиони беше от този вид. Понеже Дона Клеменца се отнасяше с

---

2. По онова време богослужението на корабите, извършвано в подножието на главната мачта, се наричало „суха литургия“, защото нито освещавали просфората, нито давали причастие. Тази необичайна литургична форма се обяснява навярно със страха, че поради морска болест богомолецът би могъл да повърне светото причастие.

хората, бедни или богати, велможи или селянци, така, че щадеше достойнството на всеки, а и проявяваше особена любезност към тоя млад мъж, станал нещо като вестносец на нейното щастие, пред нея Гучо се чувствуваше като рицар и се държеше по-гордо от всеки благородник.

Тосканец и затова способен на всякакви подвизи, за да блесне в очите на една жена, по душа и кръв той все пак си оставаше банкиер и залагаше на съдбата, както се залага на борсата.

„Бедата е идеален случай да станеш близък с големците – си казваше той. – Ако трябва да загубим всичко и да загинем, отчаяните вопли няма да променят участието ни, както смята драгийт ни Бувил. Но ако се спасим, тогава ще съм спечелил благоволенieto на френската кралица.“

Самият факт, че може да разсъждава така в подобен момент, беше вече признак на голяма смелост. Това лято Гучо се чувствуваше непобедим; той обичаше и знаеше, че го обичат.

И напук на очевидното уверяваше принцесата, че времето е на оправяне, заявяваше, че корабът ще устои тъкмо, когато той най-силно прашчеше, разказваше за сравнение каква буря беше преживял миналата година, прекосявайки Ламанша, и пак бе излязъл невредим.

– Тогава носех на кралица Изабел писмо от монсеньор д'Артоа...

Принцеса Клеманс също се държеше образцово. Бе се оттеглила в „рая“, голямото помещение за височайшите гости в надстройката на кърмата, и успокояваше дамите от своята свита, които като стадо подпалшени овце хлипаха и се блъскаха о стените при всеки тласък на морето. От устата ѝ не се отрони нито дума на съжаление, когато ѝ съобщиха, че сандъците с дрехите и накитите са паднали в морето.

– Бих дала двойно повече – каза просто тя, – само мачтата да не бе премазала нашите смели моряци.

Беше не толкова уплашена от бурята, колкото поразена от знаменieto, което виждаше в нея.

– Ето, знаех си аз, тази женитба е твърде добра за мен – си мърмореше тя. – Премного се радвах и греховно се възгордах; бог ще ме накаже с корабокрушение, защото съм недостойна да стана кралица.

На петата утрин от страшното плаване, когато корабът бе попаднал във временно затишие, макар че морето не искаше да се успокои, принцесата съзря дебелия Бувил, бос, само по туника и целият разчорлен, паднал на колене със склучени ръце на палубата.

Но какво правите там, месир? – му извика тя.

Правя като монсеньор Луи Свети, мадам, когато щял да се удави пред Кипър. Тогава дал обет, че ще подари сребърен кораб, тежаш

седем марки³, на свети Никола от Варанжвил, ако бог го върне здрав и читав във Франция. Разказа ми го месир дьо Жоанвил.

Обещавам и аз да поднеса същия дар на свети Йоан Кръстител, чието име носи нашият кораб – каза Клеманс. – А ако се спасим и бог ме дари с милостта да имам син, давам обет, че ще го нарека Жан.

Но никой от нашите крале не се е казвал Жан, мадам.

Това бог ще реши.

Тя тутакси коленичи и започна да се моли.

Към пладне силата на морската стихия започна да отслабва и всички се обнадеждиха. После слънцето се показа през облаците; съзряха земя. Капитанът с радост позна бреговете на Прованс, и то – като приближиха още повече – заливчето на Каси. Чувствувахе се особено горд, че е успял да задържи кораба по верния курс.

– Мисля, че трябва да ни свалите час по-скоро на този бряг, капитане – каза Бувил.

– Аз трябва да ви откарам в Марсилия, месир – отвърна капитанът, – а вече не сме много далеч. Пък и нямам достатъчно котви, за да спираме край тези скали. Малко преди здрачаване „Сан Джовани“, придвижвайки се с весла, се появи пред пристанището на Марсилия. Спуснаха лодка, за да предизвестят градските власти, та да снишат веригата, която препречваше входа на пристанището между Малбертовата кула и форта Сен Никола. Тутакси пристигнаха губернаторът, градски съветници и магистрати, превили се о две под напора на мистрала, за да посрещнат племенницата на своя сюзерен, защото по това време Марсилия беше владение на неаполските Анgevини.

На кея работници от солниците, рибари, майстори на весла, платна и възета, калафатници, сарафи, търговци от еврейския квартал и служители от генуезките и сиенските банки наблюдаваха изумени огромния очукан кораб без платна и мачти, чиито матроси танцуваха и се прегръщаха от радост на палубата, задето ги бе спасило чудото.

Неаполитанските рицари и придворните дами се мъчеха да сложат в ред тоалета си.

Граф дьо Бувил, отслабнал с няколко ливри, така че дрехите му висяха на него, разказваше на всеослушание каква работа бил свършил неговият обет и явно смяташе, че всички дължат живота си на благочестивото му хрумване.

---

3. Марката е тегловна мярка, равностойна на 8 унции или половин ливра, т.е. приблизително на 244 грама.

– Месир Юг – му каза Гучо с лека ирония, – доколкото съм чувал, не е имало буря и някой да не даде обет като вашия. Как ще обясните тогава, че все пак потъват толкова много кораби?

– То е защото на борда им все се намира по някой нечестивец като вас – отвърна с усмивка бившият шамбелан.

Гучо искаше пръв да стъпи на земята. Отскочи леко от стълбата, за да покаже смелостта си. И тогава се разнесе пронизителен вик. След толкова дни, прекарани върху люлеещи се дъски, земята го прие негостоприемно; кракът му се подхлъзна на един мокър камък и той падна във водата. Малко остана да бъде премазан между кея и корпуса на кораба. Водата около него за миг почервения; при падането се бе раздрал на една желязна кука. Из мъкнаха го почти в несвят, кървящ, с хълбок, разкъсан до костта. Откараха го веднага в болницата.

III. БОЛНИЦАТА

Голямата болнична зала за мъже имаше размери колкото кораб на катедрала. В дъното се издигаше олтар, където всеки ден се отслужваха по четири литургии, вечерня и молитви. Привилегированите болни заемаха свое го рода ниши в стените, наричани „почетни килии“, а останалите лежах по двама на легло, главата на единия при краката на другия. Братята-болничари с дълги кафяви раса сновяха неспирно между редиците легла, било че отиваха да пеят на църковната служба, било за да наглеждат болните или да разнасят храна. Богослужение и лечение вървяха ръка за ръка; стенанията на страдащите съпровождаха псалмопенията, уханието на тамяна не смогваше да задуши ужасната смрад на треска и гангрена; смъртта тук беше публично зрелище. Около връст по стените се точеха надписи с високи украсени букви, които приканваха по-скоро към готовност за отвъдния свят, отколкото към изцеление⁴.

Болницата се ръководела от един или двама управители, избрани от канониците на градската катедрала. Болничният персонал бил назначаван измежду доброволци след строг подбор от управителите. Персоналът на парижката болница се състоял от четирима свещеника, четирима други духовници, тридесет братя и двадесет и пет сестри. Сред доброволците не се допускали съпрузи и съпруги. Братята носели същата тонзура като членовете на ордена на тамплиерите, а на сестрите косите

4. В общи линии, организацията на болничните заведения била изградена в духа на устава на централната църковна болница в Париж „Отел Дийо“.

били остригани като на монахини.

„Болничарите“ трябвало да се подчиняват на много строги правила. Братята и сестрите давали обет, че ще пазят целомъдрие и ще се отрекат от всякакви земни блага. Никой брат не можел да разговаря или влиза във връзка със сестра без позволение на „надзорника“ или „надзорничката“, назначени от управителите, за да ръководят персонала. На сестрите било забранено да мият главите или краката на братята; това те могли да правят само на болните, които били на легло. Надзорникът можел да налага телесни наказания на братята, а надзорничката – на сестрите. Никой брат нямал право да излиза в града сам или с придружител, непосочен от надзорника; същото разпореждане се отнасяло и за сестрите. Болничните служители нямали право да приемат гости. Братята и сестрите се хранели само два пъти на ден, но давали на болните храна толкова пъти, колкото се налагало. Всеки брат трябвало да спи сам, облечен с ленена или вълнена туника и гащи; това се отнасяло и за сестрите. Ако при смъртта на някой брат или сестра се откриело, че са притежавали каквото и да било имущество или предмет, за които надзорникът не е бил известен, докато са били живи, погребвали ги без църковен обред като отлъчени от църквата.

Влизането в болницата било забранено на всички лица, водещи или носещи със себе си куче или птица.

Всеки болен, явил се в болницата, бивал първо прегледан от „хирурга при вратата“, който го вписвал в специална книга. После закачвали на ръкава му малка бележка, на която били написани името му и датата на постъпването. Той получавал причастие, след това го занасяли на леглото и го гледали „като господар на дома“.

В болницата трябвало винаги да има няколко подплатени халата и няколко чифта подплатени обувки за „стопляне“ на болните.

След оздравяването си, пред вид опасността от рецидив, болният оставал още седем пълни дни в болницата.

Лекарите-терапевти и хирурзите носели специално облекло. Лекарствата били приготвяни в аптеката на болницата според предписанията на лекаря или хирурга.

В болницата се приемали не само пациенти, страдащи от временни заболявания, но и хора с трайни увреждания и недъзи.

Графиня Мао учредила в болницата на Арас фондация дарение от десет легла със сламеници, възглавници, чаршафи и завивки, предназначени за бедни инвалиди. В инвентарния опис на тази болница се споменават няколко големи дървени ведра за къпане, съдове „за подлагане

под бедните в леглото“, многобройни легенчета, бръснарски легени и др. Графинята на Артоа основала и болницата в Еден.]

От близо три седмици Гучо лежеше тук, в една ниша, и дишаше тежко в лятната задуха, която правеше болките още по-нетърпими и дните – по-мъчителни. Той гледаше с тъга слънчевите лъчи, които се процеждаха високо горе през тесните прозорци и хвърляха златни петна в това обиталище на отчаянието. Не можеше да направи и най-малко движение, без да изохка; мехлемите и еликсирите на болничните братя го изгаряха като пламъци и всяка превръзка беше истинско изтезание. Никой като че ли не можеше да му каже дали раната е засегнала костта, но той ясно усещаше, че болката не беше само в месото, защото за малко не му прилошаваше, когато опипваха хълбока или слабините му.

Лекарите и хирурзите го уверяваха, че няма никаква опасност за живота му, че на неговите години човек оздравява от всичко, че бог е извършил в своята болница много по-големи чудеса, както например, с оня калафатар, който се бе появил един ден с разперен корем и държеше вътрешностите си с ръце, а след време си бе излязъл оттам здрав и читав. На Гучо тези приказки не носеха никаква утеха. Три седмици вече... а по нищо не личеше, че няма да минат и още три или пък три месеца, преди да може да стане на крака, или дори че няма да остане завинаги немошен като мъж.

Понякога се виждаше обречен до края на живота си да стои изкривен и с патерици зад някой сарафски тезгях в Марсилия. Нима можеше да мисли за пътувания, ако останеше недъгав – а камо ли за женитба?... Дали въобще щеше да излезе жив от тази ужасна болница! Всяка сутрин виждаше как изнасят по един-два трупа, получили вече зловещ възчерен цвят. Не беше ли чума?... И всичко това, защото се бе писал храбрец и, току-що отървал се от корабкрушение, се бе изсилил да скочи на кея преди своите спътници.

Гневеше се на съдбата и на собствената си глупост. Почти всеки ден викаше писаря и му диктуваше дълги писма до Мари дьо Кресе, и жални, и пламенни, които пращаше по куриерите на ломбардските банки до кантората в Нофл, за да може тамошният главен чиновник да ги предава скришом на младото момиче.

В тях той уверяваше Мари, че иска да оздравее само за да я види пак, да я гледа, да я обича всеки божи ден. Умоляваше я да му бъде върната, както се бяха врекли един другиму, и ѝ обещаваше всички блаженства.

„Няма друга душа в сърцето ми освен вашата, никога няма да има

друга и ако тя ми измени, животът ми е свършен!“

Защото сега, когато злочестината го бе приковала на легло в болница, самонадеяният момък бе започнал да се съмнява и да се страхува, че обичаната от него жена няма да го дочака. Нямаше ли да ѝ дотегне този вечно отсъстващ любим и да предпочете пред него някой благородник от своя край?

– Имам късмет – си казваше той, – че съм първият, който я обича. Но ето че скоро ще стане година и половина, откакто си дадохме първата целувка.

И докато, гледайки измършавелите си крака, се питаше дали някога ще може да се изправи на тях, в писмата си се мъчеше да се покаже достоен за възхищение. Представяше се за най-близък довереник и любимец на новата френска кралица. Излизаше едва ли не, че сам той е водил преговорите и уредил височайшата женитба. Разказваше за мисията си в Неапол, за бурята, за това как се бе държал в бедата и поддържал духа на екипажа. Злополуката обясняваше с рицарската си постъпка – спуснал се да подхване принцеса Клеманс, защото щяла да падне във водата, когато слизала от кораба, още клатушкан в пристанището от развълнуваното море...

Гучо писа и на чичо си Спинело Толомей, за да му съобщи, но вече по-сдържано, за случилото се и да му поиска кредит в Марсилия.

Идваха доста много посетители и това малко го разсейваше. Консултът на сиенските търговци дойде да го поздрави и да се постави на услугите му; кореспондентът на Толомей го отрупваше с любезности и му носеше храна, по-добра от тази, която даваха в болницата.

Един следобед Гучо с радост посрещна приятеля си Бокачо да Келино, търговски пътник на фирмата Барди, току-що пристигнал в Марсилия. Пред него болният поне можеше да се оплаче на воля.

– Помисли си само колко много ще изпусна – каза той. – Няма да бъда на сватбата на Дона Клеменца, а щях да имам място сред най-знатните големци. Да направя толкова много за тази женитба и да не мога да присъствавам! И коронацията в Реймс ще изпусна! Ах, колко ми е тежко... пък и нямам никакъв отговор от хубавата ми Мари.

Бокачо се мъчеше да го успокои. Та Нофл не беше предградие на Марсилия и писмата на Гучо не пътуваха с кралската поща. Те трябваше да минават през ломбардските станции в Авиньон, Лион, Троа и Париж, а не всеки ден тръгваха куриери на път.

– Бокачо, приятелю – извика Гучо, – ако отидеш в Париж, бъди тъй добър да прескочиш до Нофл и да се срещнеш с Мари. Кажй ѝ всичко,

каквото споделих с теб! Разбери дали са ѝ предали навреме писмата ми, виж дали все още храни същите чувства към мен. И недей да криеш истината от мен, дори най-лошата... Не мислиш ли, Бокачо, че би било по-добре да ме откарат на носилка там?

– За да се отвори наново раната ти, да я нападнат червеи и да погинеш от треска в някоя жалка странноприемница по пътя? Добре си го намислил, няма що! Да не си полудял! Та ти си само на двадесет години, Гучо...

– Нямам още!

– Толкова по-добре! Какво е един загубен месец на твоите години?

– Такъв един месец може да ми струва целия живот.

Всеки ден принцеса Клеманс прашаше някой от своите благородници да се осведомява за състоянието на ранения. На три пъти сам граф дьо Бувил навести младия италианец при леглото му. Бувил беше зътнал в работа и грижи. Трябваше да се придаде що-годе представителен вид на ескорта на бъдещата кралица, преди да продължат пътуването. Всички бяха останали само с подгизналите и похабени дрехи, с които бяха слезли на сушата. Благородниците и придворните дами си поръчваха нови, без да ги е грижа кой ще плаща. Трябваше да се възстанови целият чеиз на принцесата, загубен в морето; трябваше да се купуват наново прибори, сервизи, сандъци и мебели за по пътя. Бувил бе поискал да му пратят пари от Париж, но оттам му отговориха да се обърне към Неапол, тъй като всички загуби били понесени през онази част от пътя, която беше в тежест на сицилийския кралски двор, а ескортът се намирал още на ангевинска земя. Неаполитанците препратиха Бувил към банката на Барди, обичайните им заемодатели, и по тази именно причина синьор Бокачо се бе озовал в Марсилия. В цялата тази бъркотия Бувил много остро чувствуваше отсъствието на Гучо.

– Какво ви трябваше да се подхлъзвате? – рече с нотка на упрек бившият пръв шамбелан. – Виждате ли, небето ви наказва за нечестивите приказки. Но наказва и мен, като ме лиши от вашата помощ тъкмо когато ми беше най-много нужна. Нищо не разбирам от сметки и съм сигурен, че ме мамят.

Кога смятате да тръгнете отново? – го попита Гучо, който очакваше с ужас този момент.

О, приятелю, не преди средата на юли!

Може би дотогава аз ще се оправя.

Дано, дано. Постарайте се, ще ми направите голяма услуга, ако оздравеете.

Но средата на юли дойде и Гучо още не бе оздравял. В навечерието на тръгването Клеманс Унгарска настоя да дойде лично да се сбогува с болния.

Неговите събрата по нещастие в болницата вече доста му завиждаха за многобройните посещения и за голямото внимание, с което беше обкръжен. В техните очи той израсна като герой, когато вратите на голямата болнична зала се отвориха пред годеницата на френския крал, придружена от две дами и шестима неаполитански рицари.

Болничните братя, които пееха за вечерня, се извърнаха изненадани и гласовете им захриптяха. Красивата принцеса коленичи като най-смирена богомолка, а когато молитвите свършиха, тръгна между леглата, последвана от стотици горестни погледи. Върху леглата, където лежаха глава до крака болните, се надигнаха две редици да я видят. Ръце на старци се протягаха към нея.

Дона Клеменца веднага нареди на хората от свитата си да раздадат милостиня на всички нуждаещи се и да дадат сто ливри на болничното братство.

– Но, мадам – пошепна ѝ Бувил, който вървеше редом с нея, – ние нямаме достатъчно пари да платим всичко.

– Е та какво! По-добре това, отколкото да прием от гравирани чаши и да се труфим с коприни. Срамувам се, като си помисля за подобна суета, срамувам се дори, че съм здрава, като виждам толкова много мъка около се бе си.

Тя носеше на Гучо малък амулет-реликварий, съдържащ мъничко късче от дрехата на Йоан Кръстител „с видима капка от кръвта на предтечата“, който бе купила на доста висока цена от един евреин, занимаващ се с този род търговия. Реликварият беше окачен на златна верижка и Гучо веднага го надяна на врата си.

– О, любезни синьор Гучо – рече принцеса Клеманс, колко ми е жал, че ви виждам тук. Вие правихте на два пъти дълги пътувания, за да ми донесете заедно с месир дьо Бувил радостни новини, помогнахте ми толкова много в морето, а няма да присъствувате на тържествата за моята сватба!

В залата беше горещо като в пещ. Навън се надигаше буря. Принцесата извади една кърпа от торбичката си за милостиня и изтри с нея потта от челото на ранения с такова непринудено и нежно движение, че очите на Гучо се просълзиха.

– Но как се случи това нещастие? – подзе отново тя.

– Аз нищо не видях, дори още не съм разбрала какво е станало.

– Ами... стори ми се, мадам, че се каните да слизате, и тъй като корабът още се люлееше, аз... аз исках да ви преваря, за да ви подам ръка. Но беше вече тъмно, не се виждаше нищо... и ето... кракът ми се подхлъзна.

Той вече беше убеден, че всичко е станало именно така и че желанието му да скочи пръв...

– Любезни синьор Гучо! – повтори развълнувана Клеманс. – Оздравявайте бързо, това ще бъде голяма радост за мен. И елате да ми го съобщите във френския двор; за приятел като вас вратите ми ще бъдат винаги отворени.

Двамата се погледнаха продължително и съвсем невинно, защото тя беше кралска дъщеря, а той син на ломбардец. Ако се бяха родили други, биха могли да се обичат.

IV. ЛОШИ ЗНАМЕНΙΑ

Хубавото време не трая дълго. Ураганите, бурите, градушките, поройните дъждове, които това лято опустошаваха западната част на Европа, същите, чиято стихия принцеса Клеманс изпита по море, се развихриха с нова сила още на другия ден след нейното заминаване от Марсилия. След първия преход до Екс-ан-Прованс и втория до замъка Оргон ескортът влезе в Авињон под истински потоп. Водата шуртеше от четирите краища на покрива от боядисана кожа, който пазеше носилката на принцесата, като от църковни водостоци. Пак ли щяха да бъдат похабени тъй скъпо възстановените гардероби, хубавите нови дрехи, сандъците – пробити от дъжда, а везаните седла на неаполитанските рицари – съсипани, преди още да са смаяли с блясъка си народа на Франция?

Групата едва се бе настанила в папския град, когато авињонският епископ кардинал Дюез, следван от целия си клир, се яви да приветствува мадам Клеманс Унгарска. Това беше политическа визита. Жак Дюез, официален кандидат на Анжуйската династия за папския престол, познаваше добре Дона Клеменца още от дете, от времето, когато беше канцлер на неаполския двор. Предстоящата женитба на Клеманс с френския крал отговаряше на неговите интереси и той донякъде разчиташе на този брак, за да спечели в своя полза онези гласове на френските кардинали, които още не му достигаха.

Лек като кошута, въпреки седемдесетте си години, монсеньор Диез

се изкачи бързо по стълбището, а дяконите и камериерите му бяха принудени да подтичват, за да го догонят. Придружаваха го двамата кардинали Колона, временно спечелени за интересите на Неапол.

За да посрещне всичкия този пурпур, месир дьо Бувил отърси умората от себе си и отново прие достойна та осанка на посланик.

– Виждам, монсеньор – рече той на кардинал Дюез, сякаш беше негов стар познат, – че е по-лесно човек да се добере до вас, когато придружава племенницата на неаполитанския крал, отколкото когато идва по поръчение на френския крал, и че сега не е нужно да ви търся под дърво и камък, както ме накарахте да правя миналата зима.

Бувил можеше да си позволи този ироничен тон; кардиналът струваше пет хиляди ливри на френското държавно съкровище.

– Причината е, господин графе – отвърна кардиналът, – че крал Робер винаги и неизменно ме е удостоявал с благочестивото си доверие, а бракосъчетанието на неговата племенница, чиято висока добродетел ми е известна, с трона на Франция удовлетворява моите молитви.

Бувил отново позна странния глас, едновременно жарък и отпаднал, приглушен, кадифен, но отривист, който го бе тъй силно поразил при първата им среща. Кардиналът говореше на Бувил, но така, че да бъде чут преди всичко от принцесата, към която непрестанно се извърщаше.

Освен това, господин графе – продължи той, – нещата доста се промениха и зад френските пратеници вече не ни се мярка сянката на монсеньор дьо Марини, който дълго време държа властта и не беше никак благоразположен към нас. Истина ли е, че се е показал толкова непочтен в сметките си, та вашият млад крал, макар и известен с великодушието си, не е могъл да го спаси от справедливо наказание?

Вие знаете, че месир дьо Марини беше мой приятел – отговори смело Бувил. – Мисля, че не толкова той, колкото неговите служители са проявили непочтеност. Беше ми много мъчно да видя как един стар другар се погубва заради гордото си упорство да държи всичко в свои ръце. Аз го предупреждавах...

Но монсеньор Дюез не беше още свършил с коварните си любезности. Той се обърна отново към Бувил, като продължаваше да фиксира Клеманс Унгарска, и продължи:

– Видяхте ли, че не беше нужно да се тревожите толкова много за разтрогването на оня брак, за което бяхте дошли да ми говорите от името на господаря си. Провидението често се отзовава на нашите желаниа... стига мъничко да му се помогне с по-твърда ръка.

С израза на очите и лицето си той сякаш искаше да добави към принцесата:

„Казвам това, за да ви предупредя. Трябва да знаете за кого ви омъжват. Ако нещо във френския двор ви смути, обърнете се към мен.“

Църковните сановници, дори когато говорят много, трябва да бъдат разбирани от половин дума.

Бувил побърза да промени темата и запита духовника в какво състояние се намира конклавът.

– Все същото – рече Дюез, – ще рече, няма никакъв конклав. Сега интригите са повече от всякога, и то тъй тънко изpletени, че не можеш им хвана края. Кардиналът-камерлинг⁵ полага всички усилия да ни убеди, че не може да ни събере. И ние сме все така разпръснати, едни в Карпантра, други в Оранж, самите ние тук... Каетани във Виен...

Дюез знаеше, че пътниците ще се отбият във Виен при сестрата на Клеманс, която бе омъжена за дофина на Виеноа⁶. Затова не пропусна да произнесе шепнешком, но с ярост цяла обвинителна реч срещу главния си противник Франческо Каетани.

– Забавно е да се види днес с какво мъжество защитава той паметта на своя чичо, папа Бонифаций. А не можем да забравим, че когато Ногаре се появи край Анани с кавалерията си, за да обсади Бонифаций, монсенъор Франческо заряза тъй милия си родственик, на когото дължеше кардиналската си шапка, и избяга предрешен като лакей. Той е сякаш роден за вероломство, както други – за духовен сан – заяви Дюез.

Очите му, оживени от старческа страст, искряха сред сухото и набръчкано лице. От думите му излизаше, че Каетани беше способен на най-страшните злодеяния; у тоя човек се бе вселил сатаната...

– ...а сатаната, както знаете, може да се вмъкне навсякъде; няма нищо по-приятно за него от това, да се загнезди у някой наш събрат.

5. Кардинал, който управлява папския престол при неговото овакантиане до избирането на нов папа. – Б.пр.

6. Феодалните владетели на Виеноа носели името „дофини“ заради изображението на делфин, което украсявало техните шлемове и оръжия; отгук и названието Дофине на цялата област, върху която се простирала тяхната власт и която включвала: Грезиводан, Роанез, Шансор, Бриансоне, Амбрюноа, Гапансе, Виеноа, Валантена, Диоа, Трикастиноа и Оранското княжество.

В началото на XIV век властта принадлежала на третия родословен клон на дофините на Виен, наричани Тур дю Пен. Едва към края на царуването на Филип IV Валоа, с договорите от 1343 и 1349 г., областта Дофине била отстъпена от Юмбер II на френската корона при условие, че оттогава насетне първородните синове на френските краале ще носят титлата „дофин“.

Двамата Колона, обладани от потомствена омраза към всичко, що носеше името или кръвта на Каетани, подчертано изразиха одобрението си.

– Добре зная – добави Дюез, – че престолът на апостол Петър не бива да остава задълго празен и че това е лошо за нашия свят. Но какво да сторя? Предложих аз да се нагърбя с този товар. Ако бог избере мен и пожелае да издигне най-смирения си слуга на най-високия сан, ще се покоря на волята божия. Какво повече мога да сторя, господин графе?

След това той поднесе като сватбен подарък на Дона Клеменца един богато украсен екземпляр на първата част от своя „Еликсир“, строго научен трактат, от който се съмняваше дали младата принцеса ще може да проумее и един ред.

После си тръгна с бърза и скоклива стъпка, последван от своите прелати, дякони и камериери. Вече се държеше като папа и със сетните си сили би попречил на всеки друг да бъде избран за папа.

На другия ден, когато височайшата кавалкада се движеше по пътя за Баланс, Клеманс Унгарска внезапно запита Бувил:

– От какво умря мадам Маргьорит Бургундска?

– От суровия режим в затвора, мадам, а ѝ без съмнение от угризения за греховете си.

– Какво искаше да каже кардиналът, когато спомена за твърдата ръка, която помогнала на провидението?

Юг дьо Бувил леко се смути. Лично той никак не даваше ухо на слуховете, които се носеха около смъртта на Маргьорит.

– Кардиналът е особен човек – рече той. – Все имате чувството, че се изразява с латински енигми. Навярно защото много е учил. Признавам, че не винаги мога да следвам обратите на мисълта му. Искаше да каже, струва ми се, че животът в затвора е тежък, когато тъмничарят си гледа работата, и че това е достатъчно да съкрати дните на една жена...

Дъждът се усили тъкмо навреме, за да го избави от неудобното положение. Трябваше да се спуснат кожените завески на носилката.

Излегната върху възглавниците и полюлявана от вървежа на мулетата, сама сред неспирния плисък на водата, Клеманс Унгарска мислеше за Маргьорит:

„Значи, щастието, което ми е отредено – си каза тя, – го дължа на смъртта на друга.“

Чувствуваше се някак необяснимо свързана с тази непозната, с тази кралица, чието място щеше да заеме и чиито прегрешения и наказание я изпълваха със страх и състрадание.

„Погубили са я греховете ѝ и нейната гибел ме прави кралица.“

В това тя съзря някаква присъда над самата себе си и всичко ѝ се стори като лошо знамение. И бурята, и нараняването на Гучо, и дъждовете, които се превръщаха в истинско бедствие... това бяха все злокобни предзнаменования.

Селата, през които минаваха, имаха печален вид. След гладната зима, тъкмо когато новата реколта бе започнала да се очертава като добра и селяните отново се обнадежиха, природните стихии за няколко дни бяха помели всички надежди. Водата, неизчерпаема и безконечна, съсипваше всичко.

Водите на Дюранс, Дром и Изер се покачваха, а набъбналата Рона, покрай която минаваше пътят, шумеше със застрашителна сила. Понякога трябваше да отместват от пътя дървета, повалени от бурята.

За Клеманс имаше нещо мъчително в тоя контраст между италианската Кампания с нейното вечно синьо небе и градини, отрупани със златни плодове, и тази опустошена долина с печални селища, наполовина обезлюдени от глада.

„А по на север ще бъде още по-зле. В мрачна страна отивам.“

Искаше ѝ се да облекчи всички мъки и постоянно караше да спират носилката, за да раздава милостиня. Бувил се видя принуден да се намеся и да поохлади този благодетелен жар.

– Ако продължавате да давате така, мадам, няма на ни стигнат парите до Париж.

Когато пристигна във Виен при сестра си Беатрис, дофинка на Виеноа, Клеманс узна, че Луи X е потеглил на поход срещу Фландрия.

– Господи, боже мой – промълви тя, – нима ще стана вдовица, преди още да съм видяла съпруга си? Не отивам ли във Франция под сянката на нещастieto?

V. КРАЛЯТ ТРЪГВА НА ВОЙНА

Навремето Ангеран дьо Марини бе обвинен, че се е предал на фламандците, като е приел условията на един изгоден за тях мирен договор. Това дори беше първото от четиридесетте и едно обвинения, повдигнати срещу него.

Но ето че едва-що Марини бе обесен на веригите в Монфокон и фландърският граф наруши договора. За тази цел той направи най-простото: отказа, макар и надлежно призован, да дойде в Париж и да положи

клетва за вяност пред новия крал. Заедно с това престана да плаща задълженията си и отново предяви териториалните си претенции над Лил и Дуе.

При тази новина Луи X изпадна в един от онези неистови пристъпи на гняв, с които смяташе, че доказва кралското си достойнство и заради които бе получил прозвището „Вироглавия“; никога досега яростта му не се бе проявявала така необуздано.

Въртеше се в кабинета си като язовец в клетка, с разчорлени коси и зачервени бузи, чупеше предмети, хвърляше столове и часове наред брътвеше несвързани думи, прекъсвани само от пристъпи на кашлица, които го караха да се превива о две.

– Субвенцията⁷! Бесилки, бесилки ми трябва! Ще възстановя субвенцията... А какво прави унгарската принцеса? Да побърза най-после! А фландърският граф! На колене, на колене ще го поставя! И ще му стъпя на главата! Брюге ли? Огън за него, ще го изравня със земята!

В приказките си споменаваше едно през друго имена на разбунтували се градове, закани за наказания, та дори бурята, която бе забавила пристигането на новата му съпруга. Но най-често повтаряше думата „субвенция“, защото само няколко дни преди това, по съвета на Шарл дьо Валоа, бе отменил събирането на извънредни налози, с които трябваше да се покрийт разходите по военната експедиция, предприета от неговия баща преди една година.

Тогава започнаха да съжеляват, без да го казват открито, за Марини и за неговите методи да се справя с подобни бунтове, например когато бе отговорил на абат Симон от Пиза, който едно лято го бе уведомил за брожението сред фламандците: „Тази им разгорещеност не ме изненадва, отче Симон, тя е последица от жегата. Нашите велможи също са жарки и обичат войната... Все едно трябва да знаете, че кралство Франция не може да бъде разпокъсано с голи приказки; за това са нужни по-други дела.“ На всички им се искаше да се върнат към този тон; за жалост човекът, който можеше да говори така, не беше вече между живите.

Насърчаван от Валоа, комуто никога не омръзваше да доказва забележителните си пълководчески качества, Вироглавия започна да мечтае за велики подвизи. Щеше да събере най-голямата армия, която някога бе виждала Франция, и да връхлети като орел над размирните

---

7. Финансова помощ или субсидия, изисквана от централната държавна власт за определена цел. – Б.пр.

фламандци, да насече няколко хиляди на парчета, за останалите да вземе откуп, за една седмица да ги накара да паднат на колене и там, където Филип Хубави не бе успял, да покаже сам на какво е способен. Видяше вече как се завръща като победител, със знамената на триумфа начело, със сандъци, пълни с плячка, и със събраните от градовете данъци, едновременно затъмнил славата на баща си и заличил огорченията от първия си брак. После, със същия устрем и сред оваците на народа, щеше да препусне в галоп като крал и герой-победител да посрещне новата си съпруга и да я отведе към олтара и тържествената коронация.

Този млад човек би бил достоен за съжаление, тъй като в глупостта винаги има нещо печално, ако в ръцете му не бяха съдбините на Франция и на нейните петнадесет милиона жители.

На 23 юни Луи събра Съвета на перовете, говори им несвързано, но с настървение, накара ги да обявят фландърския граф за изменник и реши да свика под знамената кралската армия⁸ на 1 август пред Куртр.

Изборът на сборния пункт не бе особено сполучлив; името на Куртр навяваше спомена за поражение. А по време на война трябва да се държи сметка за precedentите; катастрофите стават обикновено на едни и същи места.

Разбира се, Луи X имаше голяма нужда от средства за издръжка на огромната войска, която се канеше да събере. Тогава неговият съвет прибягна до същите мерки, които бе прилагал и Марини; а хората се питаха дали беше наистина необходимо да се осъжда на смърт бившият заповедник на кралството, щом като тъй скоро възкресиха неговите методи, но като ги прилагаха по-зле.

В кралските владения освободиха всички крепостни, които можеха да откупят свободата си; разрешиха на още евреи да се заселят в кралските градове срещу заплащане на огромна такса за правото на пребиваване и търговия; ограничиха привилегиите на ломбардските банкери и търговци, като същевременно въведоха един, а после и два допълнителни налога върху всички техни сделки въпреки тържествените уверения, които граф Валоа бе дал някога на своите заемодатели. Ломбардците тутакси промениха благосклонното си отношение към кралската власт⁹.

Искаха да обложат и духовенството, но църквата, позовавайки се на това, че светият престол е незает и че никакво решение в този смисъл не може да бъде взето в отсъствието на папа, отказа да се подчини. След

8. Армията и по-специално армията, предвождана от краля, се наричала на френски „ost“, дума, производна от латинската „hostis“ – враг.

трудни и продължителни преговори епископите се съгласиха да дадат по изключение парична помощ, но само срещу известни облекчения и привилегии, които впоследствие се оказаха много по-скъпо струващи на хазната, отколкото получените парични субсидии.

Свикването на войската се извърши без затруднения, дори бароните проявиха известно въодушевление при мисълта, че ще извадят наново бойните си доспехи и ще тръгнат по приключения.

Народът не беше толкова възторжен.

– Не ни ли стига – говореха жените, – че едва не измряхме от глад, ами трябва да даваме мъжете и парите си за войната на краля?

Но войниците биваха примамвани с надеждата за плячка, за грабежи и насилия; за мнозина от мъжете войната означаваше бягство от тежбата на всекидневния труд и от грижите за прехраната; никой не искаше да мине за страхливец, а кралските сержанти знаеха как да напомнят на селяните задълженията им, като накичиха с няколко обесени дървета край пътищата.

Повечето от разпоредбите на Филип Хубави, отнасящи се до организацията на войската, бяха останали в сила благодарение на настойчивостта на конетабъла и доказаха и този път своята ефективност.

На военна служба подлежеше всеки годен да носи оръжие мъж между осемнадесет и шестдесет години, освен ако можеше да се откупи с пари или пък упражняваше занаят, смятан за безусловно необходим.

Формирането на армията се извършваше най-вече на териториална основа. Рицарят, та дори щитоносецът не отиваха никога сами на война; придружаваха ги оръженосци, виночерпци, пехотинци. Тъй като

---

9. През първите дни на юли 1315 г. Луи Х издал две разпоредби, засягащи ломбардците във Франция. Първата постановявала, че италианските резиденти или „casaniers“ трябвало да плащат по един сол (су) на ливра върху стоките си, като в замяна на това били освобождавани от военна повинност и от всякакви военни налози. Следователно това е бил извънреден данък в размер на пет процента. Втората наредба от 9 юли уреждала изобщо условията, при които италианските търговци могли да се установят на местожителство и да упражняват търговия. Всички сделки със злато и сребро в монети или кюлчета, всички продажби, покупки и размени на различни стоки се облагали с данък, вариращ от един до четири дениета (1/12 от сола) на ливра в различните области и в зависимост от това, дали сделките се извършвали на панаири или вън от тях. Италианците имали право на трайно местожителство само в четири града – Париж, Сент Омер, Ним и Ла Рошел. Изглежда обаче, че това последно разпореджане не било много строго спазвано, затова пък глобите за нарушения носели добри доходи на градовете или на държавното съкровище. Нарочни дворцови служители, назначени от кралската администрация, били натоварени с надзора над търговската дейност на ломбардците.

участуваха със свои коне и военно снаряжение, а конете и въоръжение-то на хората им беше тяхна собственост, задължени бяха да сформират опълчение от васалите, поданиците и крепостните на своето владение. Посвещаването в рицарство означаваше въздигане в сан, свързан с точно определени военни задължения. Обикновеният рицар, след като събереше и екипираше хората си, се поставяше под заповедите на рицаря от по-горен сан, обикновено рицар „с пенон“¹⁰ и непосредствен негов сюзерен. Рицарите „с пенон“ се присъединяваха към рицарите „с баниера“¹¹, наречени „банрети“, които на свой ред се намираха в подчинение на рицарите „с двойна баниера“ – командири на големите тактически съединения, сформирани в границите на тяхното баронство или графство.

„Баниерата“ на граф дьо Поатие, брата на краля, представляваше вече сама по себе си военен корпус с внушителни размери, защото включваше войските от Поату и от графство Бургундия; освен това към нея бяха придадени административно десет „банрети“, между които граф д'Еврьо, Ансо дьо Жоанвил, син на прочутия Жоанвил, и самият конетабъл Гоше дьо Шатийон, който участвуваше с войски от своето графство Порсиен.

Не без основание Филип Хубави бе поверил толкова голяма военна сила на втория си син, преди още да бе навършил двадесет и две години; баниерата на Поатие уравниваше в известен смисъл баниерата на Валоя, под която маршируваха войниците от Валоя, Анжу и Мен.

Друга голяма военна част се набираше, разбира се, от същинските кралски владения. Към нея принадлежеше Робер д'Артоа със своето кастеланство Конш-ан-Уш и с графството Бомон-льо-Роже, което откри време му обещаваха, но все още не му бяха дали.

По време на война градовете имаха не по-малки задължения от селата. За Фландърската армия Париж трябваше да предостави четиристотин конници и две хиляди пехотинци. Възнаграждението им щеше да се изплаща от търговците на Сите на всеки две седмици. Необходимите за обоза коне и коли бяха реквизирани от манастирите.

На 24 юли 1315 година, след обичайното при такива случаи закъснение, в църквата „Сен Дени“ Луи Х прие от ръцете на абат Ежидиус дьо Шанбли, отговорния пазител, орифламата на Франция – дълга червена копринена лента с извезани на нея златни пламъци (на които

10. Малко триъгълно знаме, носено на върха на копието. – Б.пр.

11. Знаме, флаг. – Б.пр.

дължеше името си: „l'or-y-flambe“ и прикрепена на дръжка, покрита с позлатена мед.

От двете страни на орифламата, носена като реликва, се развяваха двата кралски флага – отдясно синият с кралските лилии, отляво белият кръст.

Когато армията потегли, тя включваше всички опълчения, дошли от запад, юг и югоизток, лангдокските рицари и бойците от Нормандия и Бретан. Баниерите на херцогство Бургундия, на Шампан, Артоа и Пикардия щяха да се присъединят пътъом към нея някъде при Сен-Кентен.

Беше един от редките слънчеви дни на това дъждовно лято. Ярките лъчи искряха върху хилядите копия, върху стоманените шлемове, ризниците и изписаните с ярки цветове бойни щитове. Рицарите си показваха един на друг последните новости във въоръжението – нов вид задтильник, с който шлемът се закрепваше по-добре на главата, нов процеп за очите, през който се виждаше по-добре, или пък позаоблен предпазник, който бранеше рамото от удари с боздуган или отбиваше остриета на мечове.

По протежение на няколко левги след бойците се точеше обозът от четириколесни каруци, които носеха храни, ковашки работилници и други припаси; след него идваха екипажите на търговците, на които бе разрешено да съпровождат армията, и пълни коли с леки жени, надзирани от съдържателите на „бардаците“.

На другия ден проливният дъжд започна наново, пътищата се размекнаха, образуваха се коловози, водата се стичаше по железните шлемове, проникваше под ризниците, слепваше козината на конете. Всеки човек тежеше с по десет ливри повече.

И следващите дни продължи да вали – дъжд, дъжд и пак дъжд...

Фландърската армия не стигна въобще до Куртре. Спря в Бондюю край Лил, пред придошлата Лис, която преграждаше пътя, заливаше полята, заличаваше всички друмища и се просмукваше в глинестата почва. Тъй като не можеха да продължат по-нататък, вдигнаха лагер на това място под поройния дъжд.

VI. КАЛНИЯТ ПОХОД

В кралската шатра – огромна палатка, извезана цялата с лилии, макар че и в нея шляпаха в кал, както навсякъде другаде – Луи X, заобиколен от по-младия си брат Шарл, неотдавна провъзгласен за граф на

Марш, от чичо си граф Валоя и канцлера Етиен дьо Морне, слушаше конетабъла Гоше дьо Шатийон, който описваше положението на армията. В доклада му нямаше нищо насърчително.

Шатийон, граф на Порсиан и сир на Кревкьор, беше конетабъл от 1284 година, тоест от самото начало на царуването на Филип Хубави. Беше преживял съкрушителното поражение при Куртре, победата при Монз-ан-Певел и много други сражения по тази винаги застрашена северна граница, където сега идваше за шести път. Шестдесет и пет годишен, среден на ръст, той имаше яка, набита фигура, която не се смаляваше нито от годините, нито от умората. С набраздения си врат, който се подаваше из бронята, с полупритворените клепащи, а и с навика да върти главата си бавно отдясно наляво, приличаше на костенурка. Изглеждаше муден, защото беше разсъдлив. Физическата сила и храбростта му в бой внушаваха не по-малко уважение, отколкото способности му на стратег и пълководец. Беше воювал твърде много, за да обича още войната, и за него тя беше вече само политическа необходимост; говореше прямо, без заобикалки и не се залъгваше с пустословно перчене.

– Сир – каза той, – храните и припасите вече не достигат до войската, колите са затънали в мочурища на шест левги оттук, впряговете се чупят, когато се мъчат да ги измъкнат. Хората почват да роптаят от глад и гняв, баниерите, които все още имат какво да ядат, трябва да бранят припасите си от съседите; преди малко стрелците от Шампан и от Перш стигнаха до бой и само това оставаше, нашите войници да се сбият помежду си преди още да са излезли срещу противника. Ще бъда принуден да беся, а това никак не обичам. Все едно, стърчащите бесилки няма да заситят стомасите. Вече имаме толкова много болни, че лекарите-бръснари не могат да насмогнат, и както върви, скоро ще се отвори голяма работа за свещениците. Така е вече четири дни, а няма изгледи времето да се подобри. Още два дни и ще настъпи истински глад, и тогава никой няма да може да възпре хората да не дезертират, за да дирят храна. Всичко плесенява, гние, ръждясва...

И за доказателство той разгърси късата си металическа наметка със струящата се от нея вода, която бе снел от раменете си на влизане.

Кралят крачеше в кръг, нервен, неспокоен, възбуден. Отвън се чува кръсъци и плющене на камшици.

– Да спрат тази врява там – извика Вироглавия, – вече не можем да чуем думата си!

Един щитоносец повдигна платнената врата на шатрата. Дъждът продължаваше да вали пороен и пред входа на палатката се беше

спуснала сякаш втора завеса. Тридесетина коня, затънали в калта до над глезените, бяха впрегнати за огромна бъчва, която не можеха да помръднат.

– Къде носите това вино? – попита кралят коларите, които газеха из тинята.

– На монсеньор д'Артоа, сир – отвърна един от тях.

Вироглавия ги стрелна с големите си, изпъкнали очи, поклати глава и се обърна, без да продума.

– Та за какво говорех, сир? – подзе отново Гоше. – Днес може би ще имаме какво да прием, но за утре не разчитайте вече... Да, да, трябваше по-настойчиво да ви помоля да се вслушате в съвета ми. Аз бях на мнение, че трябва да спрем по-рано и да се установим на някое възвишение, вместо да затъваме в това мочурище. Монсеньор дьо Валoa и самият вие настояхте да продължим. Боях се да не ме вземат за страхливец и да не ме упрекнат заради възрастта им, ако попреча на армията да върви напред. Но сгреших.

Шарл дьо Валoa се канеше да възрази, когато кралят попита:

А фламандците?

Те са отсреща, от другата страна на реката, също тъй многобройни като нас и не ще да са на по-добър хал, мисля, но са по-близо до продоволствието си, а им помагат и хората от техните селища. Дори утре водата да спадне, ще са по-добре подготвени да ни нападнат, отколкото ние тях.

Шарл дьо Валoa повдигна рамене.

– Хайде, хайде, Гоше, дъждът ви разваля настроението – рече той. – Кого искате да убедите, че една хубава кавалерийска атака няма да обърне в бяг тази паплач от тъкачи? Тръгнем ли срещу тях с нашата стена от брони и гора от копия, ще се пръснат като палци.

Макар и целият покрит с кал, графът изглеждаше величествен със злато везаната си копринена туника, надяната върху ризницата; наистина приличаше повече на крал от самия крал. Роднина на всички той беше сроден и с конетабъла, тъй като третата му жена беше от рода Шатийон.

– Познава се, Шарл – отговори Гоше, – че не сте били при Куртре преди тринадесет години. По това време воювахте из Италия за папата. Аз пък видях как тази паплач от тъкачи, както ги наричат, срази нашите рицари, които бяха премного избързали, как ги свалеше от седлата им и ги съсичаше с ножове в доспехите им, без да си прави труд да взема пленници.

– Тогава излиза, че е станало така, защото ме е нямало мен – рече Валоа с онзи самонадеян тон, който беше присъщ само нему. – Този път аз съм тук.

Канцлерът Морне пошепна на ухото на младия граф дьо ла Марш:

– Малко остава да пламне искрата между вашия чичо и конетабъла; озоват ли се някъде заедно, обзема ги гняв само щом се видят.

– Тоя дъжд, тоя дъжд! – процеди яростно Луи Х. – Винаги ли всичко ще бъде против мен?

Несигурно здраве, баща, чийто леден авторитет го бе смразявал цели двадесет и пет години, невярна и опозорила го съпруга, враждебно настроени министри, празна хазна, размирни васали, глад и недоимък още през първата зима на царуването му, буря, която насмалко не бе погубила новата му съпруга... Под какъв страхотен раздор на планетите, премълчан от астролозите, се беше родил, та злата съдба го преследваше при всяко решение, при всяко начинание, и накрая трябваше да бъде победен не дори в бой, достойно, а от водата, от калта, в която бе затънала войската му?

В този миг му съобщиха за пристигането на делегация на шампанските барони, предвождани от рицаря Етиен дьо Сен Фал, които искаха ревизия на хартата, дадена им през май. Кампаниите заплашваха, че ще напуснат армията, ако не получат незабавно удовлетворение.

– Добре са избрали деня, няма що! – извика кралят.

– Изгървеш ли веднъж нишката – рече Гоше, като въртеше главата си като костенурка, – трябва да си готов да размотаеш цялото кълбо...

Всяка баниера в армията си имаше свой облик и той се определяше колкото от провинцията, от която произхождаше, толкова и от личността на нейния началник. В баниерата на граф дьо Поатие цареше строга дисциплина; палатките бяха подредени по прави линии, пътеките между тях разчистени и посипани с пясък, доколкото това беше възможно, часовите поставени на равни разстояния; на войниците не липсваше или все още не липсваше храна. Когато колите бяха започнали да затъват в калта, Поатие заповяда да се разпределят хранителните припаси и да се натоварят с тях пешаците. Отначало роптаеха, но сега благославяха монсеньор Филип. Колкото Поатие обичаше реда, толкова обичаше и удобствата. Стотина оръженосци трябваше да изкопаят ровове за оттичане на водата, преди да разгънат шатрата му върху подложка от дървени трупчета, на която можеше да се живее почти на сухо. В шатрата, едва ли не тъй богата и обширна като кралската, имаше няколко помещения, разделени от стенни килими.

В същия час, когато брат му фучеше срещу делегацията от Шампан, Филип дьо Поатие седеше на походното си кресло, поставил на досег от себе си меч, щита и шлема, и разговаряше спокойно с първите си командири.

Обръщайки се към един от рицарите-бакалаври в свитата си, той попита:

– Берон, прочетохте ли, както ви бях помолил, книгата на она флорентинска...

– Данте дени Алигиери...

Същият... който пишел тъй лошо за моето семейство, както ми разправят. Той бил много покровителстван от Шарл Артел Унгарски, бащата на принцеса Клеманс, която скоро ще ни дойде за кралица. Бих искал да знам за какво се разказва в книгата му.

– Прочетох я, монсеньор, прочетох я – отвърна Адам Берон. – Тоя есер Данте си представя в началото на своята комедия, че на тридесет и пет годишна възраст се е залутал в мрачен лес, където пътя му препречвали страшни зверове, и тогава есер Данте разбира, че е попаднал извън света на живите...

Бароните около граф дьо Поатие се спогледаха изумени. Братът на краля винаги щеше да ги изненадва. Ето че сред бойния лагер и в тежкото положение, в което бяха изпаднали, изведнъж му бе хрумнало да се занимава с поезия, сякаш се намираще край огнището у дома си в Париж. Само граф д'Еврьо, който добре познаваше племенника си и го ценеше все по-високо с всеки изминал ден, откакто се намираще под неговите заповеди, прозря скритото му намерение. „Филип се старае да отвлече своите рицари от пагубното безделие и вместо да се дразнят едни други, ги кара да помечтаят, преди да ги поведе на бой.“

И наистина Ансо дьо Жоанвил, Гойно дьо Буре, Пиер дьо Гарантие, Жан дьо Клеймен, насядали върху сандъците, слушаха със светнали очи как бакалавърът Берон преразказва поемата на Данте. Сурови мъже, понякога съвсем първобитни в начина си на живот, те се увличаха по тайнственото и свръхестественото и винаги бяха готови да вярват в чудеса. Легендите ги хвърляха в захлас. Странна гледка представляваха наистина тези облечени в стомана слушатели, които следяха със страстно внимание учените алегии на италианския поет и се питаха каква ли трябва да е била хубостта на тази дама Сестриче, та да бъде любена с такъв плам, потръпваха при спомена за Ораческа дни Ри мини и за Пасло Малачета и внезапно прихваха да се смеят, защото Бонифаций VIII в компанията на неколцина други папи се пържеше в осемнадесетия кръг

на ада, в ямата на измамниците, и търгашите със светини.

– Хубаво го е измислил тоя умник, за да отмъсти на своите врагове и да облекчи мъката си – каза със смях Филип дьо Поатие. – А къде е сложил моите роднини?

– В чистилището, монсеньор – отвърна бакалавърът, който по всеобщо настояване бе отишъл да донесе книгата, преписана върху дебел пергамент.

– Тогава прочетете ни какво е написал за тях или по-скоро преведете го за тия от нас, които не разбират италиански.

– Не смея, монсеньор...

– Е, не се страхувайте. Добре е да знаем какво мислят за нас ония, дето не ни обичат.

– Есер Данте си представя, че среща някаква сянка, която силно трепери. Запитва сянката за причината на нейните мъки и ето какво му отговаря тя: Бях коренът на лошото растение, земята християнска скрило в мрак и рядко дало свястно поколение. Да можеха Лил, Брюге, Кант, Дука, ще отмъстят, че имам аз причина за мъст да моля Съдията благ.

– Виж, това звучи като пророчество и съвсем приляга на положението, в което се намираме сега – рече граф дьо Поатие. – Тоя поет добре познава ядовете ни с Фландрия. Продължавайте...

– Бях Юг Капят; Филип овци мнозина
и Людовиковци родих – от тях
се управлява моята родина
и днес; син на месар парижки бях;
когато си отидоха кралете,
освен един, подстриган за монах...¹²

– Това пък е чиста лъжа – прекъсна го граф дьо Поатие и изпъна кръстосаните си дотогава дълги крака. – Злосна легенда, която разпространяваха на времето, за да ни навредят. Юг е бил херцог на Франция¹³.

През цялото време докато четеше Ерон, той не преставаше да коментира спокойно, понякога иронично, нападките, които италианският поет, вече прочул се в собствената си страна, отправяше срещу кралската династия. Данте обвиняваше Шарл Анжуйски, брата на Луи Свети, не само че е убил законния наследник на неаполския трон, но и че е отровил свети Тома Аквински.

– Ето че е подредил хубаво и нашите братовчеди от Анжу – каза

---

12. Превод Иван Иванов и Любен Любенов, Народна култура, 1975. – Б. пр.

полугласно граф дьо Поатие.

Но френският благородник, върху когото Данте се нахвърляше с най-голям гняв, върху когото сипеше най-лютите си клетви, беше един друг Шарл, опустошил Флоренция и пронизал я в корема „с копието юдино“.

– Ами че тук става дума за чичо ми Валое и за големия му поход в Тоскана, когато беше главен галски наместник! Това е, значи, причината за такава една отмъстителност. Както изглежда, монсеньор Шарл ни е спечелил добри приятели в Италия¹⁴.

Присъстващите се спогледаха, не знаейки как да реагират. Но като видяха, че Филип дьо Поатие се усмихна, потривайки лице с дългата си бледа длан, се осмелиха да се засмеят. В обкръжението на граф дьо Поатие не обичаха много граф дьо Валое...

Не само поетът Данте мразеше френските владетели. Те имаха и други врагове, също тъй заклетни, та дори в редовете на собствената си армия.

На двеста крачки от шатрата на граф дьо Поатие, под една от

---

13. Легендата, според която Капетингите водели потеклото си от богат парижки месар, била разпространена във Франция чрез „Рицарската песен за Юг Капе“ – памфлет, съчинен през първите години на XIV в. и скоро след това забравен, но споменат от Данте и по-късно от Франсоа Вийон.

Данте обвинява Юг Капе (Хуго Капет) също така, че свалил законния наследник и го затворил в манастир. Тук има объркване на събития от края на династията на Меровингите и от края на Каролингите; всъщност в манастир бил затворен последният крал на Меровингите – Хилперик III. При смъртта на Луи V Лениви последният законен потомък на Карл Велики бил херцог Карл (Шарл) Лотарингски, който се опитал да оспори трона на Юг Капе; лотарингският херцог завършил дните си не в манастир, а в затвор, където го хвърлил херцогът на Франция.

Когато през XIV в. Франсоа I по съвета на сестра си накарал да му четат „Божествената комедия“ и чул пасажа, отнасящ се за Капетингите, той прекъснал четета и възкликнал: „Тоя зъл поет петни моя род!“, като отказал да слуша повече.

14. Действително на 1 ноември 1301 г. Шарл дьо Валое влязъл във Флоренция, разкъсвана от враждите между гвелфи и гибелини, и предал града на отмъщението на папските привърженици. После били издадени декретите за изпращане на много граждани в изгнание. Данте, виден гибелин и поборник на съпротивата, участвувал предишното лято в съвета на Сеньорията; по-късно бил изпратен с посланическа мисия в Рим и там бил задържан като заложник. Един флорентински трибунал го осъдил на 27 януари 1302 г. на две години изгнание и глоба от 5000 ливри въз основа на лъжливо обвинение за злоупотреба със служебното положение. На 10 март се състоял нов процес против него и този път той бил осъден на изгаряне. За свое щастие по това време поетът не бил във Флоренция, нито вече в Рим, откъдето успял да избяга; но и повече никога не видял родния си град. Разбираемо е, че той запазил към Шарл дьо Валое и оттам към всички френски владетели дълбока и незаличима ненавист.

лагерните палатки на рицарите от графство Бургундия сир дьо Лонгви, мъж нисък, със суховато и строго лице, разговаряше с някакъв странно облечен човек, наполовина монах, наполовина войник.

– Добри новини ми носите от Испания, брате Еврар – каза Жан дьо Лонгви; – приятно ми е да чуя, че нашите братя в Кастилия и Арагон са възстановили своите командерии. На тях им върви повече, отколкото на нас, които сме принудени да действаме в мълчание.

Жан дьо Лонгви беше племенник на великия магистър на рицарите-тамплиери – Жак дьо Моле, и се смяташе за негов наследник и приемник. Беше се заклел да отмъсти за кръвта на своя чичо и да измие позора от паметта му. Преждевременната смърт на Филип Хубави, дошла да осъществи прословутото тройно проклятие, не бе обезоръжила омразата му; той я прехвърли върху наследниците на Железния крал, върху Луи Х, Филип дьо Поатие и Шарл дьо ла Марш. Лонгви причиняваше на короната всички ядове, които можеше: воюваше в заговорническите баронски лиги и в същото време полагаше усилия да възстанови тайно ордена на тамплиерите, поддържаше връзки с оцелелите братя и ги бе накарал да го признаят за свой велик магистър¹⁵.

– Силно желая поражението на френския крал – продължи той – и ако дойдох с армията тук, то е само с надеждата да го видя пронизан от меч, него и братята му.

Някогашният тамплиер Еврар, мършав, с черни сближени очи и накуцващ поради претърпените изтезания, отвърна:

– Дано бъдат чути молитвите ви, магистър Жан, от Бога, ако е възможно, а ако не – от дявола.

– Не ме наричайте магистър, не тук – каза Лонгви.

Той рязко вдигна завесата на вратата, за да се увери, че никой не подслушва, и прати по някаква работа двамата коняри, които безобидно се бяха подслонили от дъжда под стряхата на палатката. После се обърна към Еврар и добави:

– Ние няма какво да очакваме от френската корона. Но от новия папа ще зависи да се възстанови орденът и да ни де върнат командериите

15. Редица съчинения и документи навеждат на извода, че орденът на рицарите-тамплиери продължил да съществува в повече или по-малко прикрита и неорганизирана форма още няколко столетия. Споменават се имена на тайни велики магистри чак до XVIII век. Изглежда поне сигурно, че през годините, непосредствено последвали разтурването на ордена, тамплиерите са полагали усилия тайно да се прегрупират и обединят. Жан дьо Лонгви, племенник на Жак дьо Моле, който се заклел да отмъсти за паметта на своя чичо в земите на графство Бургундия (т.е. на Филип дьо Поатие), оглавявал тази организация.

тук и отвъд морето. О, какъв славен ден ще бъде това, брате Еврар!

Разтурването на ордена бе станало едва преди осем години, осъждането му – още по-наскоро, а само преди шестнадесетина месеца бяха изгорили Жак дьо Моле на кладата. Спомените бяха още пресни, надеждите – живи. Все още Лонгви и Еврар можеха да мечтаят за по-добри дни.

– И тъй, брате Еврар – подзе Лонгви, – сега вие отивате в Бар-сюр-Об и там свещеникът на граф дьо Бар, който е от нашите, ще ви даде някаква писарска служба, за да няма вече нужда да се криете. После ще заминете за Авиньон, откъдето ми съобщиха, че кардинал Дюез, креатура на Климент V, имал големи изгледи да бъде избран за папа, а това трябва на всяка цена да предотвратим. Намерете кардинал Каетани, който също е решен да отмъсти за чичо си папа Бонифаций.

– Обзалагам се, че ще ме приеме добре, когато научи, че съм помогнал да изпроводят Ногаре с краката напред. Вие, значи, ще сформирате съюз на племенниците.

– Точно тъй, Еврар, точно тъй. Та вижте се с Каетани и му кажете, че нашите братя в Испания и Англия, и всички онези, които се крият във Франция, го желаят за папа и вече са го избрали в сърцата си. Готови са да го подкрепят не само с молитви, но с всички средства. Аз говоря от тяхно име. Ще изпълните всичко, което кардиналът поиска от вас... Срещнете се там и с брат Жан дю Пре, който може да ви бъде много полезен. И пътьом не пропускайте да се осведомите дали няма наши братя по тези места. Опитайте се да ги обедините в малки дружини, накарайте ги да повтарят клетвите си, както сам знаете. Вървете, брате мой; това е позволено, което ви представя за свещеник на моята баниера, ще ви помогне да напуснете лагера, без да ви задават въпроси.

Лонгви му подаде една хартия, която бившият тамплиер пхна под кожената туника, покриваща до кръста шаячното му расо.

– Сигурно нямате пари? – рече накрая Лонгви.

– Нямам, магистре.

Лонгви извади две монети от кожената си кесия. Еврар му целуна ръка и излезе, накуцвайки, в дъжда.

Когато прекосяваше баниерата на Франция, дочу от една алея виковете и смях. Някаква жена, широко разгърдена и покрила червените си коси със запретната нагоре пола, тичаше между две палатки, подгонена от двама кискаши се войници. Върху задницата на покрита каруца друга уличница дебнеше за клиенти. Еврар се спря полуизвърнат и за миг остана неподвижен, вслушал се в собствената си възбуда. Рядко му се

удаеше да отговори на зова на плътта. Поколеба се не толкова, че щеше да употреби за подобна цел парите на магистър Жан, колкото затова, че бе минало толкова малко време от дарението до неговата употреба. Какво пък, щеше да проси, за да продължи пътя си. По-често дават по милост хляб, отколкото удоволствие. И той се запъти към каруцата с жените.

Съвсем наблизко се издигаше висока червена палатка с извезани на нея трите замъка на Артоа, макар отгоре ѝ да се вееше знамето на Конш.

Лагерът на Робер д'Артоа по нищо не приличаше на лагера на граф дьо Поатие. Тук въпреки дъжда цареше оживление, възбуда, глъч, сновяха нагоре-надолу в безреда, която изглеждаше сякаш умишлена. Мястото приличаше повече на пазар, отколкото на боен стан. Миризми на спарена кожа, прокиснато вино, течен тор и изпражнения дразнеха обонянието.

На търговците, придружаващи войската, д'Артоа бе отдал под наем част от полето, отделено за неговата баниера. Който искаше да си купи нов ремък за меч, да смени халката на шлема си, да си набави железни предпазници за лактите или просто да гаврътне чаша пиво или евтино вино, идваше тук. Безделието кара войника да харчи. Панаирът се разиграваше току пред вратата на месир Робер, който се бе погрижил да привлече в своя стан и леките момичета, та да може да услужва щедро на приятелите си.

Затова пък стрелците, арбалетчиците, конярите, оръженосците и хората от обоза бяха избутани някъде встрани и се криеха под навесите, построени от тях, или направо под каруците.

Вътре в червената шатра никой не говореше за поезия. Виното се лееше неспирно от голяма бъчва, каните обикаляха от ръка на ръка сред глъчката, зарове се търкаляха върху капачите на сандъците; играеха за пари на честна дума и не един рицар бе проиграл вече толкова, колкото би струвал откупът му по време на бой.

Робер командуваше само войските от Конш и Бомон-льо-Роше, но при него постоянно се навъртаха много рицари от Артоа, принадлежащи към баниерата на графиня Мао, макар от военна гледна точка да нямаха никаква работа там.

Облегнат на централния стълб, Робер д'Артоа стърчеше с огромния си ръст над цялото това гъмжило. С къс нос и бузи, по-широки от челото, с коси като лъвска грива, отметнати назад върху алената туника, той си играеше небрежно с това множество от воители. Но в душата на исполина се таеше горест и не без причина той се мъчеше да я подави с

пиене и шум.

– На моя род никак не му върви с битките във Фландрия – говореше той на велможите, които го бяха наобиколили. – Баща ми, граф Филип, когото мнозина от вас познаваха и вярно са му служили...

– Да, познавахме го... Той беше юнак мъж, герой! – отговориха бароните от Артоа.

– ...баща ми падна смъртно ранен в битката при Фюрн. Сега се намираме в неговата шатра – каза Робер и придружи думите си с широк размах на ръката. – А дядо ми, граф Робер...

– А, какъв храбрец... Какъв добър сюзерен беше той! Как уважаваха добрите ни обичаи!... Не е имало човек, който да се обърне към него за правосъдие и да не го получи...

– ... Четири години по-късно, ето че и той загина при Куртре. Отидат ли си двама, повличат и третия. Утре може би, господо, вие ще ме заровите в земята.

Има два вида суеверни хора: едните не споменават никога бедата от страх да не я привлекат, другите се надяват, че ще я отклонят, като й отдават дан с думи. Робер д'Артоа беше от вторите.

– Комон, налей ми още една чаша и да пием за последния ми ден! – провикна се той.

– Не искаме, не искаме! Ще ви издигнем стена от нашите тела – отговориха рицарите от Артоа. – Та кой друг освен вас брани нашите права?

Те го смятаха за свой сюзерен по право и почти го боготворяха заради едрия му ръст, силата, апетита, щедростта. Всички мечтаеха да приличат на него, всички се мъчеха да му подражават.

– И тъй, виждате, добри ми господо, как ни се отплащат за толкова пролята кръв за кралството – подзе отново той. – Тъй като моят дядо умря след баща ми... да, точно затова... крал Филип се възползува от случая да ме лиши от наследство и даде Артоа на леля ми Мао, дето се грижи тъй добре за вас с помощта на своите Ирсоновци – канцлера, ковчежника и всички останали, които ви смазват с налози и ви отказват вашите права.

– Ако утре влезем в бой и някой от Ирсоновци ми падне на хвърлей копие, ей богу, обещавам му един удар, който няма да е непременно от фламандците – заяви един мъжага с рунтави рижи вежди, когото именуваха сир дьо Суастър.

Въпреки че пиеше, Робер д'Артоа пазеше ума си бистър. Не току-така се лееше вино, предлагаша се момичета и се харчеха толкова много

пари – исполинът работеше за собствените си интереси.

– Благородни господа, благородни ми господа – рече той, – най-напред войната на краля, чиито верни поданици сме всички, и който, уверявам ви, е напълно спечелен за справедливите ви искания. Но свърши ли веднъж войната, тогава, господа, ви съветвам да не се разоръжавате. Случаят е наистина сгоден, дето сте се събрали всички тук с оръжието и с хората си. Върнете се така в Артоа и обиколете надлъж и нашир целия край, за да прогоните агентите на Мао и да им нашарите задниците по градските площади. А аз ще ви подкрепя в кралския съвет и ако трябва, ще обжалвам решението по моето дело, с което тъй ме ощетиха; и ви обещавам, че ще възстановят обичайното право такова, каквото си е било по времето на моите деди.

Тъй ще направим, месир Робер, тъй ще направим!

Суастър разпери ръце.

Да се закълнем – провикна се той, – че няма да се делим, докато не уважат нашите искания и докато славният господар Робер не ни бъде върнат за граф.

Заклеваме се! – отвърнаха бароните.

Започнаха да се прегръщат и целуват, и отново вдигнаха пълни чаши. Запалиха факли, защото падаше вече мрак. Робер беше доволен, че скалъпената от него лига на Артоа проявяваше такава готовност за действие. Глупаво би било наистина да умре на другия ден... В този миг влезе един щитonosец в палатката и каза:

– Монсеньор Робер, командирите на баниери са призовани в шатъра на краля!

Когато Артоа, без да бърза, влезе при краля, повечето от големците бяха вече там, насядали в кръг, за да изслушат конетабъла.

Мнозина не се бяха мили и бръснали от седмица насам. Обикновено не минаваше толкова време, без да отидат в потилнята. Но мръсотията си беше част от войната.

Уморен от повтарянето на едни и същи доводи, Гоше дьо Шатийон говори малко и думите му към монарха прозвучаха почти дръзко. Решително не му допаднаше това кралче, което решаваше само въпросите, с които беше редно да се занимае Съветът, а свикваше съвещания, когато трябваше да се дават заповеди. Гоше беше свикнал е други методи и за него командването на войската не можеше да бъде предмет на разисквания.

Валоа разстла копринената си синя туника върху коленете и подзе словото си.

– Истина е, сир, племеннико мой, както току-що потвърди и Гоше, че не можем повече да останем на това място, където всичко се похабява и разваля – и духът на хората, и козината на конете. Бездействието ни пакости не по-малко от дъжда...

Той замлъкна, защото кралят се бе извърнал и говореше нещо на шамбелана си Матийо дьо Три. Вироглавия бе поискал просто да му подадат бонбониерата; всяко затруднение му вдъхваше желание да смуче или хруска нещо сладко.

Продължете, чичо, моля ви – рече той.

Трябва да потеглим утре рано сутринта – подзе отново Валoa, – да намерим брод през реката нагоре по течението и да се хвърлим върху фламандците, за да ги смажем, преди да се свечери.

С хора без продоволствие и с коне без фураж ли? – попита конетабълът.

Победата ще им напълни stomасите. Те могат да издържат още един ден; след това ще бъде вече късно.

А аз ви казвам, че или ще бъдем бити, или ще се издавим. Ако слушате мен, армията трябва да се изтегли на някоя височина край Турне или Сент Аман, да си докараме там припаси, да изчакаме водите да спаднат...

– Ясно личи, братовчеде – възрази Валoa, – че получавате по сто ливри на ден, когато кралят е на поход, и че малко ви е грижа кога ще свърши войната.

Тези думи трябваше да прозвучат като шега, но конетабълът, дълбоко уязвен, процеди:

– Мой дълг е да ви припомня, братовчеде, че дори кралят не може да нападне противника, ако за това не е дадена заповед от конетабъла. А такава заповед при сегашното положение аз няма да дам. Кралят, разбира се, може, когато поиска, да смени своя главнокомандуващ.

Последва неловко мълчание. Нещата вземаха лош обрат. Щеше ли Луи X, за да угоди на Валoa, да освободи главнокомандувачия, както бе отстранил Марини и всички легисти на Филип Хубави. Граф дьо Поатие тутакси се намеси.

Братко мой, напълно съм съгласен със съвета на Гоше. Нашите войски не са в състояние да се бият, преди да са възстановили силите си за една седмица.

Това е и моето мнение – каза граф Луи д'Еврьо.

Значи, никога няма да накажем тия фламандци! – извика Шарл дьо ла Марш, който във всичко подражаваше на Валoa.

Конетабълът хвърли презрителен поглед към най-младия брат на краля. Обадило се бе „гъсенцето“, както го бе наричала собствената му майка, кралица Жана.

Тогава графът на Шампан обяви, че ще си замине, ако не влязат в бой на другия ден; рицарите му много роптаели, а така или иначе, той ги бил свикал само за две седмици. Валoa размаха отрупаните си с пръстени ръце, сякаш искаше да каже: „Виждате ли!“ Но вече не изглеждаше толкова убеден в правотата си и само честолюбието не му даваше да се отрече от войнственото си изказване.

– Отстъпление или поражение, сир, ето избора пред нас – каза Гоше.

Кралят все още не даваше признак, че е намислил какво решение да вземе. За него цялата тази авантюра имаше смисъл само ако свършеше бързо. Послушаше ли гласа на мъдростта и прегрупираше войските си другаде, за да изчака – това означаваше да отложи часа на своята сватба и да обремени още повече финансите си. Идеята пък да прекоси придошлата река и да нападне в галоп през калта...

Всъщност той се бе надявал, че няма да бъде принуден да напада, че фламандците ще отстъпят само щом видят огромната армия.

Робер д'Артоа, който седеше зад Валoa, се наведе към него и му прошепна няколко думи. Валoa кимна утвърдително с безразлично изражение. Да правят каквото щат; той нямаше да участва повече в спора.

Робер се надигна и пристъпи три крачки напред, за да въздейства по-силно върху присъстващите:

– Сир, братовчеде мой – каза той, – разбирам вашата грижа. Вие нямате достатъчно парични средства, за да поддържате тази огромна войска в бездействие. Освен това очаква ви новата ви съпруга, която всички бързаме да видим като кралица, бързаме също така да ви видим коронясан. Моят съвет е да не упорствуваме. Не врагът ни принуждава да се оттеглим, а дъждът, в който съзирам волята божия – пред нея всеки трябва да се преклони, колкото и могъщ да е. Господ бог, не ще съмнение, с това ви дава знак, че не бива да влизате в бой, преди да сте помазан със светото миро. Тържественото коронясване ще ви донесе, братовчеде, не по-малка слава от една рискована битка. Затова откажете се засега да наказвате лошите фламандци и ако не е достатъчен страхът, който им внушихте, нека се върнем отново тук пак така многобройни идната пролет.

Сред всеобщото объркване и безизходица това радикално решение – да се откажат от боя, предложено от човек, в чиято войнска храброст

не можеха да се съмняват, получи одобрението на голяма част от бароните и най-вече съгласието на краля. Показвайки за лишен път липса на равновесеност, Луи Х с готовност и признателност се втурна в спасителната пролука, която му бе открил Артоа.

– Братовчедо, вие говорихте мъдро – заяви той. – Небето ни възвества божие предупреждение. Нека армията се върне, щом не може да продължи напред.

После повиши глас, за да си придаде царственост, и добави:

– Но се кълна пред бога, че ако съм още жив догодина, ще нападна фламандците и няма да има съглашение с тях, додето не се подчинят във всичко на волята ми.

Сега вече единствената му грижа беше да се махне оттук. Конетабълът и Филип дьо Поатие трябваше да проявят голяма настойчивост, за да го убедят да вземе най-необходимите мерки, като остави поне няколко гарнизона по границата с Фландрия; той вече не ги слушаше, духом беше вече заминал.

Разпръсването на армията се оказа изгодно за Валоа. Без особени жертви той бе отстоял славата си на храбрец. Още по-голяма полза извлече Артоа; несъстоялата се война улесняваше строежите на неговата лига.

Кралят толкова бързаше, че зарази с нетърпението си всички, и на другата сутрин, тъй като нямаха коли и не можеха да изтеглят от калта всичкия инвентар, подпалиха палатките, мебелите и военното снаряжение. Така бе утолена жаждата за разрушение.

Оставяйки подир себе си върху огромно пространство димящи огньове, които все още се бореха с неспирния дъжд, изтощената й изгладняла войска се озова вечерта пред Турне; уплашените жители затвориха градските порти, но никой не поиска да ги отворят. Кралят потърси подслон в един манастир.

След два дни, на 7 август, той беше в Соасон, където подписа заповедите за прекратяване на военните действия. Натовари Валоа с приготовленията за коронацията и изпрати Филип дьо Поатие в Сен Дени да върне орифламата и да вземе оттам сабята и короната му. Членовете на кралското семейство щяха да се срещнат между Реймс и Троа, за да отидат да пресрещнат Клеманс Унгарска.

Две седмици бяха достатъчни на Луи Вироглавия, за да ознаменува втората си сватба с един безславен и смехотворен поход, който остана известен с името „калният поход“.

VII ЧАРОДЕЙНОТО БИЛЕ

Една лека носилка, теглена от две мулета, пред които подтичваха слуги, влезе в големия двор на дома Артоа на улица Моконсей. От нея слезе Беатрис д'Ирсон, племенница на канцлера на Артоа и придворна дама на графиня Мао. Едва ли някой би повярвал, че мургавата хубавица с висока гръд и дълги бедра бе пропътувала близо четиридесет левги за два дена: роклята ѝ беше едва-едва намачкана, лицето ѝ изглеждаше гладко и свежо, сякаш току-що бе станала от сън. Впрочем тя беше спала през част от пътя под меки завивки, полколявана от движението на носилката. С крачка, наглед бавна, защото беше разтеглена и винаги равна, тя се запъти направо при господарката си. Графинята седеше на масата пред второто си ядене за деня, което ѝ поднасяха късно сутринта.

Готово е, мадам – каза Беатрис и подаде на графинята мъничка рогова кутийка.

Как е дъщеря ми Жана?

С протяжния си, носов глас, винаги леко насмешлив дори когато нямаше повод за ирония, придворната дама отговори, като вметваше между думите си неочаквани паузи:

– Графиня дьо Поатие е добре, мадам... доколкото това е възможно. Пребиваването в Дурдан не ѝ тежи прекалено много... успяла е да спечели на своя страна пазачите. Цветът на лицето ѝ е свеж, само е малко отслабнала; крепи я надеждата... и грижите, които полагате за нея.

– А косите ѝ? – попита графинята.

– Те са едва от една година, мадам... не са станали още толкова дълги, колкото на мъж; но като че ли растат по-гъсти, отколкото преди.

– Може ли да се показва пред хора?

– Забрадена, разбира се... Пък и би могла да носи изкуствени плитки.

– С изкуствени коси не се ляга в легло – рече Мао.

Тя изгълта с пълни лъжици останалата супа от грах и сланина и за да посмекчи вкуса ѝ, изпи чаша арбоазко вино. После отвори роговата кутийка и погледна сивия прах в нея.

– И колко ми струва това?

– Двадесет и две ливри.

– Дявол да ги вземе тия магьосници, добри пари вземат за магиите си.

– Рискът е голям.

– А ти колко отгоре задържа за себе си?

– Почти нищо, мадам... Само колкото да си купя червената рокля, която ми бяхте обещали... и не ми дадохте.

Графиня Мао не можа да сдържи усмивката си; младата жена знаеше как да я подхване.

– Сигурно ти стърже стомахът, опитай малко от този пачи пастет – рече тя и сама сложи един дебел резен в чинията си.

После погледна отново роговата кутийка и добави:

– Вярвам в силата на отровите, когато трябва да се отърва от някой враг, но никак не вярвам на чародейни прахове, за да спечеля на своя страна противник. Това беше твоя измишльотина, не моя.

– И все пак настоявам, мадам, че трябва да им вярваме – отвърна Беатрис. – Този е много добър, не е направен от овчи мозък, а само от билки, и то приготвени пред мен. Та отидох първо в Дурдан и взех малко кръв от дясната ръка на мадам Жана. Сетне отнесох кръвта на онази жена, за която ви бях говорила – Изабел дьо Фериен... Тя я смеси с върбика, треперушка и селим... и после тая Фериен изрече заклинателните думи, сложи сместа върху нова тухла и я изгори с ясеново дърво, за да получи праха, който ви нося. Остава само да се сипе в някакво питие, да го дадете на граф дьо Поатие да го изпие и след малко ще го видите отново пламнал от любов към жена си... с огън, който нищо вече не може да угаси. Нали трябваше да ви посети тази сутрин?

– Очаквам го. Върна се от похода снощи и го помолих да се отбие да ме види.

– Тогава веднага ще смесия праха с лечебното вино... което обикновено му давате да пие. То е силно подправено и тъмно на цвят, та прахът няма да личи. Но ви съветвам, мадам... да си легнете и да се престорите на болна, за да имате предлог да не пиете самата вие; не бива да поемете и глътка от това питие... за да не се влюбите в мадам дъщеря си.

– Във всеки случай не е лоша идея да го приема на легло – отвърна графиня д'Артоа – и да се направя, че ми е зле. Така може да се говори по-направо.

Тя накара да вдигнат трапезата, поиска да ѝ донесат нощница и си легна отново. После повика канцлера Тиери д'Ирсон и първия си братовчед Анри дьо Сюли, който живееше у нея, и тримата се заеха с текущите дела на графството.

Малко по-късно доложиха за граф дьо Поатие. Той влезе, облечен в тъмно както обикновено; щъркеловите му крака бяха обути в меки

ботуши, а под шапчицата с пера носеше главата си леко приведена над дългото тяло. – А, мили ми синко – възкликна Мао̀, сякаш самият Спасител се бе явил пред нея. – Колко навреме дойдохте. Знаете ли с какво се занимавах току-що? Накарах да ми прочетат какво е състоянието на моите имуществва, за да продиктувам последната си воля. Прекарах най-лошата нощ, която можете да си представите, измъчвана до полуца от смъртни стракове; и много се уплаших да не би да се спомина, преди да съм ви казала какво ми е на душата – че ви обичам, въпреки всичко, с майчино сърце.

И в потвърждение на лъжите, които изрече, извади един мъничък реликвиарий във форма на медалион, който носеше на гърдите си, окачен на златна верижка, и го целуна набожно.

– Да ме пази свети Дрюон¹⁶ – рече тя, като пхна обратно медалиона в огромния си корсаж.

Разположила се удобно сред брокатовите възглавници, с пълните си, румени бузи, закръглени рамене и месести ръце Мао̀ беше самото олицетворение на цветущо здраве. Нещо повече, дори може би имаше нужда да й пуснат една-две пинти кръв.

„Сега ще ми разиграе някаква комедия – помисли си Филип дьо Потатие. – И по нрав, и по външност тя и Робер си приличат във всичко. Мразят се, защото са си лика-прилика. Обзалагам се, че ще ми говори за него.“

Той не се излъга. Мао̀ тутакси започна да напада лошия си племенник, неговите машинации, козни и заговора, който кроеше против нея. За Мао̀ и за Робер всичко на тоя свят минаваше през графството Артоа, което двамата си оспорваха от тринадесет години насам. Всички техни мисли, постъпки, приятелства, съюзи, дори любовните им истории се оказваха някак свързани с тази борба; единият се присъединяваше към една група, защото другият принадлежеше, към противната; Робер поддържаше някоя кралска разпоредба само защото Мао̀ не я одобряваше; Мао̀ беше отнапред враждебно настроена към Клеманс Унгарска, защото Робер поддържаше идеята за тоя брак. Тази взаимна омраза, която изключваше всякакво помирение, всякакви преговори, надхвърляше целта си и човек би могъл да се запита дали между гигантката и исполина не гореше някаква страст с обратен знак, която би намерила утоление по-скоро в кръвосмешение, отколкото във война.

– Всичките му лошавини ускоряват края ми – рече Мао̀. – Научих, че е събрал всичките ми васали и те са се вrekli с клетва срещу мен. Ето това събудило гнева ми и ме докара на този хал.

– Те са се заклели да ме убият, монсеньор – каза Тиери д'Ирсон.

Филип дьо Поатие се извърна към канцлера-каноник и тогава видя, че не Мао, а той се беше поболял от страх.

– Тъкмо се готвех да дойда в армията, за да въдворя ред в моята банiera – подзе Мао, – както виждате, накарах да извадят бойното ми облекло...

И тя посочи в ъгъла на стаята един внушителен манекен, облечен в дълга рокля с железни бримки и върхна дреха с извезания герб на Артоа; встрани бяха приготвени шлем и железни ръкавици.

Мао въздъхна. Жал й беше за пропуснатата възможност. Много обичаше да се облича в рицарски доспехи като мъж.

---

16. Свети Дрюон, особено почитан в Артоа, Камбрези и Ено, е роден през 1118 г. в Епиноа, спадаш тогава към епархията на Турне (Дорник) и по-късно преминал към араската епархия. Свети Дрюон се родил след извършено цезарово сечение върху тялото на вече мъртвата му майка. Още от малък проявявал необикновена набожност и страдал много от жестокостта на другите деца, които го наричали убиец на майка си. Смятайки се за виновен, той търсел всички възможни средства да изкупи това неволно престъпление. Седемнадесетгодишен се отказал от дворянския живот, раздал значителните имущества, които бил наследил, и се условил овчар при някаква вдовица на име Елизабет Льоер в село Съобур, графство Ено, на тринадесет километра от Валансиен. Толкова много обичал животните и ги гледал тъй добре, че всички селяни го молели да пази овцете им заедно със стадото на вдовицата Льоер. Тогава именно, според легендата, ангелите започнали да гледат стадото му, докато той ходел на църковна служба...

По-късно отишъл на поклонение в Рим и то толкова му харесало, че го повторил още осем пъти. Но трябвало да се откаже от пътуванията, защото заболял от „разкъсване на червата“, болест, от която страдал, изглежда, цели четиринадесет години, като отказвал да го превързват. Въпреки лошата миризма, която се отделяла от него, добродетелите му привличали много покаяници от областта. Накарал да му построят срещу църквата на Съобур малка колиба, от която се виждал олтарът, и дал обет да не излиза от нея до края на живота си. Удържал обещанието си дори когато църквата изгоряла, а заедно с нея и колибата; тогава всички разбрали, че е светец, защото огънят го пощадил.

Умрял на 16 април 1189 г. Всички жители от околностите се стекли в сълзи, за да целуват нозете му и да вземат по някое късче от дрипите, които носел. Феодалите на Епиноа, негови роднини, поискали да отнесат тялото му в родното му село, но колата, на която натоварили останките му, спряла на излизане от Съобур и всички коне, докарани, за да подсият впряга, не могли да я помръднат и крачка напред. Затова се наложило да оставят тялото на светеца там, където бил умрял.

Славата му се разраснала особено много след чудотворното изцеление на графа на Ено и Холандия, който, страдащ жестоко от пясък в бъбреците, отишъл на поклонение в Съобур и едва коленичил пред гроба на свети Дрюон, изхвърлил „три камъка големи колкото орех“.

Денят на светеца все още се чествува по традиция в понеделник на Петдесетница в енорийската църква и при извора на св. Дрюон в Карвен-Епиноа.

– После научих за края на тоя славен поход, който струва и пари, и чест на кралството. Да, да, може да се каже, че никак не му върви на бедния ви брат и с каквото се захване, все излиза ялова работа. Наистина, говоря ви каквото мисля, вие щяхте да бъдете много по-добър крал от него и е много жалко, скъпи ми сине, че сте се родили втори. Вашият баща, бог да го прости, често съжаляваше за това.

От времето на скандала в кулата Нел и задържането на Жана в Дурдан граф дьо Поатие бе виждал тъща си само на официални церемонии, като погребението на Филип Хубави например, или на заседания на Камарата на перовете, но никога на четири очи. Двата се бяха гледали студено. За да възобнови връзката, Мао сега постъпи наистина грубо; когато ласкаеше, тя не знаеше мярка. Покани зет си да седне по-близо до нея. Ирсон и Сюли се отдръпнаха към вратата.

– Не, не, приятели, вие не сте излишни тук; добре знаете, че нямам тайни от вас – им каза тя.

В същото време с помръдване на пръстите си им направи знак да излязат от стаята.

А беше нещо доста необичайно за големите велможи да приемат посетител на четири очи. В техните покои постоянно се навъртаха или минаваха родственици, близки, васали, прислужници. Разговорите обикновено се водеха пред очите на всички или най-малкото в присъствието на някой дворецов благородник или придворна дама. Оттук и необходимостта от намеци и недомлъвки. Когато двама събеседници се оттегляха в нишата на прозореца, за да разговарят полугласно, хората от свитата им се преструваха, че не виждат нищо, но малко им трябваше да се докачат или разтревожат. Всеки разговор при затворени врати приличаше на заговор. И точно такъв вид искаше Мао да придаде на разговора си с граф дьо Поатие, ако не за друго, то поне да го направи малко по-уязвим в очите на другите и по-податлив на собствените й замисли.

Щом останаха насаме, тя го попита:

– Какви са вашите чувства към дъщеря ми Жана?

И докато той се колебаеше с отговора си, тя подхвана защитната си реч. Вярно е, Жана Бургундска бе сгрешила, много бе сгрешила дори, като не бе известила съпруга си за любовните интриги, опозорили кралския дом, и като бе станала – доброволно или неволно, кой би могъл да каже? – съучастница в скандала. Но самата тя не бе сгрешила с плътта си, нито изменила на брака; всички го признаваха, та дори самият крал Филип, колкото и разярен да беше, се бе убедил в това, щом като бе въдворил Жана в самостоятелна резиденция, без да укаже, че това й

заточение е за цял живот.

– Зная, аз присъствувах на съвета в Мобюисон – каза граф дьо Поатие, който искаше да сложи край на болезнените спомени.

– А и как би могла Жана да ви измени, Филип? Та тя ви обича. Обича само вас. Спомнете си само виковете ѝ, когато я отвеждаха с черната карета. „Кажете на монсеньор Филип, че съм невинна!“ Още ми се къса сърцето, на мен, нейната майка, че станах свидетел на това. И през петнадесетте месеца, откакто е в Дурдан – зная това от изповедника ѝ – нито звук против вас, само думи на любов и молитви към бога да ѝ върне сърцето ви. Уверявам ви, че имате жена по-вярна, по-предана от много други и при това сурово наказана.

Мао прехвърли всички грехове, цялата вина върху Маргьорит Бургундска, и то съвсем невъзмутимо, тъй като Маргьорит не беше от най-близките ѝ роднини, пък и не беше вече между живите. Маргьорит беше грешницата, блудницата, тя беше подмамила Бланш, бедното безразсъдно дете, тя беше злоупотребила с приятелството на Жана... Впрочем не трябваше ли да се признаят и на Маргьорит някои извинителни обстоятелства? Надеждата да станеш кралица на Навара не е достатъчна опора във всичко, а коя жена не би се чувствувала нещастна с мъжа, когото ѝ бяха дали? Мао определено смяташе, че Вироглавия е най-отговорен за собствените си беди.

– Изглежда, че вашият брат не е много надарен...

– Напротив, винаги са ме уверявали, че е съвсем нормален в това отношение, макар и малко плах или пък буен... но иначе си е бил напълно в ред – отговори граф дьо Поатие.

– Личи си, че на вас жените не ви се доверяват, както на мен – възрази Мао.

Тя се изправи на възглавниците си, едра и внушителна, и погледна зет си право в очите.

– Филип, да говорим без заобикалки – рече тя. – Мислите ли, че наследницата, малката Жана Наварска, е негово дете или е от любовника на Маргьорит?

Филип дьо Поатие потърка брадичката си.

– Чичо ми Шарл дьо Валоа твърди, че е незаконна – отвърна той, – а и самият Луи като че ли го потвърждава, като държи детето настрана от себе си. Други пък, като чичо ми Еврьо и, разбира се, бургундският херцог, я смятат за законно дете.

– Ако се случи нещо лошо с Луи, а той не е бог знае колко добре със здравето, засега вие сте вторият по ред наследник. Но ако обявят

малката Жана за незаконно дете, което е твърде допустимо, тогава ставате първият и вие ще бъдете крал. Вие сте роден, за да царувате, Филип.

– Новата му съпруга, която идва от Неапол, може би ще роди наследник на брат ми.

– Ако въобще е способен да създава деца. Или ако бог му даде време за това... – каза Мао, като наблегна красноречиво върху последните си думи.

В този миг влезе Беатрис д'Ирсон, носейки поднос с гравирани кана, чаши от позлатено сребро и една купа, пълна със захаросани бадеми. Мао я погледна раздразнена. Влизането ѝ беше наистина ненавременно! Но без да се смущава или да бърза, придворната дама напълни чашите и поднесе на граф дьо Поатие лечебното вино и бадеми. Мао протегна машинално ръка към другата чаша, но Беатрис я погледна така, че тя тутакси се сепна и каза:

– Не, много зле съм, всичко ме удря в сърцето.

Поатие се беше замислил. През последните месеци самият той бе разсъждавал върху възможността да наследи брат си. Ясно беше, че Мао му предлага съюз и поддръжка, в случай че Луи Х умре.

Беатрис д'Ирсон бе вече излязла от стаята.

– О, Филип, спасете дъщеря ми Жана от смърт, заклевам ви – се провикна ненадейно Мао с прочувствен глас. – Тя не е заслужила такава участ.

– Че кой я заплашва? – попита Поатие.

– Ами че Робер, разбира се, все той! – отговори тя. – Узнах, че се е сговорил със сестра ви Изабел да погубят моите дъщери и Маргьорит... Ето тук, на това място, където сте сега вие, тоя мръсник ми съобщи за сполетялото ме нещастие с най-жален израз на лицето. И аз повярвах, че е искрен. А той вече се облизвал, порът му с пор. Но това няма да му донесе щастие, както не донесе щастие и на Изабел. Нейният съпруг отново загубил Шотландия и продължава да блудствува с разни носачи...

Тя замлъкна, защото Поатие приближи чашата до късогледите си очи, за да разгледа гравировката. Сетне продължи:

– Но оттогава моят душевадец Робер не стои със скръстени ръце. Знаете ли, че в деня, когато Маргьорит бе намерена мъртва, той бил влязъл рано сутринта в замъка Гайар?

– Вярно ли? – каза Поатие не особено изненадан. Той също знаеше нещо. Отпи една глътка от чашата и питието явно му хареса.

– Бланш, която е била затворена в същата кула, е чула всичко.

Оттогава нещастната е като луда. Завчера ми прати съобщение... Чуйте ме, Филип, той ще ги убие една по една. Играта му е ясна. Сега Робер може да прави каквото си иска и да получи всичко от краля; та те са съучастници в същото убийство. Достатъчно е Робер да каже нещо, и Луи се съгласява. Сега ще се нахвърли върху децата ми. Аз съм сама, вдовица, с един син, който е още много малък, за да ми бъде опора, и за чийто живот треперя не по-малко, отколкото за живота на дъщерите си¹⁷. Нима толкова мъки и страхове не могат да погубят една жена предивременно?

Тя отново докосна реликвата на гърдите си.

– Бог ми е свидетел, че не искам да умра и да оставя децата си в ноктите на този чакал. За бога, приберете жена си пак при вас, за да я закриляте, и покажете с това, че и аз не съм останала съвсем без съюзник. Защото ако Жана загуби живота си или остане затворена и ми отнемат Артоа, както тъй упорито се мъчат да го сторят, ще бъда принудена да поискам да върнат на моя син бургундския палатинат, който беше зестра на Жана.

Поатие не можеше да не се възхити на ловкостта, с която тъща му заби последното си копие. Така сделката бе предложена съвсем недвусмислено:

„Или ще приберете Жана и аз ще ви изтикам на трона, ако бъде опразнен, за да стане дъщеря ми кралица на Франция; или ще отхвърлите съпружеското помирение и тогава ще променя линията си, като уредя връщането на бургундското графство срещу загубата на Артоа.“

А графство Бургундия беше не само обширно владение, но и в качеството си на палатинат откриваше възможен достъп до изборната корона на Германската империя.

Поатие погледна за миг Мао, царствено внушителна под тежките брокатови завеси, драпирани около леглото ѝ.

„Коварна е като лисица и упорита като глиган; без съмнение ръцете ѝ са изцапани с кръв и въпреки това не мога да не изпитвам приятелско чувство към нея... И в жестокостта ѝ, и в лъжите ѝ винаги има зрънце чистосърдечие...“

За да прикрие усмивката, която напираше на устните му, той отпи

---

17. Най-малкото дете и единствен син на Мао, наречен Робер като братовчед си, бил тогава едва на шестнадесет години. Той не доживял да играе някаква роля в събитията през този период, защото умрял, преди да навърши осемнадесет години, през 1317 г. Погребан ли го в манастира на корделиерите в Париж, а по-късно останките му били пренесени в „Сен Дени“. Така че лежащата статуя на Робер д'Артоа в „Сен Дени“ не е изображение на нашия герой! (погребан в Лондон), а на сина на Мао.

от позлатената чаша.

Не обеща нищо, не каза нищо определено, защото беше разсъдлив по природа, а и не смяташе, че се налага да вземе бързо решение. Но ако не друго, поне виждаше вече начин да противодействува в Съвета на пеговете на влиянието на Валоа, което според него беше гибелно.

Отпи една последна глътка и каза:

– Ще поговорим за всичко това на коронацията, където скоро ще се видим, майко.

И от думата „майко“, която произнесе за пръв път от петнадесет месеца насам, Мао разбра, че е спечелила.

Веднага щом Филип си отиде, Беатрис влезе и огледа чашата.

– Изпразнил я е почти до дъно – каза доволна тя. – Ще видите, мадам... че монсеньор дьо Поатие ще отиде скоро в Дурдан.

– Виждам най-вече – отвърна Мао, – че от него ще стане много добър крал... ако се случи така, че загубим сегашния.

VIII СВАТБА НА СЕЛО

Във вторник на 13 август 1315 година¹⁸ призори жителите на село Сен Лие в Шампан бяха разбудени от тропота на много коне, идващи от север и от юг по пътищата от Сезан и от Троя.

Първи пристигнаха в галоп интендантите на краля и нахълтаха с цяла дружина щитоносци, домакини и слуги под сводовете на замъка. После се появи голям обоз с мебели и съдове, воден от домоуправители, златари и тапицери; накрая се зададоха, яхнали мулета и пеейки

18. Точната дата на второто бракосъчетание на Луи Х все още е предмет на спорове. Някои автори приемат, че сватбата е станала на 3 август, други на 13-и или дори на 19-и. Същото се отнася и за датата на коронацията, която според различните текстове се колебае между 19, 21 и 24 август. Според сборника с разпоредби на френските крале, отпечатан едва през XVIII век, но чиято хронология съвсем не е сигурна, би трябвало да се приеме, че на 3 август кралят е бил в Реймс, на 6-и и 7-и в Соасон, и на 18-и в Арас. А тъй като се знае, че Луи Х взел орифламата от „Сен Дени“ за похода във Фландрия на 24 юли, фактически е невъзможно, колкото и кратка да е била фландърската експедиция, той да е имал време да се върне от „кълния поход“ и да пристигне в района на Шампан преди 10 август. Авторът се е спрял на датата 13 август, посочена от историка отец Анселм; като най-правдоподобна. Тъй като коронацията не може да не е станала в неделен ден или на голям религиозен празник, ние смятаме, че Луи Х е коронясан или на 15 август, или в неделя, 18 август; от друга страна, знаем, че празненствата при подобен случай продължавали няколко дни, с което се обяснява и колебанието на датите.

църковни песни, всички свещеници на Троа, следвани на малко разстояние от италианските търговци, които обикновено обслужваха панаирите в Шампан. Църковната камбана заби непрекъснато; след малко кралят щеше да се венчае в Сен Лие.

Селяните започнаха да викат „Слава!“, „Слава“, а жените изтичаха на полето да наберат цветя, за да ги настелят по пътя като за минаването на светото причастие; дворцовите служители пък се пръснаха из околностите и грабежа къде колкото сварят яйца, месо, птици и риба от рибарниците.

По една случайност дъждът беше престанал предната вечер, но времето си оставаше тежко и мрачно; топлината на слънцето проникваше през облаците, но не и лъчите му. Кралските хора бършеха чела, а селяните поглеждаха към небето и предричаха, че още преди вечерня ще се разрази буря. В замъка се чуваха чуковете на дърводелците, комините на кухните димяха, от високо натоварени коли разтоварваха слама и я разстилаха, в залите, за да спят на нея хората от ескортите.

Сен Лие не беше виждал такава глъч и оживление от оня ден в началото на миналия век, когато Филип Огюст бе дошъл тук, да потвърди тържествено предаването на замъка в дар на епископите от Троа. Големите събития ставаха на сто години.

Към третия утринен час кралят, придружен от двамата си братя, двамата си чичовци и своите братовчеди Филип дьо Валоя и Робер д'Артоа прекоси в галоп селото, без да отвърща на приветствията, като изпотъпка нахвърлените по пътя цветя, та трябваше да ги сменят с нови след минаването му.

Конниците изминаха още половин левга и внезапно съзряха, идващ насреща им, кортежа на Клеманс Унгарска.

Кортежът, предвождан от епископа на Троа Жан д'Оксоа, се движеше бавно като тържествено шествие. – Кралят, мадам, ето го краля! – извика Бувил, който яздеше до носилката на принцесата.

Клеманс се подаде навън, за да погледне, и го попита кой от конниците в челото е бъдещият ѝ съпруг. Бувил не можа да обясни добре или пък тя не дочу ясно отговора му и взе за своя годеник граф дьо Поатие, защото той се държеше на седлото с естествено благородство и ѝ се видя най-привлекателният със стройната си, висока осанка. Но ето че на земята скочи пръв по-неугледният ездач и се приближи до носилката. Бувил, вече слязъл от коня си, взе ръката му, за да я целуне, и като подвиква коляно, каза:

– Сир, ето нейно височество от Унгария.

Едва тогава хубавата анжуйска принцеса видя младия мъж с изпъкнали бледопепеляви очи и безцветно лице, с когото по волята на съдбата и на дворцовите интриги тя щеше да споделя живота му, леглото и властта.

Луи Х от своя страна я гледаше слисан, без да продума дума, та в първия миг Клеманс си помисли, че не му се е харесала.

Тя първа се реши да наруши мълчанието:

– Сир Луи, аз съм завинаги ваша слугиня.

Тези й думи сякаш развързаха езика на Вироглавия.

– Боях се, братовчедке, да не би рисуваният ви портрет, който ми бяха изпратили, да е лъжлив и премного ласкателен; но сега виждам повече прелест и красота, отколкото имаше в изображението.

И той се извърна към свитата си, сякаш да им покаже колко голямо щастие го е споходило.

После започнаха да представят членовете на семейството. Един благородник с огромно телосложение, облечен в сърма, сякаш отиваше на турнир, прегърна Клеманс и я нарече „моя племеннице“, като я увери, че я знаел още от дете в Неапол; Клеманс разбра, че това е именно Шарл дьо Валоа, човекът допринесъл най-много за сключването на нейния брак. После узна, че елегантният конник, който се поклони и й рече „сестро“, беше по-възрастният от новите й зетьове.

Изведнъж мулетата, запрегнати в носилката, се дръпнаха подплашени встрани; огромна човешка фигура, облечена в червено, чиято глава Клеманс въобще не успя да види, затъмни за миг светлината. Принцесата чу думите:

– Вашият братовчед, месир Робер д'Артоа.

После без повече да се бавят, тръгнаха отново и кралят помоли епископа да избърза напред, за да бъде всичко готово в църквата.

Клеманс бе очаквала, че срещата ще протече другояче. Беше си представляла, че на предварително определено място ще има опънати шатри, че херолди ще надует тръби от двете страни и че ще й поднесат лека закуска, за да може да поопознае годеника си. Мислеше си също, че венчавката ще стане едва след няколко дни и ще сложи началото на двуседмични празненства с двубои, жонгльори и менестрели, както това беше обичайно при височайши сватби.

Внезапността на това посрещане по тесния горски път и липсата на всякакъв блясък малко я изненадаха. Сякаш случайно бяха пресекли пътя на дружина ловци. Още повече се обърка, когато научи, че ще бъде венчана веднага в близкия замък и щяха да пренощуват там, за да се

отправят на другия ден за Реймс.

– Милостиви ми сир – попита тя краля, който сега яздеше до нея, – ще се върнете ли отново на война?

– Разбира се, че ще се върна, мадам... догодина. Ако тази година не преследвах по-надалеч фламандците и ги оставих само със страха им, то е защото не исках да отлагам посрещането ви и нашето бракосъчетание.

Ласкателството беше толкова очебийно, че Клеманс се смути. Изненадите се редуваха една подир друга. Този крал, който беше толкова нетърпелив да я посрещне, че бе разпуснал армията си, сега ѝ предлагаше сватба на село.

Въпреки цветята по пътя и възторга на селяните, замъкът на Сен Лие, малка крепост с дебели стени, потъмнели от тривековна влага, се видя доста мрачен на неаполитанската принцеса. Тя имаше едва един час време, за да се преоблече и да събере мислите си преди церемонията, ако въобще можеше да се говори за такова нещо в стая, където тапицерите още не бяха свършили с окачването на везаните килими, а тутакси довтасалият монсеньор дьо Валоа бръмчеше като огромен златен стършел, решил да осведоми своята племенница в това кратко време за всичко, което трябваше да знае за френския двор и най-вече за особено то място, което той, Шарл дьо Валоа, заемаше в него.

Така Клеманс научи, че макар и да притежаваше всички желани достойнства на съпруг, Луи X не обладаваше всички нужни качества особено в политиката. Беше податлив на влияния и не умееше да се пази от лоши съветници. В историята с фландърския поход например Валоа смяташе, че Луи не го бе послушал достатъчно, а бе се подвел по съветите на конетабъла и на граф дьо Поатие. Колкото до избора на папа... Нали Клеманс беше минала през Авиньон? Кого бе видяла там? Кардинал Дюез? Ами разбира се, че трябва непременно да бъде избран Дюез... Клеманс би трябвало да разбере защо Валоа бе толкова настоявал и бе маневрирал така умело, за да я направи кралица на Франция; той много разчиташе на нейното благотворно присъствие, на нейната красота и мъдрост, за да помага на краля да управлява добре. Нека тя не се колебае да споделя всичко с него, Валоа, на четири очи. Та не беше ли той най-близкият ѝ роднина в двора поради първия си брак с Маргьорит д'Анжу и не беше ли почти като баща на младия владетел?...

В действителност на Клеманс вече ѝ се въртеше главата от този порой от приказки, от всички тези имена, изговаряни едно през друго, и от възбудата на златовезаната особа, която се суетеше около нея. Премного нови впечатления и едва зърнати лица гъмжаха в главата ѝ. А освен това

само след малко щеше да бъде венчана. Тя вярваше в добрата воля на всички и беше трогната от загрижеността на граф дьо Валоа. Но предпочиташе да я оставят на спокойствие, за да се подготви душевно. Такава ли трябваше да бъде сватбата на една кралица?

Събра смелост да попита защо толкова бързат с церемонията.

– Защото Луи трябва да бъде коронясан в неделя в Реймс и той желае бракосъчетанието да стане преди това, за да бъдете на миропомазването заедно с него – отвърна Валоа.

Той не каза обаче, че разходите по сватбата бяха в тежест на короната, а тези по коронацията – за сметка на реймските градски съветници. А след провала на „калния поход“ кралската хазна беше по-празна от всякога. Това беше причината за тази набързо претупана сватба без всякакъв блясък; за предстоящите празненства щяха да плащат жителите на Реймс.

Клеманс Унгарска се поуспокои само когато повика изповедника си. Беше се изповядала вече сутринта, но искаше да бъде съвсем сигурна, че ще се изправи без грях пред олтара. Не беше ли сторила някое малко прегрешение през последните часове, не беше ли проявила липса на скромност, учудвайки се на недотам тържественото посрещане, не бе ли се показала недружелюбна към монсеньор дьо Валоа?

Докато се извършваха последните приготовления, в двора на замъка Юг дьо Бувил се натъкна на месер Спинело Толомей. Капитанът на ломбардците, все тъй подвижен, въпреки шестдесетте години и големия си корем, също заминаваше за Реймс, където му бяха обещани тлъсти поръчки за коронацията. Той осведоми Бувил за състоянието на Гучо, който все още лежеше в марсилската болница.

– Какво му трябваше да се хвърля във водата – изпъшка Толомей. – Колко само ми липсва тия дни! Сега той трябваше да препуска по пътищата.

– Ами на мен, да не мислите, че не ми липсваше през целия път? – отвърна Бувил. – Ескортът похарчи двойно повече пари, отколкото би струвало пътуването, ако Гучо бе водил сметките.

Толомей изглеждаше угрижен. Затворил лявото си око, с увиснала долна устна, той се оплакваше от събитията, от налозите върху продажбите, от надзора над пазарите и от последните мерки, засягащи ломбардците. Всичко това твърде много напомняше разпоредбите на крал Филип.

– А защо ни уверяваха, че всичко щяло да се оправи... Бувил се раздели с Толомей, за да се присъедини към венчалното шествие.

Младоженката бе отведена до олтара от Шарл дьо Валоа. Луи Х трябваше да върви сам, защото нямаше никоя жена от рода, която да замести майка му. Леля му Агнес Французка, дъщеря на Луи Свети и вдовстваща херцогиня на Бургундия, бе отказала да дойде и това беше напълно разбираемо: тя беше майка на Маргьорит. Графиня Мао̀ се бе извинила в последния момент със смутното положение в Артоа; щеше да отиде направо в Реймс за коронашването, на което перският ѝ сан я задължаваше да присъствува. Графините на Валоа и Еврьо, макар и очаквани, също не пристигнаха; стана известно, че са сбъркали пътя и са се отклонили към някакъв параклис Сен Лие, отдалечен на десетина легви и намиращ се в околностите на Реймс.

Бракосъчетанието бе извършено от монсеньор Жан д'Окса, носещ митра на главата си. През цялото време на службата Клеманс се упрекуваше, че не може да се съсредоточи в себе си така, както би желала. Мъчеше се да устреми мислите си към небето, умоляваше бог да я дари за цял живот със съпружески добродетели, достойнства на владетелка и майчинско щастие; но въпреки волята ѝ нейните очи постоянно се свеждаха към мъжа, чието дишане чуваше до себе си, чието лице едва познаваше и чието легло още тази вечер щеше да сподели.

Всеки път, когато коленичеше, той се изкашляше късо, сякаш това беше някакъв тик; дълбоката бръчка, изрязана около възкъсата му брадичка, изненадаваше у един още толкова млад човек. Устните му бяха тънки и подвити надолу в краищата, косите – дълги и прави с неопределен цвят. А когато този човек се обръщаше към нея, я обземаше смущение под погледа на големите му светли очи. Клеманс се учудваше, че вече не изпитва онова безмерно, безусловно чувство на щастие, което я бе обладало при заминаването от Неапол.

„Господи, не позволявай да се покажа неблагодарна за добрините, с които ме отрупваш.“

Но човек не може във всеки миг да заповядва на ума си и Клеманс се сепна при мисълта, че ако ѝ бяха дали да избира между тримата френски принцове, би предпочела граф дьо Поатие. Обзе я голям страх и тя едва не извика: „Не, не искам, не съм достойна!“ В този миг се чу, че отговаря „Да“ със сякаш чужд глас на епископа, който ѝ бе задал въпроса, дали иска да вземе за съпруг Луи, крал на Франция и на Навара.

Първата гръмотевица на очакваната буря изтрещя тъкмо когато надянаха на пръста ѝ една премного широка халка; присъстващите се спогледаха и неколцина се прекръстиха.

Когато шествието излезе от църквата, навън чакаха насъбралите се селяни по груби ленени ризи и с крака, увити в парцали. Клеманс промълви:

– Няма ли да раздадат милостиня?

Тя бе мислила на глас и всички забелязаха, че първите й думи като кралица бяха думи на милосърдие.

За да ѝ направи удоволствие, Луи Х заповяда на шамбелана си да хвърли няколко шепи монети. Селяните се спуснаха тутакси на земята и пред очите на младоженката започна диво боричкане върху пътеката от цветя и зеленина. Чуваше се шум от раздрани дрехи, сподавено грухтене като от свине и блъскане на глави. Благородниците наблюдаваха развеселени яростната борба. Един от селяните, по-едър и по-тежък от останалите, притисна с крак нечий ръце, сграбчили една монета, и ги накара да се разтворят.

– Виж, тоя байно като че ли умее да се оправя – каза, смеейки се, Робер д'Артоа. – Чий е той? На драго сърце ще го купя!

Клеманс видя с огорчение, че и Луи също се смее. „Не така трябва да се дава – помисли си тя. – Аз ще го науча как.“ Заваля дъжд.

Масите бяха наредени в най-голямата зала на замъка. Угощението продължи пет часа.

„Ето че съм вече кралица на Франция“ – си повтаряше Клеманс. Не можеше да свикне с тази мисъл. Лакомията на френските велможи я порази. Колкото повече вино се лееше, толкова повече се повишаваха гласовете. Единствена жена сред този пир на воини, Клеманс виждаше как всички погледи се устремяват към нея, долавяше, че в дъното на залата приказките ставаха все по-нагли и неприлични.

От време на време някой от сътрапезниците изчезваше. Първият шамбелан Матийо дьо Три се провикна:

– Кралят, нашият господар, забранява да се пикае на стълбището, по което ще мине той.

При четвъртото блюдо, състоящо се от шест различни ястия, между които цяло прасе на шиш и паун с опашка, набучена около задницата му, двама щитоносци влязоха с огромна баница и я сложиха пред кралската двойка. Разчупиха кората и от тестото изскочи жива лисица сред възторжените възгласи на присъстващите. Тъй като не бяха успели да приготвят обичайните торти с фигури и захарни замъци, за които биха били нужни няколко дни, готвачите бяха проявили по този на чин майсторството си.

Подлудялата лисица се втурна из залата, метейки с рижата си

настръхнала опашка плочите на пода, а в хубавите ѝ, безезникави очи искреше див ужас.

– Лисица! Лисица! – закрещяха велможите и наскачаха от местата си.

Около масите започна истински лов. Робер д'Артоа беше този, който успя да хване животното. Видяха само как исполинът се хвърли на земята и после се изправи, сграбчил в ръце лисицата, която скимтеше, открила остриите си, тънки зъби под тъмните челюсти. Сетне Робер бавно стисна пръстите си, изпращяха кости, очите на лисицата се изцъклиха като стъклени и Робер просна мъртвото животно на трапезата пред новата кралица, сякаш да засвидетелствува почитта си.

Клеманс, която придържаше с палец твърде широката венчална халка, попита дали във Франция е обичай жените от семейството да не присъствуват на сватби. Луи смотолеве смутен някакво обяснение.

– Така или иначе, сестро моя, вие нямаше да можете да видите моята съпруга – каза граф дьо Поатие.

– А защо... братко мой? – запитва Клеманс, която изпитваше едновременно интерес към всичко казано от него и смущение, когато трябваше да му отговори.

– Защото е все още затворена в замъка Дурдан – каза Филип дьо Поатие.

После той се обърна към краля:

– Сир, братко мой, в този ден на щастие за вас аз ви моля да отмените наказанието, наложено на моята съпруга Жана. Нейните грешки не бяха престъпления и тя се е разкаяла за тях.

Вироглавия, хванат натясно, не знаеше какво да отговори. Трябваше ли пред Клеманс да прояви великодушие или, напротив, твърдост – и едното, и другото качества на крал? Потърси с очи Шарл дьо Валоа, за да му поиска съвет, но Валоа беше излязъл да подиша чист въз дух. А Робер д'Артоа в другия край на залата учеше братовчед си Филип дьо Валоа как може да хване лисица, без да бъде ухапан от нея.

– Сир, съпруге мой – каза Клеманс, – ако ме обичате, въздайте на вашия брат милостта, за която ви моли. Днес е ден на бракосъчетание и аз бих искала всички жени във вашето кралство да имат дял от нашата радост.

Тя бе взела с внезапен жар работата присърце; бе почувствувала нещо като облекчение, когато чу, че Филип дьо Поатие говори за жена си и изказва желание тя да се върне у дома.

Луи беше хапнал порядъчно и беше надигал чашата по-често,

отколкото трябва. Наближаваше мигът, когато щеше да прегърне това красиво, кротко тяло, чийто господар бе станал. Твърде далеч от него беше мисълта за политическите последици от това, което искаха от него.

– Няма нищо, скъпа моя, което не бих сторил, за да ви угодя – отговори той. – Братко, можете да вземете мадам Жана и да я доведете сред нас, когато пожелаете.

Шарл дьо ла Марш, който бе следил с внимание разговора, се обади:

– А за Бланш, сир, братко мой, какво решавате? Позволявате ли ми...

– За Бланш – никога! – отсече кралят.

– Само да я посетя в замъка Гайар и да я отведа в манастир, където режимът да е по-малко суров...

– Никога! – отговори Вироглавия с тон, който запрещава всякакво настояване.

Неприязнените чувства на Луи към Жана Бургундска заради нейната роля в съпружеските му неволи бяха наистина доста смекчени тъкмо поради новия му брак, затова пък той се ужасяваше от мисълта, че ако Бланш излезеше от крепостта и от пълното си уединение, би могла да разкрие обстоятелствата около смъртта на Маргьорит. Този страх го бе накарал поне веднъж да вземе бързо и безпрекословно решение.

Клеманс прецени, че е по-разумно да се задоволи с първата си победа, и не се осмели да се намеси.

– Нима вече никога няма да получа правото да имам и аз съпруга? – подзе отново Шарл.

– Оставете това на съдбата, братко – отвърна Луи.

Хубавото, но мекушаво лице на Шарл дьо ла Марш прие сърдит и опърничав израз.

– Както изглежда, съдбата е по-благосклонна към Филип, отколкото към мен.

И от този миг Шарл дьо ла Марш намрази не своя брат краля, а брат си Поатие.

В края на този изнурителен ден младата кралица беше тъй уморена, че нощта премина за нея, сякаш всичко ставаше в някакъв друг живот. Не почувствува нито страх, нито нетърпима болка, нито особено щастие. Просто беше покорна, примирила се, че всичко трябва да стане именно така. Преди да потъне в сън, чу несвързани думи, които ѝ вдъхнаха надежда, че съпругът ѝ я харесва. Ако беше малко по-опитна в тези

неща, би разбрала, че поне за известно време разполага с голяма власт над Луи Х.

А той действително бе удивен, че намира у тази кралска дъщеря една отзивчива пасивност, която досега бе срещал само у слугините. Изчезнал бе страхът от безсилието, което го обземаше в леглото на Маргьорит. Може би в края на краищата мургавите жени не бяха за него. На няколко пъти се видя тържествуващ над красивото тяло, което светлееше като седеф под малкия светилник, окачен на балдахина над леглото, тяло, с което страстта му можеше да разполага, както иска. Никога не бе извършвал подобен подвиг.

Когато излезе от стаята късно сутринта, главата му леко се въртеше, но той я държеше изправена и по-гордо, отколкото ако бе победил фламандците; брачната нощ бе заличила спомена за военните неуспехи.

За първи път Луи Вироглавия можеше да посрещне спокойно задънките на братовчед си Артоа, който минаваше за най-надарения и най-издръжливия мъжкар в двора.

По-късно, около пладне, потеглиха на север. Клеманс се извърна назад, за да запази в паметта си сетен образ от този замък, в който бе станала жена и кралица и чиито истински размери вече никога не можа да си спомни.

След два дни пристигнаха в Реймс. Жителите на града не бяха виждали коронация от тридесет години насам, което ще рече, че поне за половината население зрелището щеше да бъде нещо ново. Забързани кралски служители, придружавани от градски съветници, сновяха от общината до архиепископството. По площадите се бяха настанили като на панаир всякакви търговци, жонгльори и разигравачи на животни. Високоставени велможи и духовни сановници, пристигнали от четирите краища на Франция, преминаваха със свитите си и търсеха квартира. От околностите се стичаха селяни, граждани и дребни благородници и умножаваха тълпата, която сержантите се мъчеха да държат в ред по пътя на кралския кортеж.

Жителите на Реймс не можеха и да допуснат, че още няколко пъти в близко бъдеще щяха да видят тази блестяща кавалкада и да платят разносните за нея.

Кралят, който този ден влезе през портала на Реймската катедрала, беше придружаван от тримата приемници, които щеше да му даде историята. Зад Луи Х яздеха двамата му братя Филип и Шарл, както и братовчед му Филип дьо Валоа. Преди да изтекат четиринадесет години, короната щеше да бъде положена тук и на трите глави.

Втора част След Фландрия Артоа

I. СЪЮЗНИЦИТЕ

От всички човешки дейности онази, която се състои в управляване на себеподобните, макар и най-силно желана, носи най-големи разочарования, защото никога няма край и не дава на мисълта нито миг отдих. Пекарят, извадил фурна хляб, дърварят пред поваления дъб, съдията, произнесъл присъда, архитектът, който вижда как поставят покрива на сградата му, художникът, завършил картината си, всички могат – поне за една вечер – да почувствуват относителното успокоение, което носи една постигната цел. За човека, който управлява, това е невъзможно. Едва като че ли преодолял една политическа трудност, друга, която се е раждала тъкмо когато се е борил с първата, изисква неотложното му внимание. Пълководецът-победител се радва дълго време на славата от своята победа; но министърът трябва да се справя с новото положение, породено от самата тази победа. Никой проблем не може да остане дълго нерешен, защото този, който днес изглежда второстепенен, утре може да има трагични последици.

Упражняването на властта би могло да се сравни само с медицина, която също е подчинена на такава неумолима верижност, на неотложното, на постоянния над зор над наглед безобидни смущения, защото те могат да се окажат предвестници на сериозни увреждания, най-после на неспирното ангажиране на отговорността в сфери, където резултатът зависи от бъдещи и непредвидени обстоятелства. Равновесието на дадено общество, както здравето на отделния човек, никога не е окончателно състояние и не може да се смята за завършен труд.

По времето, когато кралете са управлявали сами, те са били в плен на тази верижна тежба.

Едва-що Луи X бе успял да потули в сянка спора с Фландрия, примирил се да го остави висящ, тъй като не можеше да го разреши, едва-що пристигнал в Реймс, за да се покрие с мистичното обаяние, което миропомазването придава на всеки владетел, па бил той и най-необичният и най-некадърният, и в северните краища на Франция избухнаха нови смутове.

Така както бяха обещали на Робер, бароните на Артоа не се разоръжиха, след като се върнаха от „калния поход“. Кръстосваха надлъж и нашир провинцията със своите опълчения и се стараеха да спечелят населението за своята кауза. На тяхна страна беше цялата аристокрация, а заедно с нея и селата. Градското съсловие беше раздвоено. Арас, Було и Теруан се присъединиха към заговорниците от лигата, Кале, Авен, Батом, Ер, Лан и Сент-Омер останаха верни на графиня Мао. Графството се намираше в кипеж, който твърде много приличаше на бунт.

Висшето дворянство беше представено в лигата от Жан дьо Фиен, зет на фландърския граф, нещо, което придаваше на метежа особено обезпокоителен характер.

За защита на юридическите си интереси заговорниците разполагаха с Жерар Киерез, техен привърженик и човек твърде вещ, когато трябва да се формулират жалби, да се пишат петиции и да се водят правни спорове пред парламента и кралския съвет.

Сеньорите на Суастър и Комон ръководеха военните операции.

Всички работеха за сметка и под наставленията на Робер д'Артоа. Исканията, които предявяваха, бяха в две насоки. Първо, настояваха за незабавно и цялостно приложение на дадената им напоследък харта, която възстановяваше „обичайното право“ от времето на Луи Свети; от друга страна, искаха да се сменят длъжностни лица в администрацията на графството и преди всичко да се изгони канцлерът на Мао – Тиери д'Ирсон, омразната на всички черна овца.

Ако техните претенции получеха удовлетворение, графиня Мао щеше да се окаже лишена от всякаква власт в своите владения, а на това именно разчиташе най-много Робер.

Но Мао не беше жена, която би се оставила да я ограбят току-тъй. Тя хитруваше, преговаряше, даваше обещания, които не изпълняваше, един ден се преструваше, че отстъпва, за да постави всичко под въпрос на другия, мъчеше се да печели време с всички възможни средства. Обичаите ли? Разбира се, че щяха да приложат обичайното право! Но преди това трябва да се извърши проучване, за да се изясни съвсем точно какви бяха тези стари обичаи във всяко владение. Недоволствуваха от местните управители, от служителите, от самия канцлер? Ако те бяха сгрешили или злоупотребили с правата си, тя беше готова да ги накаже безпощадно. И в това отношение държеше твърдо да се проведе разследване... После спорът бе отнесен пред краля, който не проумяваше нищо и си имаше други грижи. Графиня Мао изслуша оплакванията на правника Жерар Киерез, като прояви очевидна отзивчивост. За да се

споразумяет по всички въпроси, определиха обща среща в Бопом... А защо в Бопом? Защото Бопом беше нейно владение и там тя държеше гарнизон... Тя настояваше за Бопом. Но на уречения ден въобще не се яви там, тъй като трябвало да замине за Реймс за коронацията... Когато мина коронацията, забрави за обещаната среща. Но тя щеше скоро да дойде в Артоа, нека само имат търпение; разследванията бяха в ход... и това означаваше, че сержантите усилено събираха, заплашвайки с бой или затвор, благоприятни показания за администрацията на канцлера Тиери д'Ирсон.

Кръвта на бароните скоро закипя; те обявиха открит бунт и забраниха на Тиери да се появява в Артоа, като го заплашиха със смърт, ако се покаже там. После призоваха при себе си един друг Ирсон – ковчезника Дени, който има глупостта да се отзове на поканата им; с меч, опрян о гърлото, го заставиха да се закълне, че се отрича от брат си¹⁹.

Нещата взеха такъв застрашителен обрат, че Луи Х реши да отиде лично в Арас, за да въдвори ред. Пристигна там, но не успя да постигне нищо. Какво можеше да стори, когато след разпускането на армията единствената баниера, останала на бойна нога, беше именно разбунтувалата се?

На 19 септември хората на Мао сметнаха за целесъобразно да арестуват двамата сеньори Суастър и Комон, обявени за главатари на метежа, и ги хвърлиха в затвора. Робер д'Артоа тутакси се яви пред краля да ги защити.

– Сир, братовчедо мой – каза той, – аз нямам нищо общо с цялата тази история; тя засяга леля ми Мао, тъй като именно тя управлява графството – сам виждате колко умело. Но ако продължават да държат Суастър и Комон затворени, казвам ви, че утре това ще означава война в Артоа. Давам ви този съвет само заради благополучието на кралството.

Граф Поатие теглеше на другата страна.

– Може да е било необмислено да се задържат тия двама господа, но ще бъде още по-груба грешка да се освободят сега. С това ще поощрите всякакви бунтове в кралството; така излагате на опасност собствения си авторитет, братко мой.

Шарл дьо Валоа кипна.

---

19. На всички членове на рода Ирсон били раздадени длъжности и синекури в администрацията на Артоа или в резиденцията на Мао. Освен канцлера Тиери и двете придворни дами Мао и Беатрис, Пиер д'Ирсон бил съдия в Арас, Гийом д'Ирсон – интендант на графинята, а се споменават още трима Ирсон, племенници на Тиери, които заемали служби при двора на Артоа.

– Достатъчно е, племеннико мой–извика той, като се обърна към Филип дьо Поатие, – дето ви върнаха съпругата, която току-що излезе от Дурдан. Недейте се хвърля сега в защита на нейната майка! Не бива да молите краля да отваря затворите за когото ви е угодно и да ги държи затворени за онези, които не обичате.

– Не виждам тук нищо подобно, чичо–отвърна Филип.

– Аз пък виждам; човек с право би рекъл, че графиня Мао` направлява всичките ви действия.

В края на краищата Вироглавия предписа на Мао` да се разпореда за освобождаването на двамата благородници. В обкръжението на графинята бе пусната в обръщение една ехидна приказка: „Нашият господар Луи е сега в плен на милосърдието.“²⁰

Суастър и Комон, двама юначаги, които чудесно се допълваха един друг – единият имаше голяма уста, другият беше върл побойник, – излязоха след едноседмичното си задържане с ореол на мъченици. На 26 септември те събраха в Сен Пол всички свои привърженици, които сега се назоваваха помежду си „съюзници“. Суастър говори надълго и нашироко, а грубият му език и не обузданите му предложения спечелиха одобрението на всички присъстващи. Решиха да откажат да плащат налози и да избягат всички превота, бирници, сержанти и други представители на графинята.

Кралят прати двамата си съветници Гийом Флот и Гийом Помие да се опитат да успокоят духовете и да уговорят нова среща между страните, този път в Компьен. „Съюзниците“ приеха предложението за такава среща, но едва-що двамата Гийомовци напуснаха заседанието, пристигна пратеник на Робер д'Артоа, целият плувнал в пот и задъхан от дълго препускане. На бароните той носеше кратка вест: графиня Мао`, обгръщайки пътуването си в дълбока тайна, щеше да пристигне лично в Артоа; на следващия ден щеше да бъде в замъка Виц у Дени д'Ирсон.

Когато Жан дьо Фиен оповести новината на всички, Суастър се провикна:

– Сега знаем, господа, какво трябва да правим.

Тази нощ пътищата на Артоа ехтяха от тропот на препускащи коне и дрънкане на оръжие.

---

20. Игра на думи с името на кралицата „Clémance“, което означава милост, милосърдие. – Б.пр.

II. ЖАНА, ГРАФИНЯ ДЪО ПОАТИЕ

Голямата пътническа карета, цялата украсена с рисувана и позлатена резба, се носеше между дърветата. Беше толкова дълга, че понякога трябваше да спира и да се връща назад, за да вземе някой завой, а хората от ескорта слизаха от конете си, за да я тикат по стръмните места.

Въпреки че огромният сандък от дъбово дърво лежеше направо върху осите, пътуващите в него не усещаха много неравностите на пътя, толкова възглавници и килими имаше вътре. В колата пътуваха шест жени, настанени почти като в стая, бърбреха, играеха на кокалчета или на гатанки. Чуваше се бръснещият шум на ниските клони о кожения покрив.

Жана дьо Поатие отдръпна завесата, украсена, с лилии и с трите златни замъка на Артоа.

– Къде се намираме? – попита тя.

– Минаваме покрай река Оти, мадам... – отговори Беатрис д'Ирсон. – Току-що прекосихме Окси-льо-Шато. След по-малко от час ще бъдем във Виц, у чичо ми Дени... Той много ще се успокои, като ви види. А там може би ще бъде вече и мадам Мао заедно с монсеньор съпруга ви.

Жана дьо Поатие гледаше природата, още зелените дървета, ливадите, по които селяните косяха рядката трева под слънчевото небе. Както често се случва след влажно лято, времето през този месец септември беше хубаво.

– Мадам Жана, моля ви... не се навеждайте постоянно навън – подзе Беатрис. – Мадам Мао препоръча да внимавате никак да не се показвате... докато сме в Артоа.

Но Жана не я съдържаше. Искаше да гледа, да гледа! Цяла седмица, откакто я бяха освободили, не правеше нищо друго, само гледаше. Както изгладнелият се тъпче с храна и си мисли, че никога няма да може да се засити, така и тя поглъщаше с очите си света около нея. Листата на дървесата, пухкавите облачета, камбанарията, откроила се в далечината, прелитащата птичка, тревата по крайпътните склонове, всичко ѝ се виждаше чудесно и тя се захласваше.

Когато портите на замъка Дурдан се отвориха пред нея и началникът на крепостта се поклони доземи, за да ѝ пожелае добър път и да ѝ каже колко голяма чест е било за него да я има за свой гост, тя се почувствува като зашеметена.

„Ще мога ли да свикна отново със свободата?“ – мислеше си Жана.

В Париж я очакваше разочарование. Майка ѝ бе трябвало набързо да замине за Аргоа. Но ѝ беше оставила пътническата си карета, както и няколко придворни дами с многобройна прислуга.

Докато кроячи, шивачки и везбарки бързаха да възстановят гардероба ѝ, Жана използва няколкодневното спиране, за да обиколи столицата, придружена от Беатрис. Чувствуваше се като чужденка, дошла от другия крайна света, и се дивеше на всичко, което виждаше. Улиците! Не можеше да се нагледа на зрелището, което предлагаха улиците, витрините по Галерията на галантеристите, дюкянчетата по Кея на златарите!... Искаше ѝ се до всичко да се докосне, от всичко да купи. Макар че се държеше на висота и с достойнство, което ѝ беше присъщо, очите ѝ искряха, тялото ѝ потръпваше от наслада, когато пипаше брокатите, бисерите, накитите. И въпреки всичко не можеше да прогони спомена, че бе обикаляла същите тези дюкянчета с Маргьорит Бургундска, Бланш и братя д'Оне...

„Бях се зарекла твърдо в затвора, че ако някога изляза оттам – си каза тя, – няма никога вече да пиляя времето си за празни неща. Пък и по-рано не се увличах много по тях! Откъде се взе тази неутолима жажда, която не мога да възпра?“

Взираше се в премените на жените, забелязваше новостите в прическите, роклите и наметалата. Мъчеше се да прочете в очите на мъжете какво впечатление им прави. Безмълвните комплименти, които получаваше, погледите на младите хора, които извършваха глава подир нея, можеха да я успокоят напълно. За кокетството си тя бе измислила лицемерно извинение:

„Трябва да разбера дали все още притежавам някакви прелести за моя съпруг?“

Всъщност шестнадесетте месеца затворничество не бяха оставили големи следи върху нея. Условията в Дурдан по нищо не можеха да се сравнят със суровия режим в замъка Гайар. Жана разполагаше там с прилично жилище и с прислужница, беше ѝ разрешено да чете, да бродира, дори да се разхожда в градинката на замъка.

По-страшна, отколкото всякакви страдания, беше непоносимата скука.

Под изкуствените къдри, навити около ушите ѝ, тънката шия носеше все тъй грациозно малката глава с високи скули и златисти, удължени към слепоочията очи, тези очи, които подобно на походката, на цялата ѝ осанка някак напомняха светлите хрътки от Северна Африка. Освен по цветущото си здраве Жана твърде малко приличаше на майка си, а

по-скоро на покойния палатински граф, изискан и елегантен благородник.

Сега, когато приближаваше края на пътуването, нетърпението й растеше все повече и повече; последните часове й се струваха по-дълги от всички изтекли месеци. Не бяха ли конете забавили хода си? Не можеше ли да се подканят кочияшите да карат по-бързо?

– О, и аз също, мадам, бързам да стигнем, но не по същите причини като вас – обади се една от придворните дами, седнала в другия край на каретата.

Тази жена, мадам Бомон, беше бременна от шест месеца. Пътуването започваше да й тежи; час по час тя свеждаше очи към корема си и въздишаше тъй шумно, че останалите дами не можеха да не се засмеят.

Жана дьо Поатие рече полугласно на Беатрис:

– Съвсем сигурна ли си, че мъжът ми не си е намерил някоя друга връзка през всичкото това време? Да не ме лъжеш?

– Но не, мадам, уверявам ви... Пък и как би погледнал монсенъор дьо Поатие други жени сега, когато вече не може да мисли за тях... след като пи от билето, което ще ви го върне цял-целеничък. А и нали той измоли от краля освобождаването ви!

„Дори да си има любовница, какво пък – ще свикна някак. По-добре мъж, споделен с друга, отколкото затвор“ – си каза Жана.

Тя отново отдръпна завеската, като че ли с това щеше да ускори хода на колата.

– За бога, мадам, не се показвайте толкова често... Сега нас никак не ни обичат в този край.

– Но хората ми изглеждат толкова приветливи. Няма ли дружелюбен вид тия селяни, дето ни поздравяват? – отвърна Жана.

Тя пусна завеската и не видя, че веднага щом каретата отмина, трима крепостни, които я бяха поздравили с нисък поклон, се пъкнаха ти-чешком в близките храсталаци, където отвързаха конете си и препуснаха в галоп.

Малко след това каретата влезе в двора на замъка Виц; там търпението на графиня Поатие беше подложено на ново изпитание. Посрещна я Дени д'Ирсон, който й съобщи, че не са дошли нито графиня д'Артоа, нито граф дьо Поатие и че двамата я очакват в замъка Еден, на десетина левги по на север. Жана пребледня.

– Какво означава това? – попита тя, извърната към Беатрис. – Да не искат да се измъкнат, без да ме видят?

Обзе я внезапна тревога. Цялото това пътуване, и пинтата кръв,

взета от ръката ѝ, и билето, и любезностите на пазача в Дурдан – не беше ли всичко това епизоди от предварително скроена комедия, в която Беатрис играеше ролята на коварната измамница? В края на краищата Жана нямаше никакво доказателство, че съпругът ѝ наистина е издействувал завръщането ѝ. Не се ли готвеха просто да я прехвърлят от един затвор в друг, като замаскирваха пътуването – по непонятни за нея причини – с външните признаци на някакво освобождение? Освен ако, освен ако – и Жана потрепера, като си помисли за най-лошото, – освен ако се бяха погрижили да я покажат из Париж, свободна и помилвана, за да могат след това безнаказано да я ликвидират. Беатрис не беше скрила от нея, че Маргьорит бе умряла при твърде подозрителни обстоятелства. Жана вече се питаше дали няма да я споleti и нея подобна участ.

Тя неохотно вкуси от обета, поднесен ѝ от Дени д'Ирсон. Чувството на щастие, което я изпълваше от седмица насам, изведнъж отстъпи място на мъчителна тревога и тя се опитваше да разчете съдбата си в лицата, кои то я заобикаляха. Беатрис с провлечения си и винаги леко насмешлив глас беше непроницаема. Нейният чичо пък, ковчезникът, едва обелваше дума, отговаряше уклончиво на въпросите и по всичко личеше, че е много угрижен за нещо. На трапезата имаше и двама благородници, сеньорите Лик и Недоншел, които бяха представени на Жана като нейни придружители до Еден. Лицата им не ѝ харесаха много. Не бяха ли те натоварени със зловеща задача при някой завой на пътя?

Когато се обръщаха към Жана, никой не споменаваше нито дума за задържането ѝ; всички се правеха, като че ли не знаят, че тя въобще е била в затвор, а тъкмо това я безпокоеше. Разговорите, от които не проумяваше нищо, се въртяха единствено около положението в Артоа, около обичайното право, около срещата в Компьен, предложена от пратениците на краля, около размириците.

– Не забелязахте ли, мадам, някакво оживление по пътя или струпване на въоръжени мъже? – я попита Дени д'Ирсон.

– Не видях нищо подобно, месир Дени – отвърна тя – и селата ми се сториха съвсем спокойни.

– Все пак ми доложиха за движение на хора; двама от нашите претовта са били нападнати отзарана.

Жана все повече клонеше към мисълта, че всички тези приказки имат само за цел да приспят подозренията ѝ. Струваше ѝ се, че невидима мрежа се затяга около нея. Чувствуваше се сама, ужасно сама...

Бременната дама ядеше с необикновена лакомия и продължаваше да въздища шумно, като поглеждаше корема си.

Сир дьо Недоншел, мъж с големи зъби, жълтеникаво лице и хлътнали рамене, каза:

– Уверявам ви, месир Дени, че графиня Мао̀ ще бъде принудена да отстъпи. Използвайте влиянието си върху нея. Нека отстъпи, поне отчасти. Да се откаже от вашия брат, колкото и тежко да ни е да ви кажем това, или да се престори, че се отказва от него, защото съюзниците няма да се съгласят да преговарят, докато той е канцлер. Сир дьо Лик и самият аз се излагаме на голям риск, като оставаме верни на графинята, а си даваме вид, че сме на страната на бароните. Колкото повече чака тя, толкова повече нейният племенник Робер печели почва.

В този миг един сержант, гологлав и задъхан, се втурна в столовата.

– Какво има, Корнийо? – попита Дени д'Ирсон. Сержант Корнийо пошушна няколко откъслечни думи на ухото му. Дени д'Ирсон побледня, отмахна кърпата от коленете си и скочи от пейката.

– Само за момент, господа, трябва да отида да видя... И се втурна с всички сили към една от малките врати на залата, следван по петите от Корнийо. Бързите им стъпки заглъхнаха по някакво стълбище.

Миг след това, докато седналите около масата още не се бяха съвзели от изненадата, от двора се надигна голяма глъчка. Като че ли цяла армия бе нахлула там в галоп. Едно куче, навярно ритнато с ботуш, зави кански. Лик и Недоншел изтичаха до прозорците, а жените от свитата на графиня Поатие се скупчиха в един ъгъл на залата като стадо токачки. До Жана останаха само Беатрис и бременната жена, чието лице бе съвсем прижълтало.

Беатрис склучи ръце, тя трепереше. Жана се убеди, че тя не е в сговор с нападателите. Но това не облекчаваше с нищо положението, а и нямаше време за размишление.

Вратата не просто се отвори, а отхвъркна и дванадесетина барони, предвождани от Суастър и Комон, нахълтаха с извадени саби, кръщейки:

– Къде е предателят, къде е предателят? Къде се е скрил?

Те се спряха, сепнати за миг от сцената, която се разкри пред очите им. Имаше не една причина за изненада. Първо, нямаше го Дени д'Ирсон, когото бяха сигурни, че ще заварят тук – беше изчезнал сякаш под мантията на вълшебник. Сетне, групата скимтящи или изпоприпадали жени, притискащи се една до друга и очакващи да бъдат подложени на поголовно насилие. А най-после и най-вече присъствието на Лик и Недоншел. Само до преди два дни, в Сен Пол, тези двама рицари се числяха към заговорниците и ето че ги откриваха седнали на трапеза в дом от

противния лагер.

Върху изменниците си изсипа порой от оскърбления; питаха ги колко са взели за клетвоотстъпничеството и дали са се продали на Ирсоновци за тридесет сребърника; Суастър удари Недоншел с желязната си ръкавица по дългото жълтеникаво лице и от устата му потече кръв.

Лик понечи да се обясни, да се оправдае.

– Дойдохме тук да защитим вашата кауза; искахме да избегнем проливане на кръв и излишни разрушения. Бяхме на път да постигнем повече с приказки, отколкото вие с вашите саби.

Обсипаха го с ругатни и го накараха да замлъкне. Другите бунтовници в двора продължаваха да вдигат врява. Не бяха по-малко от стотина.

– Не казвайте името ми – пошепна Беатрис на графиня дьо Поатие, – защото са тръгнали да гонят моето семейство.

На бременната дама ѝ прилоша и тя се строполи върху пейката.

– Къде е графиня Мао? – крещяха бароните. – Тя трябва да ни изслуша!... Знаем, че се намира тук, ние проследихме каретата ѝ...

Нещата започнаха да се изясняват за Жана. Не за нейния живот бяха дошли тук тези кресльовци. Едва преминала първата уплаха, в гърдите ѝ се надигна гняв: в нейните жили се пробуди кръвта на Артоа.

– Аз съм графиня дьо Поатие – извика тя – и аз пътувах с каретата, която сте видели. Не ми харесва, когато влизат с толкова шум там, където се намирам аз.

Метежниците не знаеха, че е излязла от затвора, и това неочаквано съобщение ги накара за миг да замлъкнат. Изненадите наистина се редуваха една подир друга.

– Ще ми кажете ли имената си – подзе отново Жана, – защото аз съм свикнала да разговарям само с хора, които са ми представени, и ми е трудно под бойните ви доспехи да видя кои сте.

– Аз съм сир дьо Суастър – отвърна предводителят с рунтави рижи вежди, – а това е моят другар Комон. Тези тук са монсеньор Жан дьо Фиен, месир дьо Сен Вьонан, месир дьо Лонвиле. Търсим графиня Мао...

– Как? – прекъсна го Жана. – Та аз чувам само имена на благородници! Не бих го повярвала, като виждам как се отнасяте с дами, които ви подобава да закриляте, а не да нападате. Вижте мадам дьо Бомон, която е почти пред раждане, а я накарахте да припадне. Не ви ли е срам?

Сред съюзниците се прокрадна нерешителност. Жана беше красива жена и твърдото ѝ държане внушаваше уважение. Освен това беше снаха

на краля и както личеше, си беше възвърнала благоволения му. Жан дьо Фиен, от най-знатно потекло и най-високопоставеният сред нахлулите в залата сеньори, си спомни, че я е виждал на времето в двора. Той я увери, че никой не ѝ мисли злото; целта на тяхната акция беше Дени д'Ирсон, задето се бе заклел, че се отрича от брат си и бе престъпил клетвата си.

В действителност те се бяха надявали да хванат Мао в клопка и да я заставят със сила да отстъпи. За да си отмъстят за несполуката, се спуснаха да грабят в замъка.

Цял час замъкът Виц кънтеше от трясъка на блъскащи се врати, разбити мебели и изпотрошени съдове. Свличаха от стените килимите и гоблените, грабеха сребърните прибори и предмети от шкафовете.

Сетне, поуспоили се, но все още заплашителни, накараха Жана и придворните ѝ дами да се качат отново в голямата позлатена карета; Суастър и Комон поеха командването на ескорта и колата, обградена от звънтяща стомана, потегли за Еден.

По този начин съюзниците бяха сигурни, че ще стигнат до графиня д'Артоа.

На излизане от селището Иверни, отдалечено на около левга, ескортът спря. Неколцина бунтовници, тръгна ли да търсят Дени д'Ирсон, бяха успели да го заловят тъкмо когато се опитваше да пресече река Оти, газейки през мочурища. Той се появи изкалян, пребит, окървавен, вързан с вериги и залитащ между двама барони на коне.

– Какво ще сторят с него? Какво ще му направят? – мълвеше Беатрис. – Вижте на какво са го направили!

И почна да изрича с беззвучен глас тайнствени молитви, които нямаша никакъв смисъл ни на латински, ни на френски.

След дълги пререкания бароните решиха да задържат Дени като заложник и да го затворят в един съседен замък. Но кръвожадната им ярост се нуждаеше от някаква жертва.

Сержант Корнийо беше заловен едновременно с Дени. Същият този Корнийо, за зла чест, бе участвувал преди известно време при задържането на Суастър и Комон. Двамата го познаха и съюзниците настояха да си разчистят на място сметките с него. Но смъртта му трябваше да послужи за назидание и да накара всички сержанти на Мао да се замислят. Някои предлагаша бесилка, други искаха Корнийо да бъде пребит върху колело, трети – да бъде заровен жив в земята. Съперничейки си по жестокост, всички се надникваха пред него по какъв начин да го убият, докато сержантът на колене, плувнал в пот, крещеше, че е невинен, и

молеше за пощада.

Суастър измисли едно решение, което удовлетвори всички освен осъдения.

Отидоха да търсят стълба. Вдигнаха Корнийо на едно дърво и го свързаха под мишниците; сетне, след като се бе люлял и ритал известно време за голямо удоволствие на бароните, прерязаха въжето и го оставиха да падне на земята. Със строшени крака, нещастникът крещеше през цялото време, докато копаеха гроба му. Заровиха го прав, остана да стърчи само главата му, в която се въртяха безумни очи.

Каретата на графиня дьо Поатие чакаше на пътя и дамите от свитата запушиха ушите си, да не чуват виковете на изтезавания. Графиня дьо Поатие усети, че ѝ прилошава, но не посмя да се намеси от страх, че гневът на съюзниците може да се обърне срещу нея.

Най-после Суастър подаде големия си меч на един от своите оръженосци. Острието проблесна до сами земята и главата на сержант Корнийо се отърколи в тревата, а струята кръв, бликнала като от червен водоскок, ороси разкопаната пръст наоколо.

Тъкмо когато каретата потегляше отново, бременната дама бе обзета от болки; тя започна да стене и се отметна назад. Веднага разбраха, че няма да дочака края на бременността си.

III. ВТОРАТА ДВОЙКА НА КРАЛСТВОТО

Еден беше голяма крепост с три отбранителни пояса, пресечена от ровове и съоръжена с бойни кули, осеяна с постройки, конюшни, плевници, навеси и складове и свързана чрез няколко подземни ходника с околната местност. В нея лесно можеше да бъде настанен гарнизон от осемстотин стрелци. В очертанията на третия двор се издигаше главната резиденция на графовете на Артоа, в чиито крила се помещаваха разкошно обзаведени покои.

– Докато съм господар на това място – обичаше да казва Мао̀, – моите непокорни барони няма да излязат на глава с мен. Те ще се изтощят, преди стените да рухнат, и моят племенник много се лъже, ако смята, че ще му позволя някога да сложи ръка на Еден.

– Еден ми принадлежи по право и по наследство – заявяваше от своя страна Робер д'Артоа. – Леля ми Мао̀ го открадна от мен, както заграби и цялото графство. Но аз ще се боря, докато си го върна.

Когато съюзниците, които придружаваха каретата на Жана дьо

Поатие, носейки на върха на пика главата на сержанта Корнийо, пристигнаха привечер пред първата стена, броят им беше чувствително намалял. Сир дьо Журни под предлог, че трябвало да нагледа прибирането на сеното си, напусна ескорта, последван скоро от сир дьо Гивенши, младоженец, който пък се боеше, че невестата му се отегчава или се безпокои за него. Други, чиито имения се виждаха от пътя, предпочетоха да вечерят у дома си, като взеха със себе си най-добрите си приятели и уверяваха, че ще се върнат веднага. Бяха останали едва тридесетина от най-упоритите, а те не бяха слизали от конете си вече няколко дни и се чувстваха малко уморени от тежестта на стоманените си облекла.

Трябваше да преговарят доста дълго, преди да ги допуснат да минат през външната охрана. После пак ги на караха да чакат заедно с каретата на Жана дьо Поатие между първата и втората стена.

Новата луна бе изгряла на още светлото небе. Но в дворовете на Еден сенките ставаха все по-плътни. Всичко изглеждаше спокойно, премного спокойно дори, за да бъде по вкуса на бароните. Учудваха се, че виждат толкова малко въоръжени мъже. В дъното на една конюшня изцвили кон, подушил присъствието на други коне.

Усетила полъха на вечерния хлад, Жана си спомни познатите миризми от детинство. В каретата мадам дьо Бомон продължаваше да стене и да хленчи, че умира. Бароните спореха помежду си. Някои смятаха, че са сторили достатъчно засега, че работата започва да намирисва на клопка и че би било по-добре да дойдат друг път с по-големи сили. Жана разбра, че може да откарат и нея като заложница.

Най-после спуснаха втория подвижен мост, после третия. Бароните се колебаеха.

– Съвсем сигурна ли си, че майка ми е тук? – пошепна Жана на Бетрис д'Ирсон.

– Кълна се в живота си, мадам.

Тогава Жана подаде глава от каретата.

– Е, господа – каза тя – вие като че ли не бързате вече да разговаряте с вашата съюзеренка или загубихте смелост, когато се приближихте до нея?

Тези думи накараха бароните да тръгнат напред и за да не се изложат в очите на една жена, влязоха в третия двор и скочиха от конете си.

Колкото и да сме подготвени за някое събитие, то рядко става точно така, както сме очаквали.

Жана дьо Поатие си бе представляла по най-различни начини онзи миг, в който щеше да се озове пред своите близки. Беше се подготвила

за всичко – и за леден прием, и за прегръдки, и за тържествената сцена на официалното опрощение, и за интимната среща на помирението. Беше обмислила поведението и предвидила думите си за всяка възможност. Но никога не бе допускала, че ще се върне в семейния замък сред хаоса на гражданска война и придружавана от придворна дама, готова всеки миг да пометне.

Когато влезе в голямата, осветена със свещи зала, където графиня Мао, застанала права, със скръстени ръце и стиснати устни, наблюдаваше приближаването на бароните, нейните първи думи бяха:

– Майко, трябва да се даде помощ на мадам дьо Бомон, има опасност да пометне. Вашите васали твърде много я изплашиха.

Графинята тутакси прати кръщелницата си Мао д'Ирсон, сестра на Беатрис и придворна дама като нея, да доведе личните ѝ лекари Ерман и Павийи, за да се погрижат за болната. После запретна ръкави и се обърна към бароните: – Това ли наричате, недостойни господа, рицарска постъпка – да нападнете благородната ми дъщеря и дамите от свитата ѝ, и така ли смятате, че ще ме накарате да отстъпя? Ще ви бъде ли приятно, ако постъпят така с вашите жени и дъщери, когато са на път? Хайде, отговаряйте и кажете какво извинение имате за вашите злодеяния, за които ще поискам наказание от краля! Съюзниците изтикаха Суастър напред.

– Говори! Кажете каквото трябва...

Суастър се изкашля, за да прочисти гърлото си. Беше толкова много приказвал, ругал, обвинявал, роптал и подстрекавал привържениците си, че сега, в най-решителния момент, не му достигна глас.

– Ами че, мадам – започна той с пресипнало гърло. – ние искаме да знаем дали най-после ще махнете вашия лош канцлер, дето погазва нашите прошения, и ще се съгласите да ни признаете обичайното право, каквото си е било по времето на Свети Луи...

Той замлъкна, защото в този миг в залата влезе друг човек и този човек беше граф дьо Поатие. С леко наклонена към рамото глава той пристъпваше с широка, спокойна крачка. Бароните, които не очакваха тази поява на брата на краля, се притиснаха един към друг.

– Сеньори... – каза граф дьо Поатие. Но спря да говори, като съзря Жана.

Отиде при нея и я целуна в устата, до немай-къде непринудено, пред всички присъстващи, за да покаже, че жена му е получила пълно опрощение и следователно интересите на Мао са за него въпрос на семейно задължение.

– И тъй, господа – подзе отново той, – ето че сте дошли тук недоволни. Добре де, но недоволни сме и ние Така че ако се заинтересуваме и вие, и ние, и си служим с насилие, няма да спечелим нищо... А, познах ви, Белиенкур, вие бяхте на похода... До насилие прибегват хора, които не могат да мислят... Привет, Комон... О, и моят братовчед дьо Фиен! Не съм очаквал, че ще ме навестите в подобно общество...

И докато говореше, той крачеше между тях, оглеждаше ги един по един, обръщаше се по име към онези, които вече познаваше, протягаше им ръката си с обърната надолу длан, за да я целунат в знак на чинопочитание.

– Ако графиня д'Артоа пожелаеше да ви накаже заради лошото ви отношение към нея, това би й било много лесно... Месир дьо Суастър, погледнете от този прозорец и ми кажете дали имате някаква възможност да се измъкнете?

Неколцина от заговорниците се приближиха до прозорците; по стените се виждаха редици от шлемове, открояващи се срещу здрачното небе. В двора заемаше позиция рота стрелци, а сержантите бяха готови при първия знак да вдигнат мостовете и да спуснат железните решетки.

– Да бягаме, докато е време – промълвиха някои.

– О, недейте, господа, недейте бяга; няма да стигнете по-далеч от втората стена. Още веднъж ви казвам, че ние искаме да избегнем насилието, и аз моля вашата съюзеренка да не употреби оръжие срещу вас. Нали така, майко?

Графиня Мао кимна в знак на съгласие.

– Да се опитаме да разрешим по друг начин разногласията си – продължи граф дьо Поатие и седна. Сетне покани бароните да го последват и поръча да им донесат за пиене.

Тъй като нямаше места за всички, някои насядаха на пода. Това редуване на заплахи и любезности ги объркваше.

Филип дьо Поатие им говори дълго. Обясни им, че гражданската война носи само беди, че те са преди всичко поданици на краля, а след това поданици на графинята и че трябва да се подчинят на арбитража на върховния владетел. А кралят беше изпратил двама посланици, господата Флот и Помие, с поръчение да постигнат примирие. Защо съюзниците отхвърлят примирието?

– Моите другари вече нямат вяра в графиня Мао – отговори Жан дьо Фиен.

– Примирието ви бе предложено от името на краля; значи, оскърбяват краля, като се съмняват в думата му.

– Но монсеньор Робер ни беше уверил... – подзе Суастър.

– Аха, това и очаквах! Внимавайте, достойни господа, да не се вслушвате твърде много в приказките на монсеньор Робер, който говори много лесно от името на краля, а ви кара да работите за негова собствена изгода. Нашият братовчед от Артоа загуби процеса си срещу мадам Мао още преди шест години и кралят, моят баща, чиято душа нека бог закриля, сам произнесе присъдата. Всичко, което става в графството, зазга само вас, графинята и краля.

Жана дьо Поатие наблюдаваше съпруга си. Слушаше с възхита равния тембър на гласа му, отново изпита удоволствието да го гледа как рязко повдига клепачи, когато иска да подчертае някоя фраза, с тази лека небрежност в държането, която беше само прикрита сила. Филип изглеждаше възмъжал. Чертите му се открояваха по-рязко, големият тънък нос изпъкваше още повече, лицето му бе добило зрелост и завършеност. Същевременно той като че ли беше придобил една особена властност, сякаш след смъртта на баща му част от присъщата на покойния царственост бе преминала в него.

След повече от час преговори граф дьо Поатие успя да получи каквото искаше или поне което можеше да се по стигне в рамките на разумното. Съюзниците щяха да освободят Дени д'Ирсон; Тиери засега нямаше да се връща в Артоа, но администрацията на графинята си оставаше на мястото до края на разследванията. Главата на сержант Корнийо щеше да бъде предадена на близките му, за да му направят християнско погребение...

– Защото вие сте постъпили като злодеи – рече граф дьо Поатие, – а не като защитници на правата вяра. Подобни действия откриват пътя за нови преследвания, на които самите вие скоро ще станете жертва.

Спрямо господа Лик и Недоншел няма да се прилагат никакви ответни мерки, защото те са искали само благо на всички. Омъжените и неомъжените жени от двете страни ще бъдат уважавани, както подобава в страна с рицарски нрави. И най-после всички щяха да се срещнат в Арас след две седмици, на седми октомври, за да сключат примирие до прословутата конференция в Компьен, отлагана вече толкова пъти и сега насрочена за 15 ноември. Ако двамата Гийомовци, Флот и Помие, не успеят да съгласуват исканията на бароните с желанията на краля, ще бъдат изпратени други посредници.

– Днес няма нужда да се подписва нищо; аз вярвам на думата ви, господа – рече граф дьо Поатие. – Вие сте мъже на разума и честта; добре зная, че вие, Фиен, и вие, Суастър, и вие, Лос, и всички останали

няма да ме излъжете и няма да позволите да се обвързвам с лъжливи обещания пред краля. И ще склоните към благоразумие вашите приятели, за да съблюдават споразумението ни.

Така умело ги бе подхванал, че като си тръгваха, всички му благодариха, сякаш бяха намерили в негово лице защитник. Качиха се отново на конете си, минаха по трите подвижни моста и препуснаха в нощта.

– Скъпи ми синко – рече Мао, – вие ме спасихте. Аз не бих могла да проявя такова търпение.

– Издействувах ви двуседмична отсрочка – каза Филип и вдигна рамене. – Обичайното право на Свети Луи! Вече почват да ми дотягат с тия обичаи на Свети Луи! Сякаш баща ми въобще не е живял. Нима винаги когато един велик крал тласне кралството напред, ще се намират глупци, които упорито искат да го върнат назад? А моят брат ги насярчава!

– Ах, Филип, колко е жалко наистина, че не сте крал вие! – възкликна Мао.

Филип не отговори; гледаше жена си. Сега, когато страховете ѝ бяха окончателно прогонени и бе стигнала до края на толкова месеци надежди, тя изведнъж усети, че силите я напускат и се бореше със сълзите.

За да прикрие смущението си, тръгна през залата, за да види отново кътчетата на своята младост. Но всеки познат предмет засилваше още повече вълнението ѝ. Докосна шахматната дъска от яспис и халцедон, на която се бе учила да играе.

– Виждаш, нищо не се е променило – каза Мао.

– Не, нищо не се е променило – повтори Жана със свито гърло.

После се отправи към библиотеката, една от най-богатите в кралството, ако не се смятаха манастирските – в нея се пазеха дванадесет тома. Жана погали с пръст кориците... „Детствата на Ожие“, Библията на френски, „Жития на светците“, „Романът на Ръонар“, „Романът на Тристан“... Колко пъти бе разглеждала със сестра си Бланш хубавите оцветени миниатюри върху пергаментовите листа! А една от дамите на Мао им четеше на глас...

– Тази тук я знаеш, нали... да, вече я бях купила тогава – рече Мао и посочи „Романът на Виолетката“.

Тя се мъчеше да разсее неловкото чувство, обзело и тримата.

В този миг джуджето на Мао, което наричаха Жано Лудетината, влезе на дървеното си конче, което му бяха дали да язди из помещенията. Беше над четиридесетгодишно и имаше едра глава с големи кучешки

очи и малко чипо носле. Стигаше едва до височината на масите; обличаха го в дреха, извезана с фигурки на животни.

Когато съзря Жана, то остана като втрещено; устата му се разтвори, но не изрече нито дума; после, вместо да започне да се премята, каквото беше задължението му, се спусна към младата жена и се просна на земята, за да целуне нозете ѝ.

Твърдостта на Жана, самообладанието ѝ изведнъж я напуснаха. Тя избухна в ридания, обърна се към граф дьо Поатие, видя, че той ѝ се усмихва, и се хвърли в прегръдките му, хлипайки:

– Филип!... Филип!... Най-после съм при вас!

Суровата графиня усети леко пробождане в сърцето, задето дъщеря ѝ се бе спуснала към съпруга си, а не към нея, за да заплаче от щастие.

„Че какво друго исках аз? – си каза Мао. – Най-важното е, че успях!“

– Филип, жена ви е уморена – рече тя. – Отведете я във вашите покои. Там ще ви донесат вечерята.

А когато минаха покрай нея, додаде по-тихо:

– Нали ви казвах, че ви обича!

Проследи ги с поглед, докато излязоха през вратата. После направи знак на Беатрис д'Ирсон да ги последва незабавно.

По-късно, през нощта, когато графиня Мао, за да се съвземе от уморителния ден, поглъщаше в леглото си шестото и последно ядене за деня, Беатрис влезе при нея с едва забележима усмивка на устните.

– Е? – каза Мао.

– Е, мадам, билето подействува така, както очаквахме. Сега спят.

Мао се понамести върху възглавниците.

– Слава на бога – рече тя. – Събрахме отново втората двойка на кралството.

IV. ПРИЯТЕЛСТВОТО НА ЕДНА ПРИСЛУЖНИЦА

Минаха няколко седмици, почти спокойни за Артоа. Представителите на враждебните партии се срещнаха в Арас, сетне в Компьен и кралят обеща да издаде помирителното си решение преди Коледа. За известно време умиротворени, съюзниците се прибраха в мрачните си замъци.

Полята бяха тъмни и пусти, овцете блееха, стгушили се в ъглите на кошарите. Мъглявите декемврийски утрини приличаха на дименето на

сурово дърво.

В заобиколения от гори дворец Венсен кралица Клеманс позна френската зима.

Следобед кралицата бродираше. Беше започнала голямо олтарно покривало с изображение на рая. Праведниците се разхождаха под равномерно синьо небе сред лимонови и портокалови дървета – рай, който много напомняше неаполските градини.

„Не ставаш кралица, за да бъдеш щастлива“ – си мислеше често Клеманс, като си повтаряше думите на своята баба Мария Унгарска. Всъщност не можеше да се каже, че беше нещастна; нямаше никакви причини да се чувства нещастна. „Много греша – си казваше тя, – дето не благодаря всеки миг на твореца за всичко, което ми е дал.“ И все пак не можеше да си обясни тази умора, тъгата, скуката, които ден след ден тегнеха все повече върху нея.

Нима не беше заобиколена с внимание и грижи от всички страни? Седем придворни дами, подбрани из между най-благородните жени на кралството, и безброй прислужници се редуваха край нея, за да изпълняват и най-дребните ѝ желаниа, да предугаждат и най-малкия и жест, да носят молитвеника ѝ, да приготвят иглата ѝ, да държат огледалото, да я загръщат с наметало, щом стане малко по-хладно...

Няколко конни куриери имаха за единствена задача да препускат между Неапол и Венсен, за да пренасят писмата, които тя си пишеше със своята баба, с чичо си крал Роберт и с всичките си роднини.

Клеманс имаше на разположение четири бели яздитни кобили със сребърни юзди и копринени поводи, из тъкани от златни нишки, а за по-дългите пътувания бе получила голяма колесница, толкова красива и пищна с пламтящите си като слънца колела, че редом с нея каретата на графиня Мао приличаше на кола за сено. Не беше ли Луи най-добрият съпруг на земята? Когато при едно посещение във Венсен Клеманс заяви, че дворецът ѝ харесва и че с удоволствие би живяла в него, Луи тутакси реши да установи резиденцията си там. Много дворяни последваха примера на краля и се настаниха в околностите. И Клеманс, която не бе имала никакво понятие какво представлява зимата във Венсен, сега не смееше да признае, че би предпочела да се прибере в Париж.

Кралят наистина я отрупваше с любезности и внимание. Не минаваше ден, без да ѝ донесе нов подарък.

– Искам, скъпа моя – говореше той, – да бъдете най-добре гледаната жена на света.

Но бяха ли ѝ нужни наистина трите златни корони, едната

инкрустирана с десет големи розови рубина, другата – с четири големи смарагда, шестнадесет малки и осемдесет перли, а третата – пак с перли, смарагди и рубини?

За нейната трапеза Луи купи дванадесет сребърни купи с позлата и емайл, украсени с гербовете на Франция и Унгария. А понеже беше дълбоко религиозна и той много се възхищаваше от набожността ѝ, подари ѝ една мощехранителница на стойност осемстотин ливри, която съдържаше късче от истинския Христов кръст. Клеманс би обезсърчила голямата му добронамереност, ако кажеше на мъжа си, че молитвите могат спокойно да се произнасят и в някоя градина и че най-хубавата дарохранителница на света, пред която бледнее цялото изкуство на златарите и всичкото богатство на кралете, е слънцето, грейнало сред синьото небе над морската шир.

Предишния месец Луи ѝ бе направил дарение на земи, които тя щеше да отиде да види при по-хубаво време – замъците и именията Менъвил, Ебекур, Сен Дени дьо Ферман, Вард и Данпьер, горите на Лион и Бре²¹.

– Защо, добри ми господарю – го бе попитала тя, – се лишавате от толкова блага в моя полза, щом като, тъй или иначе, аз съм само ваша слугиня ѝ мога да ги ползвавам само чрез вас.

– Не се лишавам от нищо – бе отвърнал Луи. – Всички тези имоти принадлежаха на Марини, от когото ги конфискувах с присъда, и сега мога да разполагам с тях, както ми е угодно.

Макар да ѝ беше противна мисълта, че наследява имотите на един обесен, нима можеше да ги откаже, когато те ѝ бяха поднесени като дар на любовта, когато кралят държеше да прогласи тази любов в самата грамота на дарението – „за *жизнерадостната и мила дружба, с която смирено и любезно ни дарява Клеманс...*“?

Освен това той ѝ приписа в собственост дворците Корбей и Фонтенбло. Като че ли всяка нощ, която той прекарваше с нея, трябваше да ѝ носи нов замък. Да, без съмнение, месир Луи много я обичаше. В нейно присъствие той никога не проявяваше сприхавия си нрав и тя не проумяваше защо му бяха дали прякора „Вироглавия“. Между тях никога не избухваше кавга, никога не се стигаше до грубости. Бог наистина ѝ бе дал добър съпруг.

---

21. Имуществата на Клеманс Унгарска в земи и накити, придобити в по-голямата си част като дарения от Луи X, били огромни. По време на краткотрайния си брак Клеманс Унгарска получила в дар четиринадесет замъка, между които и някои от най-големите кралски резиденции.

И въпреки всичко Клеманс скучаеше и въздишаше, като изтегляше златните нишки от бродираните лимони.

Напразно се бе помъчила да прояви някакъв интерес към работите на Артоа, за който Луи понякога си говореше съвсем сам пред нея, крачейки из стаята.

Плашеше се от грубите задявки на Робер д'Артоа и от начина, по който ѝ викаше „братовчедке!“; сякаш подвикваше на хайка кучета; за нея този мъж си оставаше преди всичко удушвач на лисици. Дразнеше я монсеньор дьо Валоа, който често ѝ говореше:

- Е, племенничко моя, кога ще дарите кралството с наследник?
- Когато бог поиска, чичо – отговаряше тя кротко.

Всъщност тук тя нямаше приятели. Тъй като беше проникателна и лишена от суетност, долавяше корист в чувствата, които ѝ засвидетелствуваха. Вече разбираше, че кралете никога не са обичани заради самите тях, че хората, които коленичат в нозете им, винаги търсят на килима някоя троха от властта.

„Не ставаш кралица, за да си щастлива; възможно е дори тъкмо защото си кралица, да не можеш да бъдеш щастлива“ – си повтаряше Клеманс същия следобед, когато монсеньор дьо Валоа с обичайната си припряна стъпка влезе при нея ѝ каза:

– Племеннице моя, нося ви вест, която много ще развълнува двора. Етърва ви мадам дьо Поатие е бременна. Акушерките го потвърдиха отзарана.

– Много се радвам за мадам дьо Поатие – отвърна Клеманс.

– Тя ще ви бъде благодарна – продължи Шарл дьо Валоа, – защото не на друг, а на вас дължи положението, в което се намира сега. Ако не бяхте поискала помилването ѝ в деня на сватбата, много се съмнявам, че Луи би ѝ простил тъй скоро.

– Значи, бог ми показва, че съм сторила добре, щом като благославя този брак.

– Както изглежда, бог не бърза толкова да благослови вашия. Кога най-после ще се решите, племеннице моя, да последвате примера на етърва си? Жалко е наистина, че тя ще ви изпревари. Хайде, Клеманс, искам да ви поговоря като баща. Знаете, че не обичам да го усуквам, когато имам да кажа нещо... Добре ли изпълнява Луи задълженията спрямо вас?

– Луи е толкова внимателен към мен, колкото въобще може да бъде един съпруг.

– Чуйте, племеннице, разберете ме добре; имам пред вид неговите

задължения като съпруг-християнин – неговите плътски задължения, ако предпочитате.

Руменина обля челото на Клеманс.

– Не виждам – смотолеви тя, – че Луи би могъл да бъде упрекат за нещо в това отношение. Та аз съм омъжена едва от пет месеца и не мисля, че има вече повод да се тревожите.

– Но, кажете, удостоява ли той редовно леглото ви?

– Почти всяка нощ, чичо, ако именно това държите да узнаете; а когато го пожелае, какво мога да бъда повече аз от негова слугиня.

– Добре, добре, да се надяваме – рече Шарл дьо Валоа. – Но трябва да разберете, племеннице моя, че не друг, а аз уредих този брак; не бих искал да ме корят за лош избор.

За пръв път Клеманс усети прилив на гняв. Тя отмахна бродерията си, стана от стола и с глас, в който можеше да се долови тонът на старата кралица Мария, каза:

– Вие като че ли забравяте, месир чичо мой, че баба ми е дала живот на тринадесет деца и че майка ми Клеманс Хабсбургска имаше вече три, когато умря почти в тази възраст, в която съм аз сега. Леля ми Маргьорит, вашата първа съпруга, не ви е дала повод да се оплаквате, доколкото знам. Жените от нашия род са плодови и го доказват в не едно кралство. Ако има някаква пречка да се осъществи вашето желание, тя няма да е от моята кръв. И по този въпрос, месир, достатъчно говорихме за днес, а и завинаги.

Сетне се оттегли в стаята си и не позволи на никоя от придворните да я последва.

В тази стая два часа по-късно първата камериерка Йодлин влязла, за да приготви леглото, я завари седнала до прозореца, зад който вече се бе спуснала нощта.

– Как може, мадам – възкликна тя, – оставили са ви без светлина! Ще повикам веднага!

– Не, не, не искам никого – рече беззвучно Клеманс. Камериерката разрови гаснещия огън, пъкна в жарта един насмолен клон и запали с него свещта, набучена на железен светилник.

– О, мадам, та вие плачете? – каза тя. – Да не би някой да ви е наскърбил?

Кралицата изтри очи.

– Лошо чувство измъчва душата ми – каза отривисто тя. – Аз ревновам.

Йодлин я погледна изненадана.

– Вие да ревнувате, мадам,? Но каква причина може да имате за ревност? Съвсем сигурна съм, че нашият господар сир Луи не ви мами, нито дори е помислял за това.

– Ревнувам мадам дьо Поатие – подзе Клеманс. – Завиждам й, заде-то ще има дете, а аз не очаквам. О, аз много се радвам за нея наистина; но не знаех, че от щастието на друг може тъй силно да те заболи.

– Наистина, мадам, от него може силно да боли – от чуждото щастие!

Йодлин изрече това някак особено, не като прислужница, която се съгласява с думите на господарката си, а като жена, която е преживяла същата мъка и я разбира. Това не убягна на Клеманс.

– И ти ли нямаш деца? – я попита тя.

– Напротив, мадам, напротив, имам дъщеричка, която носи моето име и скоро навърши десет години.

После се обърна и се засуети около леглото, като сне покривките от брокат и катерича кожа.

– Отдавна ли си камериерка в този замък? – продължи Клеманс.

– От пролетта, тъкмо преди да дойдете вие. Дотогава бях в градския дворец, където се грижех за бельото на нашия сир Луи, а преди него съм вършила това десет години за неговия баща, крал Филип.

Настъпи мълчание; чуваше се само как ръката на жената отупва възглавниците.

„Тя сигурно знае всички тайни на този дом... и на неговите спални – си каза кралицата. – Но не, няма да я питам за нищо, не искам да я разпитвам. Лошо е да се насърчават слугите да приказват... Това е недостойно за мен.“

Но кой друг можеше да я осведоми, ако не една слугиня, ако не една от тези същества, които споделят личния живот на кралете, без да делят с тях властта? Тя никога не би посмяла да зададе на някой от членовете на кралското семейство въпроса, който пареше мисълта й след разговора с Шарл дьо Валоа; пък и щяха ли да й дадат искрен отговор? Всъщност нямаше доверие в никоя от високопоставените дами при двора, защото никоя не й беше истинска приятелка. Клеманс се чувствуваше като чужденка, която ласкаят с празни комплименти, но знаеше, че я наблюдават и дебнат, че никой не би й простил и най-малката грешка. Затова можеше да се отпусне само пред прислужниците. Йодлин й вдъхваше особено доверие. С прямия си поглед и безизкуствено държане, със старателните си и спокойни движения първата камериерка проявяваше от ден на ден по-голямо внимание към нея, но го правеше

незабележимо, без показност.

Клеманс се реши.

– Вярно ли е – запита тя, – че малката Наварска принцеса, която държат далеч от двора и която съм видяла само веднъж, не е дете на моя съпруг?

В същото време си помисли:

„Не трябваше ли по-рано да бъде известена за всички тайни на тази корона. Баба ми е трябвало да се осведоми по-добре; всъщност ме подтикнаха към този брак, без да знаят много неща.“

– Какво да ви кажа, мадам... – отвърна Йодлин и продължи да оправя възглавниците, сякаш въпросът не я бе изненадал кой знае колко много, – мисля, че никой не знае това, нито дори нашият сир Луи. Всеки говори каквото му изнася; тези, които твърдят, че Наварската принцеса е дъщеря на краля, имат интерес да говорят така, а също и онези, която я смятат за незаконородена. Има и такива, като монсеньор дьо Валоа, които менят мненията си според случая, и то за нещо, за което може да има само една истина. Единственият човек, който можеше да каже нещо със сигурност – нейно величество Маргьорит Бургундска, сега лежи с натъпкана с пръст уста...

Йодлин замлъкна и погледна кралицата.

– Вие се безпокоите, мадам, да не би нашия сир кралят...

Пак се спря, но Клеманс я насърчи с поглед.

– Успокойте се, мадам – рече Йодлин – монсеньор Луи не е възпрепятствуван да има наследник, както твърдят злите езици в кралството, а и при двора.

– Знае ли се... – промълви Клеманс.

– Аз го знам – отговори бавно Йодлин – и са взети всички мерки да бъде единствената, която знам.

– Какво искаш да кажеш?

– Искам да кажа истината, мадам, защото и аз си имам една тежка тайна. Сигурно би било редно още да мълча... Но няма да оскърбя дама като вас, от такова високо потекло и толкова великодушна, ако ви призная, че моята дъщеря е от монсеньор Луи.

Кралицата гледаше Йодлин с безмерно изумление. Това, че Луи бе имал друга съпруга преди нея, не бе поставяло никога особени проблеми пред нея. Като всички принцове и Луи бе оженен съобразно с интересите на държавата. Скандал, затвор и накрая смъртта го бяха разделили от невярната съпруга. Клеманс не се интересуваше от интимния живот или от тайните разногласия на съпрузите. Нито любопитство, нито

каквито и да било представи занимаваха мисълта ѝ. Но ето че любовта, извънбрачната любов се бе изправила пред нея в лицето на тази хубава румена, руса жена в разцвета на тридесетте; едва сега въображението на Клеманс заработи...

Йодлин изтълкува мълчанието на кралицата като порицание.

– Не аз го поисках, мадам, уверявам ви; той настоя за това с цялата си власт. И после, беше толкова млад, не беше никак придиричлив. Една знатна дама сигурно би го смутила.

С ръка Клеманс ѝ даде знак, че не желае по-нататъшни обяснения.

– Искам да видя дъщеря ти.

Върху лицето на камериерката се изписа уплаха.

– Вие можете да я видите, мадам, разбира се, че можете, тъй като сте кралица. Но ви моля да не го правите, защото тогава ще се разбере, че съм ви казала всичко. Тя толкова прилича на баща си, че монсеньор Луи от страх да не би видът ѝ да ви причини болка, нареди да я пратят в манастир току преди да пристигнете. Аз ходя да я виждам само веднъж в месеца и щом стане на възраст, ще я покалугерят.

Първите реакции на Клеманс бяха винаги продиктувани от великодушие.

– Но защо – рече полугласно тя, – защо е всичко това? Как са могли да помислят, че такова нещо ще ми хареса. И с какви жени са свикнали френските князе? Значи заради мен, бедна ми Йодлин, са ти отнели дъщеричката! Моля те, много те моля да ми простиш.

– О, мадам – отвърна Йодлин, – добре зная, че не вие сте причината за това.

– Аз не съм причината, но е направено заради мен – отвърна замислена Клеманс. – Всеки от нас носи вина не само за лошите си дела, но и за всичкото зло, което е... причинил, макар и несъзнателно.

– А мен самата, мадам – подзе отново Йодлин, – която бях първа камериерка в двореца, мен монсеньор Луи ме прати тук, във Венсен, на по-ниска служба, отколкото имах в Париж. Никой не може да възразява срещу волята на краля, но това е наистина малка благодарност за мълчанието, което запазих. Монсеньор Луи сигурно е искал да скрие и мен, но не е допускал, че вие ще предпочетете този дом сред горите пред големия дворец в столицата.

Веднъж започнала да излива сърцето си, тя вече не можеше да спре.

– Сега мога да ви призная – продължи Йодлин, – че когато пристигнахте тук, бях готова да ви служа само по задължение, но не и по желание. Само една толкова благодарна дама като вас, тъй добра по сърце,

както сте красива на лице, можеше да ме накара да ви обикна. Та вие съвсем не знаете колко ви обичат простите хора; би трябвало да чуете какво се говори за кралицата в кухните, в конюшните, в пералните! Там, мадам, вие имате предани души, много по-предани, отколкото сред големите барони. Вие спечелихте сърцата на всички ни, дори моето, което беше заключено за вас; сега нямате по-предана слугиня от мен – завърши Йодлин, като хвана ръката на кралицата, за да я целуне.

– Твоята дъщеря ще ти бъде върната – каза Клеманс – и аз ще я закрилям. Ще говоря за това на краля.

– Недейте, мадам, моля ви – извика Йодлин.

– Кралят ме отрупва с подаръци, които не желая; защо да не ми направи един, който да ми е по сърце!

– Не, не, моля ви се от душа, не го правете – повтори Йодлин. – Предпочитам да видя дъщеря си под калугерска забрадка, отколкото зарита под земята.

За пръв път от началото на разговора Клеманс се усмихна, почти се засмя.

– Нима хората като теб във Франция толкова се страхуват от краля? Или пък все още тегне над вас спомена за крал Филип, за когото казват, че бил без милост.

Ако Йодлин хранеше искрена обич към кралицата, не по-малка беше неприязънта ѝ към Вироглавия; сега ѝ се представяше удобен случай да удовлетвори и двете чувства.

– Вие още не познавате монсеньор Луи такъв, какъвто всички го знаят тук; той още не ви е показал опакото на нрава си. Никой не е забравил – каза тя, като сниши глас, – че нашият сир Луи накара да изтезават прислужниците в дома му след процеса на мадам Маргьорит и че под кулата Нел бяха измъкнати осем трупа, съвсем осакатени и обезобразени. Да не мислите, че са били бутнати там случайно? Не бих искала да ни бутнат случайно и нас там, мен и дъщеря ми.

– Това са злословия, разпространявани от враговете на краля...

Но едва изрекла тези думи, Клеманс си спомни за намеците на кардинал Дюез в Авиньон.

„Нима съм се омъжила за кръвожадник?“ – помисли си тя.

– Съжалявам, ако съм казала повече, отколкото трябва – подзе отново Йодлин. – Дано бог даде да не научите нищо по-лошо от това и нека голямата ви доброта ви остави а неведение.

– Какво е това по-лошо, което бих могла да науча?... Свързано ли е то със смъртта на мадам Маргьорит...?

Йодлин повдигна тъжно рамене.

– Вие сте единствената в двора, мадам, която все още се съмнява в това. Ако още не са ви осведомили, то е защото някои чакат удобен момент може би, за да ви сторят по-голямо зло. Той накара да я удушат, това се знае. Около замъка Гайар всички го знаят... Но когато ви опознае човек, накрая не може да не се съгласи с краля.

– Боже мой, боже мой, нима е възможно... нима е възможно да е убил, за да се ожени за мен! – изхлипа Клеманс и закри лицето си с ръце.

– О, недейте плака пак, мадам – каза Йодлин. – Скоро ще стане време за вечеря, а не можете да се явите в този вид. Трябва да освежа лицето ви.

Тя отиде да вземе леген с прясна вода и огледало, притисна влажна кърпа о страните на кралицата, оправи една къдрица, която се беше разочорлила. В движенията ѝ имаше особена мекота, някаква закриляща нежност.

За миг лицата на двете жени се появиха едно до друго в огледалото, две лица със същия светъл, златист тен, със същите големи сини очи.

– Знаеш ли, че си приличаме – каза кралицата.

– Това са най-хубавите думи, които са ми казвали, и много бих искала да беше така – отвърна Йодлин.

И тъй като бяха дълбоко развълнувани и усещаха еднаква потребност от приятелска ласка, в един и същ порив на нежност двете се прегърнаха за един кратък миг.

V. ВИЛИЦАТА И МОЛИТВЕНИЯТ ЧИН

С вирната брадичка и усмивка на уста, наметнал подплатен с кожа халат над нощницата, Луи Х влезе в стаята.

По време на вечеря кралицата му се бе видяла необичайно мрачна, студена, далечна, сякаш отсъствуваше; следеше със закъснение разговора и едва отговаряше на думите му. Това обаче не бе го много обезпокоило. „Жените ги прихващат различни настроения – си каза той, – а подаръкът, който ѝ нося, не може да не ѝ възвърне доброто разположение.“ Луи беше от онези съпрузи без въображение, които нямат много високо мнение за жените и смятат, че всичко може да се уреди с един подарък. Затова и влезе в стаята, приел най-ласкаво изражение и държейки продълговата кутийка за скъпоценности.

Малко се изненада, като видя Клеманс коленичила на молитвения си чин. Обикновено тя завършваше вечерните си молитви, преди да се появи той. Направи ѝ знак с ръка, който означаваше: „Не се притеснявайте заради мен, свършете спокойно...“, и застана в другия край на стаята, като въртеше кутийката между пръстите си.

Минутите течаха; Луи отиде да вземе един захаросан бадем от купата, оставена до леглото, и го схруска. Клеманс все още коленичеше. Той се приближи до нея и тогава видя, че тя не се моли. Само го гледаше.

– Я вижте, скъпа моя – рече той, – вижте каква изненада съм ви приготвил. О, не е накит, по-скоро една рядкост, една скъпоценна находка. Вижте...

Отвори кутията и извади някакъв блестящ предмет с два остри върха. Клеманс, все още коленичила на молитвения чин, се отдръпна ужасена.

– Но, мила моя – възкликна Луи и се разсмя, – не се страхувайте, това не е направено, за да ранява! Това е виличка за ядене на круши. Погледнете колко изкусно е изработена.

И той постави върху молитвения чин една виличка с два стоманени, много остри върха, вложени в дръжка от слонова кост и цизелирано злато.

Но кралицата наистина като че ли не проявяваше голям интерес към предмета, нито оцени оригиналността му. Луи бе разочарован.

– Поръчах го нарочно за вас чрез Толомей на един златар във Флоренция. Доколкото знам, в света има само пет такива вилички, и аз пожелах вие да имате една, за да не цапате хубавите си пръсти, когато ядете плодове. Истински предмет за дама; едва ли мъж би посмял или би могъл да си служи с такъв скъпоценен прибор освен моя зет от Англия, който, както ми разправят, притежавал такава виличка и я употребявал при ядене, без да се бои от подигравки.

Мислеше си, че с последните си думи е проявил остроумие, и очакваше усмивка. Но Клеманс не се помръдна от молитвения чин и продължаваше да гледа втренчено съпруга си. Никога не бе изглеждала по-красива; дългите златисти коси падаха до кръста ѝ.

– И още нещо – подзе пак Луи, – Толомей току-що ми съобщи, че младият му племенник, когото бях изпратил заедно с Бувил да ви доведе от Неапол, е оздравял; скоро щял да тръгне за Париж и във всяко писмо пишел на чичо си за вашите добрини.

Не последва отговор.

„Но какво й е? – се попита той. – Би могла поне да каже една думичка за благодарност.“

Всеки друг на мястото на Клеманс би го накарал да избухне в гняв; но никак не му се искаше да помрачи тъй рано щастието си с една семейна сцена. Той се овладя и направи нов опит.

– Този път наистина мисля, че работите в Артоа ще се оправят – рече той. – Нещата като че ли потръгнаха добре. Срещата в Компиен, на която тъй мило ме придружихте, постигна резултатите, които очаквах, и аз скоро ще произнеса арбитражното си решение. Всички се укротяват, когато вие сте до мен.

– Луи – каза внезапно Клеманс, – как умря първата ви съпруга?

Луи се наведе напред, сякаш бе получил удар през кръста, и я погледна за миг като втрещен.

– Маргьорит умря... умря – отговори той, като раз маха ръце – от възпаление на гърдите, което я задушило, както ми разправят.

– Луи, можете ли да се закълнете пред бога... Той я прекъсна, като повиши тон:

– За какво искате да се закълна? Няма за какво да се кълна. Накъде биете всъщност вие? Какво искате да знаете? Казах ви каквото ви казах и моля да се задоволите с това; вие няма какво да знаете повече.

И започна да крачи из стаята с обърнати навън ходила. Шията му над отвора на нощния халат бе почервеняла; големите му очи заискриха с обезпокоителен блясък.

– Не искам – изкрещя той, – не искам да ми се говори за нея! Никога! И най-малкото вие. Забранявам ви, Клеманс, да споменавате пред мен името на Маргьорит...

Пристъп на кашлица прекъсна думите му.

– Можете ли да се закълнете пред бога – повтори с решимост Клеманс, – можете ли да ми се закълнете, че вашата воля няма нищо общо с нейната смърт?

У Луи гневът бързо помрачаваше разсъдъка. Вместо просто да отрече и да вдигне рамене, както при нелепо и оскърбително твърдение, той отговори:

– Е, и ако е така? Вие сте последната, която има право да ме упреква. По-скоро би трябвало да се сърдите на вашата баба!

– На моята баба? – промълви Клеманс. – Какъв дял има моята баба във всичко това?

Вироглавия разбра тутакси, че бе сторил глупост, но това само още повече разпали яростта му. Твърде късно беше вече да се върне назад.

– Разбира се, че вината е на нейно унгарско величество! Тя настояваше вашата сватба да стане през лятото. И тогава аз пожелах... чувате ли ме добре, само пожелах... Маргьорит да бъде мъртва преди това време. И желанието ми бе чуто – това е всичко. Ако не бях изказал това желание, днес вие нямаше да бъдете кралица на Франция. Затова не се правете на толкова невинна и не стоварвайте върху мен вината за нещо, което е толкова изгодно за вас и ви издигна по-високо от всичките ви роднини.

– Никога не бих се съгласила – възкликна Клеманс, – ако знаех, че е станало на такава цена. Ето, заради това престъпление, Луи, бог не ни дарява с дете!

Луи се завъртя на място и застина вцепенен.

– Да, заради това престъпление и заради другите, които сте извършили – продължи кралицата, като се изправи на молитвения си чин. – Вие сте накарали да убият съпругата ви. Вие сте накарали да обесят месьир дьо Марини. Вие държите в затвора легистите на вашия баща. Вие сте накарали да изтезават собствените ви слуги. Вие сте посегнали на живота и свободата на божии твари. И затова сега бог ви наказва, като не позволява да създавате нови твари.

Изумен, Луи я гледаше как пристъпва към него. Значи, имаше и трети човек на тоя свят, който не се плашеше от избухванията му, който можеше да прекърши яростта му и да удържи връх над него. Баща му Филип Ху бави го бе усмирявал с царствената си властност, брат му, Филип дьо Поатие, го усмиряваше с ума си и ето че новата му съпруга го бе усмирила с вярата си. Никога не бе допускарал, че неговият съдник ще му се яви в брачната стая в лицето на тази тъй красива жена, чиито коси трептяха като руса комета.

Лицето на Луи се набърчи; той приличаше на дете, което ще заплаче:

– И какво искате да направя сега? – попита с изтънял глас. – Не мога да възкреся мъртвите. Та вие не знаете какво значи да бъдеш крал! Нищо не е станало безусловно по моя воля, а хвърляте цялата вина върху мен. Каква полза да ме корите за нещо, което вече не може да се поправи? Разделете се тогава с мен, върнете се в Неапол, щом като не можете да понесате вида ми. И чакайте, докато изберат нов папа, за да разтрогне нашия брак!... Ах, тоя папа, тоя папа! – додаде той, като стисна юмруци. – Нищо лошо нямаше да се случи, ако имаше папа.

Клеманс положи ръце върху раменете му; тя беше малко по-висока от него.

– Не бих могла и да помисля да се разделя с вас – ре че тя. – Аз съм ваша съпруга, за да споделям всичко с вас, и нещастията, и радостите ви. Това, което искам, е да спася душата ви и да ви накарам да се покаете, без което няма опрощение.

Той я погледна в очите и видя в тях само доброта и горещо желание за съчувствие. Започна да диша по-леко и я притегли към себе си.

– Скъпа, мила моя, вие сте по-добра от мен, хиляди пъти по-добра! Аз не мога да живея без вас. Обещавам ви да се поправа и да се разкаж искрено за злото, което може да съм причинил.

Бе заровил глава в извивката на рамото ѝ и устните му търсеха шията ѝ.

– Ах, скъпа моя – продължаваше той, – колко сте добра, колко е хубаво да ви люби човек! Ще бъде такъв, обещавам ви, ще бъде такъв, какъвто ме искате. Разбира се, че имам угризения, и те ме изпълват често с ужасен страх! Забравям всичко само във вашите прегръдки. Елате, мила, елате да се любим.

Опита се да я притегли към леглото, но тя не се по мръдна и той усети съпротива, отказ.

– Не, Луи, не – каза много тихо тя. – Ние трябва да се покаем.

– Но ние ще се покаем, мила; ще постим три пъти в седмицата, ако желаете. Елате, изгарям от нетърпение за вас!

Тя се отскубна и тъй като той поиска да я задържи на сила, един шев на нощницата ѝ се разкъса. Шумът от скъсването стресна Клеманс, тя закри с ръка оголеното си рамо и изтича да се прикрие зад молитвения чин. Уплахата ѝ предизвика у Вироглавия нов изблик на гняв.

– Но какво ви е, дявол да го вземе – изкрещя той, – и какво трябва да сторя, за да ви угодя?

– Аз не мога повече да ви принадлежа, докато не идем двамата на поклонение. Ще отидем пеш и после ще узнаем дали бог ни прощава, ако ни дари с дете.

– Най-доброто поклонение, за да имаме дете, се прави тук! – каза Луи и посочи леглото.

– О, не се подигравайте с религията – отвърна Клеманс. – Не по този начин можете да ме убедите.

– Странна е тази ваша религия, дето ви заповядва да се отказвате на съпруга си. Не са ли ви учили никога, че има дълг, от който не бива да бягате?

– Луи, вие не ме разбирате.

– Разбирам ви! Разбирам, че отказвате да ми принадлежите.

Разбирам, че не ви се харесвам, че си играете с мен като Маргьорит...

И с поглед, сякаш отправен към Клеманс, той пристъпи към вилницата с двата дълги заострени върха, която все още лежеше там, на ръба на чина. Тя протегна ръка, за да вземе предмета, преди да го е сторил той. А той дори не бе осъзнал движението си; цялото му същество бе погълнато от ужаса и отчаянието, които го обземаха.

Луи беше сигурен в мъжествеността си само пред едно покорно тяло. Отказът му отнемаше всякаква сила; това беше едничката причина за драмите на първия му брак. Ами ако тази слабост го обземеше наново? Няма по-голяма мъка от неспособността да обладаеш това, което желаш най-силно от всичко. Как можеше да обясни на Клеманс, че за него наказанието бе дошло преди престъплението? Смразен от мисълта, че затвореният кръг на отказ, немощ и омраза ще се склочи отново, той промълви сякаш на себе си:

– Нима съм обречен, нима съм прокълнат да не бъда обичан от тази, която обичам?

С притворени клепахи и още цялата разтреперана, Клеманс си каза: „А аз помислих, че иска да ме убие?“

Обзета колкото от неясен срам, толкова и от съчувствие, тя се отдели от молитвения чин и каза:

– Добре, ще сторя каквото ви е угодно. И тръгна да гаси свещите.

– Оставете свещите да горят – рече Луи.

– Наистина ли искате, Луи...

– Свалете дрехите си.

Решена да му се подчини във всичко, тя се съблече напълно с чувството, че се покорява на някакъв демон. Ако Луи беше прокълнат, тя щеше да сподели с него наказанието. Той повлече към леглото красиво-то тяло, над което отново имаше пълна власт, и за да благодари на Клеманс, промълви:

– Обещавам ви, мила, обещавам ви, че ще освободя месир дьо Прел и всички легисти на моя баща. Всъщност вие искате същото, което иска и брат ми Филип!

Клеманс си каза, че това негово благоразположение може да бъде използвано за добро и макар да не се бе покаял истински, затворниците сяка да бъдат освободени.

И тази нощ един пламенен стон се надигна към потона на кралската стая. Омъжена от пет месеца, кралица Клеманс откри едва сега, че една кралица може и да не бъде нещастна и че вратите на брака могат да се отворят към невиджано блаженство.

Дълго време тя лежа омаломощена, задъхана, удивена, сякаш водите на родното море я бяха изхвърлили на някакъв златист бряг. Сетне потърси рамото на краля, за да заспи, а Луи, ликуващ от благодарност за тази наслада, която бе дал, почувствувал се повече крал, отколкото в деня на миропомазването, преживя първата си безсънна нощ, без да бъде терзан от кошмара на смъртта.

Но подир това блаженство, уви, не последва второ. Още на другия ден в съзнанието на Клеманс, непотърсила помощта на никакъв изповедник, удоволствието се свърза неразривно с греха. По природа тя беше по-чувствителна, отколкото изглеждаше, и оттогава всяко приближаване на съпруга ѝ причиняваше нетърпима болка, която не винаги смогваше да сподави, и понякога се чувствуваше неспособна да приеме ласките на краля не защото не искаше, а защото тялото ѝ се съпротивляваше. Тогава искрено се натъжаваше, молеше за извинение, правеше напразни усилия да уголи настойчивата страст на Луи.

– Уверявам ви, добри ми сир, уверявам ви – му говореше тя, – че трябва да идем първо на поклонение, преди това не мога.

– Добре, добре, ще идем, скъпа моя, скоро ще идем толкова далеч, колкото ви е угодно, ако искате и с въже на шията; но нека първо уредя положението в Артоа.

VI. АРБИТРАЖЪТ

Два дни преди Коледа в най-голямото помещение на замъка Венсен, превърнато за случая в съдебна зала, перове, благородници и легисти очакваха краля, насядали по застланите с килими пейки.

Сутринта беше пристигнала делегация на бароните от Артоа, предвождана от Жерар Киерез, Жан дьо Фиен и от неразделните Суастър и Комон. По всичко личеше, че спорът е на път да се уреди. Пратениците на краля бяха положили още по-големи усилия да примирят противниците; граф дьо Поатие бе подсказал някои разумни решения и бе посъветвал тъща си да отстъпи по редица точки, за да се умиротворят земите ѝ.

Изпълнявайки указанията на краля, всъщност доста неопределени, но великодушни по замисъл – „Не желая повече да се пролива кръв, не желая повече хора да бъдат държани несправедливо в тъмница; искам всекиму да бъде въздадено право и навред да царят сговор и съгласие...“, – канцлерът Етиен дьо Морне бе съчинил дълга присъда и

когато я поднесе на Вироглавия, той се почувствува безкрайно горд, сякаш сам бе продиктувал всичките й клаузи.

В същото време Луи Х нареди да се освободят Раул дьо Прел и шестима други съветници на неговия баща, хвърлени в затвора още от месец април. В същия прилив на благоволение той помилва, въпреки протестите на Шарл дьо Валоа, жената и сина на Ангеран дьо Марини, държани дотогава в тъмница.

Тази промяна в поведението му изненада двора. Не бе ли стигнал кралят дотам, че бе приел Луи дьо Марини в присъствието на кралицата и на неколцина сановници? Бе го прегърнал и му бе казал:

– Кръщелниче мой, миналото е забравено.

Сега Вироглавия употребяваше тази фраза при всеки повод, сякаш сам искаше да се убеди, а и да убеди другите, че е започнала нова ера в неговото царуване.

Тази сутрин, докато му поставяха короната и му намяха голямата мантия, украсена с лилии, той чувствуваше съвестта си необичайно спокойна.

Матийо дьо Три му подаде златната ръка на правораздаването с два вдигнати пръста.

– Колко е тежка! – рече Луи. – Видя ми се тежка още в деня на коронацията.

– Сир, ще приемете ли първо астролога Мартен, който току-що пристигна от Париж, или ще го видите след съвета? – попита първият шамбелан.

– Тук ли е метр Мартен? – извика Луи. – Искам да го видя веднага. Оставете ни сами с него.

Мъжът, който влезе, беше около петдесетгодишен, доста пълен и набит, с много мургава кожа и замислени очи. Макар и облечен съвсем скромно, почти като монах, в цялата му осанка, в едновременно меките и уверени жестове, в начина, по който замяташе плаща си под мишница и се покланяше за поздрав, имаше нещо ориенталско. На младини астрологът Мартен бе пътувал много и бе стигнал до бреговете на Кипър, до Константинопол и Александрия. Не се знаеше със сигурност дали винаги бе носил името Мартен, с което се назоваваше сега.

– Получихте ли отговор на въпросите, които ви бях поставил? – го попита тутакси Вироглавия.

– Получих, сир, получих и беше голяма чест, дето се допитахте до мен.

– Тогава кажете ми истината, ако ще и да е лоша; не се боя да я чуя.

Един астролог от ранга на Мартен знаеше много добре как трябва да се разбира подобно въведение, особено от устата на крал.

– Сир – отговори той, – нашата наука не е безпогрешна и ако звездите никога не лъжат, то ние, като ги наблюдаваме, можем и да сгрешим в тълкованието си. Все пак аз не виждам никакво основание за вашето безпокойство и като че ли нищо не пречи да имате потомство. Небето при вашето раждане е по-скоро благоприятно в този смисъл и разположението на съзвездията е изгодно за бащинство. И наистина Юпитер се явява на върха на Рака, което е признак на плодovitост, а освен това тоя Юпитер при вашето раждане образува триъгълник на дружба с Луната и с планетата Меркурий. Ето защо не бива да се отказвате от надеждата да имате деца, съвсем не. Затова пък противостоенето на Луната спрямо Марс не предвещава на детето живот без изпитания; трябва още от първите му дни да го обградите с най-грижовна бдителност и верни слуги.

Астрологът Мартен си бе спечелил добро име, когато бе предсказал много време отнапред, макар и с доста мъгляви думи, че смъртта на Филип Хубави ще съвпадне със затъмнението през ноември 1314 година. Бе на писал: „Един могъщ владетел на Запада...“, като предпазливо бе избягнал всякакво уточняване. Оттогава Луи X го ценеше много високо.

– Вашето мнение е драгоценно за мен, метр Мартен, и думите ви ме успокояват. Можахте ли да узнаете кое време е най-благоприятно да бъдат заченати наследниците, които желая?

Мартен говореше винаги бавно, за да има достатъчно време да даде най-насърчителния обрат на своите отговори.

– Да говорим само за първия, сир, тъй като за другите не бих могъл да се произнеса със сигурност... Липсва ми часът на раждането на кралицата; тя не го знае и никой не можа да ми го каже, но мисля, че няма да направя голяма грешка, ако ви кажа, че преди слънцето да навлезе в съзвездието Стрелец, ще ви се роди син, което означава, че времето на зачатието се пада някъде около средата на февруари.

– Добре е, значи, да побързам с поклонението в Сен Жан д'Амиен, което кралицата тъй много желае. А кога мислите, метр Мартен, че трябва да подновя войната срещу фламандците?

– Мисля, че по този въпрос трябва да следвате, сир, внушенията на собствената си мъдрост. Спреди ли сте се вече на някоя дата?

– Смятам да събера армията преди идния август.

Замисленият поглед на астролога се спря за миг нерешително върху краля, върху короната му, върху ръката на правосъдието, която като че

ли го притесняваше, защото я носеше на рамо, както градинар носи лопата. – Преди месец август... трябва да преживеем юни... – промълви Мартен.

После додаде по-високо:

– Когато настъпи август, сир, възможно е фламандците да не ви безпокоят вече.

– Вярвам го – извика Вироглавия, – защото миналото лято им вдъхнах ужасен страх и без съмнение ще дойдат да молят за милост без бой преди времето за поход.

Странно е чувството да гледаш пред себе си човек, за когото си почти сигурен, че ще умре, преди да изтекат шест месеца, и да го слушаш какво възнамерява да прави в едно бъдеще, което по всяка вероятност няма да доживее. „Освен ако бъде жив до ноември...“ – си каза Мартен. Защото освен страшното предзнаменование за юни астрологът бе открил втори злокобен аспект, едно гибелно насочване на Сатурн през двадесет и седмата година и четиридесет и четвъртия ден от раждането на Луи.

„Две фатални засичания на небесните тела в разстояние на шест месеца. Ако наистина даде живот на потомък, второто ще съвпадне с раждането на детето... Така или иначе, такива неща не се казват.“

Въпреки това, преди да си тръгне с получената от краля кесия, Мартен сметна за свой дълг да добави:

– Сир, още две думи за опазването на вашето здраве. Пазете се от отрови, особено към края на пролетта.

– Трябва ли да се въздържам от млечници, пачи крак и пумпалки? – попита Луи. – Толкова ги обичам, но е истина, че понякога ми причиняват стомашно разстройство.

После добави, внезапно обезпокоен:

– Отрова ли... Да не искате да кажете ухапване от змия?

– Не, сир, говоря за храни, приети през устата.

– А, добре... Благодарен съм ви за съвета, метр Мартен.

И отправяйки се към съдебната зала, Луи тутакси нареди на първия шамбелан да удвоят надзора в кухните, да употребяват само хранителни продукти с познат произход и да проверяват всички ястия по два пъти, вместо по един, преди да му ги поднесат.

После влезе в тържествената зала, където присъстващите бяха станали на крака и го чакаха да седне под балдахина.

Разположил се удобно, заметнал краищата на мантията върху коленете си и стиснал ръката на правораздаването малко наклонена в

свивката на лакътя, Луи се почувствува за миг равен на господа небесен от църковните витражи. Отдясно и отляво празнично пременените барони бяха свели почитателно глава. Все пак имаше минути на удовлетворение в кралския занаят и Луи се постара това чувство на удоволствие да продължи повече.

„Ето – рече си той, – ще произнеса присъдата си и всички ще ѝ се подчинят, и отново ще възвора мир и сговор сред моите поданици.“

Пред него бяха застанали двете враждебни групи и той щеше да бъде арбитърът им: от едната страна – графиня Мао, надвишаваща с цяла глава и с короната си своите съветници, скупчени около нея, от другата – делегацията на „съюзниците“ от Артоа. По външен вид те се отличаваша с известна пъстрота, тъй като всеки бе облякъл най-хубавите си дрехи, които не винаги бяха по последна мода. Тези дребни дворяни дъхаша на родната си земя; Суастър и Комон се бяха натруфили, сякаш щяха да излизат на турнир, и изглеждаха малко притеснени от шлемовете, които държаха в ръка пред гърдите си. Големите велможи, определени за помощници на краля, бяха благоразумно подбрани по равен брой измежду приятелите на двата лагера. Шарл дьо Валоа и синът му Филип, Шарл дьо ла Марш, Луи дьо Клермон, Беро дьо Меркьор и самият Робер д'Артоа съставляваха опората на съюзниците, Знаеше се, че пък Филип дьо Поатие, Луи д'Еврьо, Анри дьо Сюли, графовете на Булон, Савоя, Форез и месир Мил дьо Ноайе подкрепят Мао.

– *In nomine patris et filii...*²²

Присъстващите се спогледаха изненадани. За пръв път кралят откриваше заседание с молитва и призоваваше божествения разум в подкрепа на своите решения.

– Доста са го променили – пошепна Робер д'Артоа на Филип дьо Валоа; – ето че се смята за владика на амвон.

– Драги мои братя, драги мои чичовци, добри ми братовчеди, обичани ми васали, ние имаме твърде голямото желание, а и дълга, по божие поръчение, да поддържаме мира в нашето кралство и да порицаваме разкола сред нашите поданици...

Луи, който често се запъваше, когато говореше пред много хора, сега приказваше бавно, но отчетливо; той наистина се чувствуваше осенен от вдъхновение и като го слушаха този ден, някои се питаха дали истинското му призвание не с било да стане викарий в провинциална енория.

22. В името на отца и сина (лат.) – Б.пр.

Кралят се обърна първо към графиня Мао̀ и я призова да се вслуша в съветите му.

– Сир, не желая нищо повече от разбирателството и бих искала да мога във всичко да ви угодя.

Сетне Луи отправи същата препоръка към съюзниците.

– Сир – отвърна Жерар Киерез – нашето едничко желание е умиротворението и да се докажем ваши верни васали.

Луи погледна около себе си своите чичовци, братя и братовчеди.

„Я вижте – сякаш им говореше той, – как хубаво уредих всичко.“

После всички насядаха по местата си и канцлерът Етиен дьо Морне зачете арбитражното решение, което започваше с изложение на височайшите замисли.

Миналото, според любимата фраза на краля, трябваше да бъде забравено, а омразата, оскърбленията и злопаметството – опростени и от двете страни. Графиня Мао̀ признаваше своите задължения към поданиците си и обещавахе да поддържа мир и покой в провинцията Артоа, да не предприема никакви ответни действия спрямо съюзниците и да не търси никакъв повод да им причини пакост или зло. Щеше да потвърди изрично, както го бе сторил и кралят, обичайното право от времето на Свети Луи, а то трябваше да бъде установено и доказано пред нея от благонадеждни люде, рицари, духовници, граждани, правници...

Луи X почти не чуваше какво се чете. След като бе продиктувал първата фраза, той смяташе, че е свършил всичко. Никак не го интересуваха подробностите на юридическите разпореждания, чието формулиране бе предоставил на Морне. Мисълта му блуждаеше другаде и той броеше на пръсти: „Февруари, март, април, май... значи, някъде към ноември ще ми се роди наследник...“

– „Ако има оплаквания срещу графинята – четеше Етиен дьо Морне, – кралят ще нареди да се разследва от нарочно натоварени лица дали са основателни и в такъв случай, ако графинята откаже да въздаде справедливост, кралят ще я застави да го стори. От друга страна, графинята трябва при всяко нарушение да заяви сумата на обезщетенията, които иска. Графинята трябва да върне на сеньорите земите, които владее без надлежно решение...“

Мао̀ започна да нервничи, но четиримата братя д'Ирсон край нея – канцлерът, ковчежникът, интендантът и съдията – я успокоиха.

– За такова нещо никога не е ставало въпрос на срещата в Компьен! – процеди Мао̀. – Това е неуместна прибавка.

– По-добре да загубим малко, отколкото всичко – й прошепна

Дени.

Споменът за разходката, която бе направил окован в деня на обезглавяването на сержант Корнийо, го настройваше примирително.

Мао запретна ръкави и продължи да слуша, сподавяйки гнева си.

Четенето бе траяло вече близо четвърт час, когато в залата пробягна оживление; Морне бе стигнал до пасажа, отнасящ се за Тиери д'Ирсон. Всички погледи се насочиха към канцлера на Мао и неговите братя.

– „... Що се отнася до метр Тиери д'Ирсон, за когото съюзниците настояват да бъде даден под съд, кралят решава обвиненията да бъдат предявени пред епископа на Теруан, защото метр Тиери е подсъден нему; но гореказаният метр Тиери не може да отиде в Артоа да изложи защитата си, защото е много мразен в този край. Неговите братя, сестри и племенници също не могат да ходят там, докато не бъде произнесена присъда от теруанския епископ и потвърдена от краля...“

Тук вече Ирсоновци изоставиха помирителното поведение, което бяха съблюдавали дотогава.

– Вижте племенника си, мадам, вижте го как тържествува! – рече Пиер, съдията на Арас.

Действително Робер д'Артоа и братовчедите му Валоа си размениха усмивки.

– Всичко още не е казано, приятели мои, всичко още не е казано! – процеди Мао със стиснати челюсти. – Изоставяла ли съм ви някога аз?

Когато завърши четенето на арбитражната присъда, епископът на Соасон, който бе участвувал в преговори те, излезе напред. Той държеше евангелието и го поднесе на съюзниците; те всички се изправиха и вдигнаха десните си ръце, а Жерар Киерез от тяхно име се закле, че ще спазват добросъвестно решението на краля. После епископът се отправи към Мао.

Мисълта на Луи X в този миг странствуваше някъде по пътищата.

„Това поклонение в Амиен – ще извървим пеша само последните левги. Останалото ще пропътуваме с кола... Ще ни трябват здрави подплатени ботуши. Ще взема и моите готвачи и майстори на сосове, защото трябва да се пазя от отрова... Дано Клеманс се излекува от терзанията, които я възпрепятствуват в любовта...“

Така размишляваше той, втренчил поглед в златните пръсти на ръката на правосъдието, когато изведнъж чу гръмкия глас на Мао: – Отказвам да положа клетва; не приемам това несправедливо решение.

Гробна тишина се възцари в залата. Дързостта на този отказ, запретен в лицето на монарха, вся уплаха сред присъстващите. Вече се

питаха какво страшно наказание ще бъде изречено от височайшите уста.

– Какво става тук? – каза Луи, като се наведе към канцлера си. – Защо отказва? Та това решение ми се вижда добро.

И той погледна присъстващите с разсеян израз, повече изненадан, отколкото раздразнен.

Тогава Робер д'Артоа се изправи и прогърмя с войнствения си глас:

– Сир, братовчедо мой, нима ще приемете да се опълчат срещу вас и да ви оскърбят в лицето? Ние, вашите родственици и съветници, няма да търпим това. Вижте с каква благодарност се отплащат за вашето великодушие! Вие знаете, че лично аз бях против всякакво съглашение с мадам Мао, и аз се срамувам, че тя е от моята кръв; защото всяко доброжелателство, което проявявате към нея, само я подтиква към още по-голяма злост. Ще ми повярвате ли най-после, сеньори – продължи той, като се обърна към всички, – ще ми повярвате ли, когато говоря, когато твърдя, и то от толкова години, че съм изигран, измамен, окраден от това женско изчадие, което не уважава нито волята на краля, нито волята божия! Но чудно ли е това у жена, която не послуша волята на умиращия си баща, присвои си блага, които не ѝ принадлежаха, и се възползува от детската ми възраст, за да ме ограби?

Мао, изправена и със скръстени ръце, гледаше с ярост и презрение племенника си, а на две крачки от нея епископът на Соасон се двоумеше дали да остави на масата тежкото евангелие.

– Знаете ли защо, сир – продължи Робер, – мадам Мао днес отхвърля вашия арбитраж, който прие вчера? Защото сте добавили решението против Тиери д'Ирсон, срещу тази продажна и прокълната душа, срещу тоя мошеник и злодей, на когото бих искал да изуят обувките, за да видим дали няма копита! Той е човекът, който поработи тъй прилежно в полза на мадам Мао и изопачи документите, та загубих своето наследство. Тайната на техните злодеяния ги е свързала тъй позорно, че графиня Мао беше принудена да отрупа с облаги всички братя и роднини на Тиери, а те изнудват злощастния народ на Артоа, благоденстващ в миналото, но тъй обеднял сега, че вече няма друг изход освен бунта.

Съюзниците слушаха с грейнали лица и се усещаше, че са готови да приветствуват шумно Робер. А той, увлечен от разгорещеността си, добави:

– Само ако се опитате, ако дръзнете, сир, да настъпите метр Тиери, да му отнемете и пращинка от плячката, да заплашите малкия нокът на кутрето и на най-малкия му племенник, мадам Мао изважда нокти и е готова да се изграчи в лицето на бога. Защото обетът, който даде при

миропомазването ви, и клетвата ѝ за вяност към вас, изречена на колене, не струват нищо пред клетвата ѝ към метр Тиери, нейния истински сюзерен!

Мао̀ не бе помръднала.

– Лъжата и клеветата, Робер, текат като лиги от устата ти – каза тя.
– Пази се да не прехапеш езика си, защото можеш да умреш.

– Мълчете, мадам! – викна изведнъж Вироглавия. – Мълчете! Вие ме излъгахте! Забранявам ви да се връщате в Артоа, преди да сте приели решението, което ви бе прочетено, и то е добро решение, както всички ми казват. Дотогава ще пребивавате в парижкия си дом или в замъка Конфлан, но никъде другаде. Стига за днес, казах думата си.

Силен пристъп на кашлица го накара да се свие одве на трона си.

„Да пукне дано!“ – прецеди през зъби Мао̀.

Граф дьо Поатие не бе продумал нито дума. Само се поклашаше на единия крак и замислено гладеше брадичката си.

Трета част Появата на кометата

I. НОВИЯТ ГОСПОДАР НА НОФЛ

На втория четвъртък след Богоявление, който беше пазарен ден, в ломбардската банка в Нофл-льо-Шато цареше голямо оживление. Чис-теха сградата от тавана до избата, селският бояджия мажеше с нова боя тежката входна врата, лъскаха железните каси, чиито обкови блестяха по-силно от сребро, с метли махаха паяжините между гредите, белосва-ха стените, мажеха с восък тезгяхите, а на чиновниците, които търсеха пръснатите навред сметководни книги, везни и сметала, им беше доста трудно да запазят спокойствие пред клиентите.

Високо, около седемнадесетгодишно момиче с хубави черти и за-червени от студа бузи, прекрачи прага и се спря, изненадано от тази бъркотия. По наметалото от бежов вълнен плат, с което беше загърната, по токата на яката ѝ и по цялото ѝ държане личеше, че е от знатен про-изход. Селяните снеха шапки.

– А, госпожице Мари! – извика главният канторист Рикардо. – Доб-ре дошла! Влезте, влезте и елате да се стоплите. Вашата кошничка е го-това както всяка седмица, но при тая неразбория накарах да я заключат отделно.

Той пропусна младото момиче в една съседна стая, която служеше за общо помещение на банковите чиновници; там гореше буен огън. Из-вади от един шкаф раkitена кошница, покрита с кърпа.

– Орехи, зехтин, прясна мас, подправки, пшеничено брашно, сушен грах и три дебели суджука – рече той. – Докато ние имаме какво да ядем, ще имате и вие. Такива са нарежданията на месер Гучо. И както обикновено, записвам всичко на негова сметка... Зимата взе да става доста дълга и няма да се учудя, ако накрая пак настъпи глад, както лани. Но тази година ще сме по-добре запасени.

Мари дьо Кресе взе кошницата.

– А писмо няма ли? – попита тя.

Главният чиновник поклати глава с престорена тъга. – Не, хубава госпожице, този път няма. Той се усмихна на разочарованото ѝ израже-ние и додаде:

– Не, писмо няма, но има една хубава новина.
– Оздравял ли е вече? – извика Мари.
– Ами че за кого мислите правим всички тези приготовления през януари, когато иначе боядисваме едва през април?
– Рикардо! Нима е истина? Вашият господар си идва?
– Ами да, кълна се в Мадоната! Идва си; сега е в Париж и пратил да ни известят, че утре ще бъде тук.

– Колко съм щастлива! Колко се радвам, че ще го видя!

После, като се овладя, сякаш в този изблик на радост имаше нещо непристойно, Мари добави:

– Цялото ми семейство ще се зарадва много, че ще го видят.

– Поръчал е да му приготвим квартира. Знаете ли, госпожице Мари, бих искал да чуя какво мислите за стаята, която сме му подредили, и дали я намирате по ваш вкус.

Той я заведе на горния етаж и отвори вратата на една доста просторна стая с нисък таван, където току-що бяха намазали гредите с восък. Имаше няколко доста груби мебели от дъбово дърво, тясно легло, но покрито с хубав италиански брукат, няколко калаени съда и свещник. Мари обгърна с поглед цялото помещение.

– Всичко изглежда добре – рече тя. – Но аз се надявам, че вашият господар скоро ще има свой дом в нашия замък.

Рикардо отново се усмихна.

– Аз също вярвам – отвърна той. – Всички тук, уверявам ви, са много любопитни по повод идването на месер Гучо и новината, че е решил да живее при нас. От вчера непрекъснато влизат, хора да ни безпокоят за щяло и не щяло, като че ли никой освен нас не може да им преброи дванадесетте дениета в един петак. И всичко това, за да позяпат какво правим тук, и да им повторим и потретим защо го правим. Трябва да се признае, че месер Гучо много го обичат в този край, откакто успя да прогони прево Портфрюи, от когото всички се оплакваша. Ще му устроят тържествено посрещане и, както ми се чини, май той ще стане истинският господар на Нофл... след вашите братя, разбира се – добави чиновникът, като изпроводи обратно младото момиче и я изведе през градинската порта.

Никога пътят между градеца Нофл и имението Кресе не се бе виждал тъй къс на Мари. „Той си идва... идва си... идва си вече – повтаряше си като припев тя, подскачайки от единия коловоз на другия. – Идва си, обича ме и ние скоро ще се оженим. Той ще стане истинският господар на Нофл.“

Кошницата с хранителните припаси ѝ се струваше от лека по-лека.

В двора на Кресе тя срещна брат си Пиер, като излизаше от конюшната.

– Той си идва! – викна му тя.

– Кой си идва?

За пръв път от месеци насам Пиер дьо Кресе виждаше сестра си тъй искрено радостна.

– Гучо си идва!

– Охо, хубава новина! – рече момъкът. – Добър другар е той и много се радвам, че ще го видим пак.

– Идва да живее в Нофл, където неговият чичо му е дал кантората. Но преди всичко...

Тя се спря, но неможейки повече да сдържи тайната си, притегли небръснатото лице на своя брат към себе си, целуна го и каза:

– Той ще поиска ръката ми.

– Ба – рече Пиер. – Това пък отде го измисли?

– Не съм го измислила, знам го... знам го... знам го. Привлечен от гласовете, по-големият им брат Жан дьо Кресе също излезе от конюшната, където сам тимареше коня си.

– Жан, както изглежда, идва ни зет от Париж – каза по-младият.

– Зет ли? Зет на кого?

– Сестра ни си е намерила жених.

– Виж, това е хубаво нещо – отвърна Жан.

Той се поддаде на веселото настроение, като си мислеше, че всичко е младежка шега.

Пиер дьо Кресе беше русокос като сестра си; Жан беше кестеняв и носеше гъста, чорлава брада.

– И как се казва – подзе Жан – тоя могъщ барон, дето жадува да се свърже с нашите рухнали кули и с хубавия ни имот с много задължения? Надявам се поне, сестричке, че е богат, защото имаме голяма нужда от пари.

– Разбира се, че е богат – отвърна Мари. – Това е Гучо Балиони.

От погледа, с който я стрелна големият ѝ брат, тя тутакси разбра, че е на път да се случи нещо лошо. Изведнъж потрепера от студ и ушите ѝ запищяха.

Още няколко секунди Жан дьо Кресе продължи да се преструва, че взема всичко на шега, но гласът му се беше променил. Попита какви основания има сестра му да говори така. Имаше ли между нея и Гучо отношения и разменени думи, които надхвърляха границите на

приличието? Беше ли й писал той, без семейството да знае за това?

На всеки въпрос Мари смотолевяше някакво отрицание, което зле прикриваше растящото й смущение. Жан стана по-настойчив. Пиер се почувствува неловко.

„Май беше по-добре да си мълча“ – си каза той.

Тримата влязоха в голямата стая на къщата, където майка им, госпожа Елиабел, предеше вълна край огнището. Благодарение на хранителните продукти, които Гучо още от миналата зима им доставяше всяка седмица, господарката на Кресе си бе възвърнала естествената пълнота.

– Прибери се в стаята си – каза Жан дьо Кресе на сестра си.

Като първороден син той имаше авторитета на глава на семейството. Щом Мари се оттегли и чуха, че на горния етаж вратата се хлопна, Жан разказа на майка си какво бе научил.

– Сигурен ли си, момчето ми? Нима е възможно? – възкликна госпожа Елиабел. – Та на кого би хрумнала такава глупост – момиче от нашата кръв, чиито деди имат рицарски сан от два века насам, да се омъжи за ломбардец? Сигурна съм, че младият Гучо, който иначе е приятен момък и има изискани обноски, не е и помислял за такова нещо.

– Не знам дали той го е помислял, майко – отвърна Жан, – но зная, че Мари мисли за това.

Пълните бузи на госпожа Елиабел се зачервиха.

– Това дете си ги измисля втели-некипели! Ако тоя младеж, синове мои, идва сегиз-тогиз да ни посещава и се показва тъй приятелски настроен към нас, то е защото, уверена съм, проявява повече интерес към вашата майка, отколкото към сестра ви. О, тук няма нищо лошо – побърза да добави госпожа Елиабел – и никога непристойна дума не е излизала от устата му. Но това все пак са неща, които само една жена може да разбере, и на мен ми е съвсем ясно, че аз много му харесвам...

Като каза това, тя се изпъчи на стола и изду корсажа си.

– Аз не съм тъй сигурен като вас, майко – отговори Жан дьо Кресе. – Спомнете си, че когато беше последният път тук, ние оставяхме на няколко пъти Гучо насаме със сестра ни, когато тя изглеждаше толкова зле; и тъкмо оттогава тя се оправи.

– Може би защото оттогава започна да се храни както трябва, а и ние заедно с нея – вметна Пиер.

– Да, но забележете, че оттогава получаваме новини от Гучо винаги само чрез Мари. За пътуването му в Италия, за злополуката с крака му... Рикардо винаги осведомява само Мари, а не някого от нас. Ами

това, дето тя толкова настоява да ходи да взема сама продуктите от кантората! Мисля, че тук се крие някаква игра, и ние не сме си отваряли достатъчно очите.

Господарката Елиабел остави хурката, изтръска с ръка вълмцата вълна от полата си и като се изправи, каза докачено:

– Наистина би било голяма гадост от страна на тоя хлапак, ако е използвал придобитото си кой знае как богатство да подлъже дъщеря ми и си въобразява, че ще купи нашето приятелство с храни и дрехи, когато само честта да бъде наш приятел му е стократна отплата.

Пиер дьо Кресе беше единственият в семейството, който имаше що-годе чувство за действителност. Беше простодушен, почтен и без предразсъдъци. Приказките, които слушаше, изтъкани от злонамереност, завист и празно самомнение, го дразнеха.

– Вие и двамата като че ли забравяте – рече той, – че ние все още дължим на чичото на Гучо триста ливри, но никой не ни ги иска, нито пък лихвите, които постоянно растат. И ако прево Портфрюи не секвестрира земите и постройките ни, това го дължим на Гучо. Припомнете си също така, че той ни спаси от гладна смърт, като ни набавя храни, за които въобще не плащаме. Преди да го прогоните, помислете дали можем да се разплатим с него. Гучо е богат и след време ще стане още по-богат. Той се ползува с могъщо покровителство и ако кралят на Франция е сметнал, че е достатъчно представителен, за да го включи в пратеничеството, което отиде в Неапол да вземе новата кралица, не виждам защо ние трябва да се пишем толкова придиричиви.

Жан вдигна рамене.

– Това пак ни го е разказала Мари – рече той. – Той е отишъл там като търговец, за да си води сделките.

– Пък и дори кралят да го е изпратил в Неапол, това не значи, че би му дал дъщеря си за жена! – отсече госпожа Елиабел.

– Бедничка ми майко... – отговори Пиер, – Мари не е дъщеря на френския крал, доколкото ми е известно! Тя е много хубава, вярно е...

– Аз няма да продам сестра си за пари – извика Жан дьо Кресе и очите му заискряха сред брататото лице.

– Ти няма да я продадеш, разбира се – възрази Пиер. – Но ще се съгласиш да я дадеш на някой старик, без да се срамиш от богатството му, стига да мъкне шпори на подагричните си крака. Ако тя наистина обича Гучо, ти не я продаваш!... Благородно потекло ли? Ба, достатъчни сме ние двамата с теб да го пазим. Дълга да ви кажа, че не бих погледнал с толкова лошо око на този брак. – И сигурно няма да погледнеш

с лошо око, когато настанят сестра ти в Нофл, в нашите владения, зад банкерския тезгях, да мери кюлчета и да продава подправки? Говориш безразсъдно, Пиер, и се питам отде се взе това неуважение към всичко, което представляваме ние – каза госпожа Елиабел. – Във всеки случай аз никога няма да дам съгласието си за такъв неравен брак, нито пък брат ти, нали, Жан?

– Точно така, майко, и цялата работа не си струва толкова много приказки. Моля Пиер да не говорим повече за това.

– Добре, добре, ти си по-големият; прави каквото знаеш – каза Пиер.

– Ломбардец! Ломбардец! – подзе отново госпожа Елиабел. – Та младият Гучо щял да дойде, казвате? Оставете го на мен, деца. Заемът и нашите задължения към него не ни позволяват да му затворим вратата си. Така да бъде, ние добре ще го посрещнем; но щом се пише хитрец, ще бъда хитра и аз, и ще се погрижа да му се изпари всякакво желание да дойде отново, ако го прави с нечисти помисли!

II. ГОСПОЖА ЕЛИАБЕЛ ПОСРЕЩА ГОСТА

На другия ден, още в зори, трескавото оживление, обхванало кантората в Нофл, сякаш се пренесе в дома на Кресе. Госпожа Елиабел хокаше прислужницата си, а шестима крепостни от имението бяха извикани на ангария за през деня. Миеха плочите с обилна вода, нареждаха масата, натрупаха цепеници от двете страни на камината; сложиха в конюшната прясна слама и пометоха двора. В кухнята едно прасенце и цяла овца вече се въртяха на шиш, в печта се печеха баници, а в селото се разнесе слух, че в Кресе очакват пратеник на краля.

Бледите лъчи на януарското слънце пронизваха студения прозрачен въздух, оживяваха голите клони и хвърляха тук-там в локвите по пътищата пръски светлина. Гучо пристигна малко преди пладне, загърнат в подплатено с кожа наметало и с голяма качулка от зелено сукно, чийто връх падаше на рамото му; яздеше хубав, охранен дорест кон с разкошна сбруя и го придружаваше слуга; виждаше се още отдалеч, че е богат човек.

Гостът завари господарката на дома и двамата ѝ сина пременени като за празник. Посрещането, вниманието на прислугата, прегръдките на госпожа Елиабел, богатата трапеза и подредената къща му се сториха чудесно предзнаменование. Очевидно Мари беше говорила с

домашните си. Знаеха защо идва и вече го приемаха като годеник. Все пак Пиер дьо Кресе изглеждаше малко смутен.

– Добри ми приятели – извика Гучо, – колко се радвам, че ви виждам! Но не биваше да се правят толкова големи приготовления. Смятайте ме просто за член на семейството.

Тези думи не се харесаха на Жан, който се спогледа с майка си.

Гучо изглеждаше малко променен. От злополуката десният му крак бе останал леко вдървен, но това придаваше на походката му особена изисканост. Прекараните в неподвижност седмици на болнично легло бяха ускорили съзряването на младия човек. Чертите му бяха по-резки, изразът на лицето – по-сериозен, по-улегнал. Юношата бе отстъпил място на мъжа.

Не беше загубил нищо от някогашната си самоувереност, напротив, само че сега по-малко се грижеше какво впечатление прави на другите. Говореше не така натъртено и по-бавно, но със същите жестове както преди.

Той огледа стените около себе си, сякаш бе вече техен господар, и запита братята Кресе дали възнамеряват да извършат някои ремонти в своя дом.

– Видях в Италия – рече той – рисувани тавани, които биха стояли много добре тук. А не смятате ли да възстановите и банята? Днес ги правят по-малки, но много удобни, и според мен те са твърде нужни за грижите за тялото в добрите семейства.

Думите му трябваше да се подразбират така: „Готов съм да заплащам за всичко това, защото така обичам да живея.“ Гучо имаше свои предложения и за мебелите, за гоблените, които трябваше да се окачат по стените, за да ги оживят. Жан започна да се дразни и дори Пиер си каза, че е малко прибързано, едва-що слязъл от коня, да говори за подновяване на цялата къща.

Гучо продължи да бърби така цял час, но Мари все още не се появяваше.

„Може би – помисли си той – трябва първо да заявя намеренията си...“

– Ще имам ли удоволствието да видя госпожица Мари, ще бъде ли тя с нас на трапезата?

– Разбира се, разбира се. Тя се приготвя и ще слезе веднага – отвърна госпожа Елиабел. – Ще видите, че съвсем се е променила; тя е всецяло погълната от новото си щастие.

Гучо се изправи с разгуптяно сърце.

– Наистина ли? – възкликна той. – О, мадам Елиабел, каква радост е това за мен!

– Да, също и за нас, ние всички сме много щастливи, че можем да се похвалим с такава хубава новина пред приятел като вас. Милата ни Мари е сгодена...

Тук тя направи пауза.

– ...сгодена за един наш родственик, сир дьо Сен Вьонан, благородник от Артоа от много стар знатен род; той е влюбен в нея и тя също много го обича.

За миг Гучо се почувствува като в мъгла, не можеше да проговори, само барабанеше машинално върху златния реликварий, подарен му от кралица Клеманс, който блестеше върху двувъздушния му сюртук по последна италианска мода. Чу само как Жан дьо Кресе отвори някаква врата и извика сестра си.

Гучо направи усилие да се овладее и с глас, който сякаш не беше негов, попита:

– И кога ще бъде сватбата?

– В първите дни на лятото – отвърна госпожа Елиабел.

– Но все едно, че всичко е свършено – додаде Жан дьо Кресе, – защото те вече са се рекли един другиму.

И тогава влезе тази, към която бяха отправени всички мисли на Гучо от месеци насам, за която бе говорил толкова често на Клеманс Унгарска, на Бувил, на Толомей и около която в далечни краища и по време на болестта се въртяха всичките му мечти – влезе скована, чужда, непристъпна, но със зачервени очи. С половин уста тя приветства госта с добре дошъл. Той се насили да й честити и тя прие любезностите му с всичкото достойнство, на което беше способна в момента. Малко оставаше да избухне в ридания, но успя да се овладее до там, че Гучо взе за истинска студенина онова, което у нея беше само страх да не се издаде и да понесе наказанието, с което я бяха заплашили.

Обедът премного изобилен, протече мъчително. Госпожа Елиабел, очарована от собственото си лукавство, се преструваше на весела, настояваше госта да си сипва повторно от всяко ястие и караше слугите да му поднесат още едно парче от прасето или агнешкото върху резен хляб.

– Вие май сте загубили апетита си от вашите дълги пътешествия? – извика тя. – Хайде, месир Гучо, на вашите години човек трябва добре да се храни. Не ви ли е вкусно?... Вземете си още от печивото!

Нито веднъж Гучо не можа да срещне погледа на Мари.

„Не ми се вижда да е много горда, че се е отрекла от клетвата си за вярност към мен – си каза той. – Нима се отървах от смъртта, за да поне-са такава оскърбление! Ах, не са били напразни страховете ми, когато лежах отчаян в марсилската болница. Ами глупавите писма, които й пи-сах! Но защо тя ми отговори чрез Рикардо, че чувствата й били непро-менени, че чезнела от мъка да ме чака... когато в същото време се е об-вързала с друг? Това е измяна и аз никога няма да й го простя! Какъв ужасен обед! Никога не съм ял нещо по-лошо!“

Трескавата мисъл за отмъщение понякога ни кара да забравим бол-ката. „Вярно е, че бих могъл – мислеше Гучо – да поискам веднага из-плащането на заема, а това може да ги постави в такива затруднения, че да се откажат от сватбата.“ Но такъв начин на действие му се виждаше недопустимо долен. С хора от града може би би постъпил така, но с бла-городници, които си въобразяват, че ще го съкрушат със знатното си по-текло, той търсеше ответ на благородник. Искаше да им покаже, че е по-голям велможа от всички Кресевци и Сен-Вьонановци на света.

Тази мисъл не му даде покой до края на обедата. Когато поднасяха десерта, Гучо внезапно смъкна малкия реликварий от шията си, подаде го на младото момиче и каза:

– Ето, хубава Мари, подаръкът, който бих желал да ви направя за вашата сватба. Кралица Клеманс... да, самата кралица Клеманс го окачи на врата ми заради услугите, които й направих, и заради приятелството, с което ме удостоява. В него има реликва от Йоан Кръстител. Не съм мислил, че някога ще поискам да се разделя с него; но както изглежда, човек може без болка да се лиши от нещо, което е смятал за най-скъпо-ценно благо... Нека той ви закриля, а също и децата, които ви желая да имате с вашия сеньор от Артоа.

Това бе успял да измисли, за да изрази презрението си и същевре-менно да докаже на фамилията Кресе, че в негово лице са отритнали ед-на отлична партия. Но заплати скъпо, за да може да изрече тези думи. Наистина пред тези хора, които нямаха пукнат грош, благородните по-риви на Гучо винаги завършваха със скъпо струващ жест. Дошъл, за да получи, той неизменно си отиваше, след като беше дал нещо.

Мари с мъка се съдържа да не се разплаче. Ръцете й трепереха, кога-то поднесе реликвария към устните си. Но Гучо беше вече извърнал глава.

Като се извини с отскорошната си рана и с умората от пътуването, той се сбогува набързо, повика слугата си, наметна подплатената с кожа мантия, скочи на седлото и напусна двора на Кресе сигурен, че вече

никога кракът му няма да стъпи там.

– А сега трябва все пак да пишем на братовчедата Сен Ъонан – каза госпожа Елиабел на синовете си, щом ломбардецът излезе през портата.

Гучо се прибра в кантората в Нофл и цялата вечер не проговори дума. Накара да му донесат книгите и се престори, че е всецяло погълнат от преглеждането на сметките. Служащият Рикардо ясно разбираше, че работите на младия му господар бяха ударили някъде на камък, но сметна за по-благоразумно да не задава въпроси.

Гучо прекара една безсънна нощ в стаята, която с толкова старание му бяха приготвили за дълъг престой. Сега съжаляваше за реликвария си, съжаляваше и за решението си да се установи в Нофл, съжаляваше за писма та, за всичко.

„Тя не заслужава всичко това, а аз съм глупак... И как ще погледне на завръщането ми чичо Спинело? – се питаше той, като се въртеше в грубите завивки. – Защото след такова унижение няма да остана тук нито ден повече... Повече няма да изпадам в такива положения, защото наистина никак не ми върви. Можех спокойно да се върна с ескорта на кралицата и да получа някаква длъжност в двора; не улучих кея в желанието си да скоча пръв и ето че трябваше да лежа шест месеца в болница. Вместо да се върна в Париж и да работя за кариерата си, тичам в тази затънтена паланка, за да се ожена за някаква селянка, по която вече две години си губя ума, сякаш няма други жени на света... и я заварвам сгодена за някакъв мухльо от нейния род. Хубава работа, няма що!“ На заранта, изтощен от горчивина, злоба и безсъние, той накара да стегнат набързо багажа и да оседлят коня му. Изгълта надве-натри паница супа и се канеше вече да тръгва, когато прислужницата, която бе видял предишния ден в Кресе, се появи в кантората и поиска да му каже нещо на четири очи. Носеше съобщение: Мари, успяла да се измъкне за един час, очакваше Гучо по средата на пътя между Нофл и Кресе, на брега на Молдр, „на онова място, което вие добре знаете“ – добави прислужницата.

Гучо разбра, че става дума за ябълковата градинка край брега на реката, където Мари и той се бяха целунали за първи път.

– Кажете на мадам Мари, че си прави излишен труд, защото аз не желая повече да се срещам с нея.

– Мадам Мари изглежда просто за окайване – каза слугинята. – Заклевам ви, месир, трябва да отидете при нея, ако някой ви е оскърбил, не е тя.

Гучо не пожела да отговори, метна се на коня и потегли.

„Тоя марсилски кей... тоя марсилски кей... Нека това да ми послужи за урок – говореше си той. – Стига вече глупости! Бог знае какво ме очаква още, ако я видя отново! Да си гълта сама сълзите, ако ѝ се доплаче!“

Така измина двеста тоаза по посока към Париж; после внезапно, под изумения поглед на слугата, обърна коня назад и препусна през полята.

След няколко минути се озова на брега на Молдр; видя оградата и под ябълковите дървета – Мари, която го чакаше.

III. УЛИЦА ЛОМБАРДСКА

Когато на свечеряване Гучо влезе в двора на банката Толомей на улица Ломбардска, конят му беше плувнал в пяна.

Гучо хвърли юздите на слугата, прекоси дългата зала с тезгяхите, вече празна по този час, и се заизкачва тичешком, доколкото му позволяваше вдървеното бедро, по стълбата към кабинета на своя чичо.

Отвори вратата; на светлината му се изпречи гърбът на Робер д'Артоа, който се обърна.

– А, провидението ви изпраща, приятелю Гучо – извика Робер и разпери ръце. – Тъкмо молах вашия чичо да ми посочи някой доверен и сигурен куриер, за да за мене веднага в Артоа при месир дьо Фиен. Но ще трябва да бъдете предпазлив, момчето ми – додаде той, сякаш нямаше никакво съмнение в съгласието на Гучо, – защото моите добри приятели Ирсон не си жаят труда и са насъскали кучетата си подир всичко, що иде от мен.

– Монсеньор – отвърна още задъхан Гучо, – монсеньор, аз едва-що не си повърнах душата в морето миналата година, за да върша вашата работа в Англия; току-що пролежах шест месеца, задето ходих в Неапол по поръка на краля, и всички тия пътувания не ми донесоха нищо добро. Ще позволите този път да не ви послушам, защото си имам свои грижи, които не търпят никакво отлагане.

– Ще ви платя толкова добре, че няма да съжялявате.

– И за хиляда ливри, монсеньор, няма да отида! – възкликна Гучо. – Най-малко в Артоа.

Робер се обърна към Толомей, който стоеше настрана с ръце, скръстени върху корема.

– Кажете, приятелю банкиер, къде се е чуло и видяло такова нещо?

За да ми откаже един ломбардец хиляда ливри, които впрочем не съм му предложил, той трябва да има сериозни причини. Да не би племенникът ви да е на заплащане при метр Тиери... Дано господ да го обеси него, и то със собствената му карангия, ако е възможно!

Толомей се разсмя.

– Не се бойте, монсеньор; по-скоро подозирам, че моят племенник е погълнал тия дни от сърдечна история с някаква знатна дама...

– А, щом е за служба на дама – рече д'Артоа, – няма как, прощавам му отказа. Но мен това не ме оправя.

– Знам какво ви трябва, не се тревожете – отвърна Толомей; – един добър куриер, който ще запази нужната тайна, още повече че не ви познава. Освен това... монашеското расо не бие много на очи по пътищата.

– Монах ли?

И Робер д'Артоа се намръщи.

– ...италианец – додаде банкерът.

– Виж, това е друга работа... Защото знаете ли, Толомей, решил съм да направя голям удар. Тъй като засега леля ми Мао не може да се отдалечава от Париж, без да наруши заповедите на краля, ще накарам моите съюзници да обсадят нейния или по-скоро моя замък Еден. Аз купих... е да, с вашето злато, ще кажете вие!... та купих съвестта на двама сержанти на милата графиня, мошеници като всички нейни служители; те се продават на оня, който плаща най-много, и ще пропуснат моите приятели в крепостта. Ако не мога да владея това, което ми принадлежи по право, то поне разчитам на приличен грабеж, а вас ще натоваря да продадете плячката.

– Охо, монсеньор, в хубава история ме забърквате вие!

– Хайде де, защо да си кривим душата? Щом сте банкер, значи сте крадец, и укриването на крадени вещи не е нещо, което може да ви уплаши; аз никога не отклонявам хората от занаята им.

Откакто бе произнесен арбитражът, Робер беше в най-добро разположение на духа. Той предаде на банкера писмото, което искаше да изпрати в Артоа.

– На сир дьо Фиен, разбрано, нали, никому другиму. Суастър и Комон са под наблюдение... Сбогом, приятелю, моите почитания.

Той стана, закопча токата на наметалото си, после стовари ръце върху раменете на Гучо:

– Забавлявайте се, миличък, забавлявайте се със знатните дами; така е то на вашата възраст. Когато натрупате някоя и друга годинка, ще разберете, че те са също такива курви като другите и че удоволствията,

които ви продават, могат да се получат за десет петака и в бардака.

Излезе и гръмкият му смях продължи да кънти по стълбището.

– Е, племеннико, кога е сватбата? – попита Толомей. – Не те очаквах толкова скоро.

– Чичо, чичо, имам нужда от вашата помощ! – извика Гучо. – Знаете ли, че тези хора са истински зверове, че са забранили на Мари да се среща с мен, че братовчедът им от север е стар и скапан и че всичко това ще я погуби!

– Какви хора? Какъв братовчед? – попита Толомей. – Като че ли работата не се е наредила така, както очакваше. Разправи ми всичко под ред.

И Гучо разказа на чичо си за своето посещение в Нофл, като с чисто латинския си усет за трагичното не пропусна да засили черните краски. Младото момиче било затворено под ключ; с риск на живота си тичало през полето, за да моли Гучо да я спаси. Кресе искали да я омъжат насила за някакъв далечен роднина, тип, обременен с всички телесни и нравствени пороци.

– Един старец на четиридесет и пет години! – извика Гучо.

– Млад старец... – промърмори Толомей.

– Но Мари обича само мен, това ми го е повтаряла толкова пъти. И съм сигурен, че ще умре, ако я принудят да се омъжи за друг. Чичо, трябва да ми помогнеш.

– Но как искаш да ти помогна, драги мой?

– Трябва да ми помогнеш да отгледа Мари. Ще я отведа в Италия, ще живеем там...

Спинело Толомей, притворил само едното око, наблюдаваше племенника си полутревожен, полуразвеселен.

– Аз те предупредих, момчето ми; още отначало ми беше ясно, че работата няма да е лесна и че грешиш, като се захващаш с дворянско момиче. Тези хора нямат собствена риза на гърба си, дължат ни и постелите, на които спят, но ще ни заплъют в лицето, ако наше момче поиска да спи в тях. Забрави тази история, послушай ме. Когато ни оскърбяват, то е защото най-често ние сами се навираме там, където не ни е мястото. Избери си някоя хубава девойка от наше семейство, с много злато в нашите банки, и тя ще ти народи също тъй хубави деца – а каретата й ще опръска с кал мръсните крака на твоята селска хубавица.

На Гучо внезапно му хрумна нещо.

– Сен Вьонан! Не се ли казваше така един от съюзниците в Артоа? – извика той. – Ами ако отида аз да занеса писмото на монсеньор Робер,

сетне издиря тоя Сен Вьонан, предизвикам го на дуел и го убия?

Ръката му бе вече посегнала към кинжала.

– Добре измислено, няма що – рече Толомей, – пък и никакъв шум няма да се вдигне. После Кресе ще изберат за твоята изгора друг жених, в Бретан или в Поату, и ти ще трябва да идеш да убиеш и него. Хубава работа си отваряш!

– Аз ще се ожена за Мари и за никоя друга, чичо, и няма да позволя никому другиму да се ожени за нея. Толомей разпери ръце над главата си.

– Това е то младостта! След петнадесет години жена ти все едно ще бъде грозна и тогава ще се питаш, като я гледаш, дали това набръчкано лице, тоя голям корем и тия провиснали гърди са си стрували труда.

– Това не е истина, не е истина! Пък и аз не мисля какво ще бъде след петнадесет години, а за днешния ден, и знам, че нищо на света не може да ми замести Мари. Тя ме обича.

– Обича те, казваш? Тогава, момчето ми, щом те обича толкова много, женитбата не е безусловно необходима, за да бъдете щастливи. Парижкият архиепископ сигурно ще ти изпее друга песен: но моят съвет е да бъдеш доволен, че са избрали за жених на твоята красавица старец с подагра, скапан и без зъби, какъвто ми го описваш, без да си го видял... Няма нищо по-изгодно за теб.

– Ах, чичо, та ти не познаваш Мари, нейната чистота, нито силата на нейната вяра. Тя може да бъде моя само след като се венчаем и никога няма да принадлежи на човек, с когото не е свързана пред бога... Колкото до мен, аз не бих приел да яделя с друг... Щом не искаш, ще я отвлека без твоя помощ, па ако ще да се скитаме по пътищата като просяци и да умрем от студ в планините. Но първо ще ида да се срещна с кралица Клеманс; тя ме познава и е приятелски разположена към мен...

Толомей леко барабанеше на масата с крайчеца на пръстите си. Едното му око, обикновено замижало, се бе внезапно отворило.

– Сега мълчи – каза той почти без да повиши глас. – Няма да се срещаш с никого и най-малко с кралицата, защото и без това нашите работи не вървят много добре, откакто тя е тук, та да привличаме внимание върху нас с един скандал. Кралицата е самата доброта, самото милосърдие, самото състрадание, да, зная го! А междувремето, откакто е спечелила такова влияние върху краля, нас, ломбардците, ни скубят до кръв. С наши средства държавната хазна раздава милостиня! Упрекват ни, че сме били лихвари, стоварват върху нас всички грехове на кралството. Монсеньор дьо Валоа малко ни защитава, а много ни мами...

Кралица Клеманс ще те залъже с благи приказки и хиляди благословии; но аз познавам някои хора при двора, които с удоволствие биха ти наложили наказанието, предвидено за прелъстителите на знатни госпожички, па било то само за да обърнат ножа срещу мен, главния капитан на ломбардците. Вятърът не духа вече от същата посока; всъщност никой не знае вече откъде духа. Приятелите на Ангеран дьо Марини, който никога не ме е гледал с добро око, са пуснати на свобода и са се обединили около граф дьо Поатие...

Но Гучо не го слушаше; сега не му беше нито до данъци и налози, нито до кралски разпоредби и постановления. Не го плашеше дори мисълта за затвор или съд. Беше се вкопчил в плана си – без ничия помощ да отвлече Мари.

– Ама чуй ме, нещастнико – рече Толомей, като хвана челото си, – вие няма да изменете и десет левги и ще ви хванат. Твоята хубавица ще я пратят в манастир, а теб... Искаш да се венчаеш с нея? Добре! Ще се опитам да ти помогна, щом като, изглежда, няма друг начин да се излекуваш...

И левият му клепач отново се затвори.

– Лудост за лудост, щом, тъй или иначе, някой е луд, това все пак е по-безопасно, отколкото да те оставя да действуваш на своя глава – добави той. – Но защо трябва да помага човек на щуротиите на своите роднини!

Той разклати едно звънче и в стаята влезе прислужник.

– Върви в манастира на августинците – му каза Толомей – и ми доведи отец Виченцо, който пристигна вчера заран от Перуджа...

V. СРЕДНОЩНА СВАТБА

Два дни по-късно Гучо се отправи отново за Нофл, придружен от италианския монах, който трябваше да предаде посланието на монсеньор Робер на съюзниците в Артоа. Щедро възнаграден, отец Виченцо се бе охотно съгласил на това отклонение, за да направи на Толомей две услуги вместо една.

За странствуващия духовник, натоварен от ордена си да снове по пътищата между Франция и Италия, това не беше първото приключение от този род. А и банкерът бе поразкрасил истината и бе представил затрудненията на своя племенник в доста драматична светлина. Гучо бил прелъстил някакво младо момиче и извършил с него греха на плътта, но

Толомей не желаел двете деца да живеят повече в това греховно състояние. Трябвало обаче да се действува предпазливо и в тайна, за да не събудят подозренията на семейството...

Гучо и монахът пристигнаха вече по тъмно в дома на Кресе. Госпожа Елиабел и децата ѝ тъкмо се готвеха да си лягат.

Младият ломбардец ги помоли да ги приемат в дома си, като се извини, че не носел у себе си ключовете за квартирата в Нофл, че чиновниците му били в Монфор, а трябвало да намери някъде подслон за този божи човек, донесъл му известия от Тоскана. Тъй като Гучо бе вече нощувал няколко пъти в Кресе, и то по настояване на самите домакини, молбата му не ги изненада много; семейството се постара да го посрещне прилично.

– Отец Виченцо и аз ще спим в една стая – рече Гучо.

Отец Виченцо имаше закръглено лице, което внушаваше не по-малко доверие от расото му; освен това говореше само италиански и това му спестяваше задължението да отговаря на каквито и да било въпроси.

По време на скромната вечеря, поднесена на пътниците, не бе спомената нито дума за мнимия годеж на Мари с далечния ѝ роднина; като че ли всички се стараеха да избягват този въпрос.

Мари не смееше да погледне Гучо, но когато веднъж мина покрай него, младият мъж се възползува от случая, за да ѝ пошепне:

– Тази нощ не заспивайте и бъдете готова да излезете.

Когато се разделяха, отец Виченцо каза на Гучо няколко думи, неразбираеми за Кресе, в които се спомена ваше за *chiave* и *capella*.

– Отец Виченцо пита – преведе Гучо – дали можете да му дадете ключа на параклиса, защото трябва да тръгне много рано сутринта и би желал да отслужи литургия преди това.

– Не иска ли – отвърна господарката – някой от синовете ми да му помогне при службата.

Гучо се възпротиви. Отец Виченцо щял наистина да стане много рано, още преди зазоряване, и настоявал да не безпокои никого. Но за Гучо щяло да бъде и дълг, и чест да му помага.

Тогава госпожа Елиабел даде на монаха свещ, ключа на параклиса и ключа на дарохранилницата; сетне се разделиха.

– Наистина мисля, че не преценихме както трябва тоя Гучо; виж с какво уважение се отнася към религията – каза Пиер дьо Кресе на брат си, когато двамата се отправиха към стаите си в лявото крило на къщата.

Госпожа Елиабел заемаше господарската стая в приземието. Мари

пък спеше в междинния етаж на квадратната кула, през която се отиваше в стаята за гости.

Когато се прибраха в отредената им стая, отец Виченцо покани Гучо да се изповяда. И тогава Гучо изведнъж си спомни за всички странни ходове на съдбата, които го бяха довели него, малкия сиенец, роден в един от най-богатите дворци на родния му град, тук, в някакво село на Ил дьо Франс, за да коленичи на скърцащия под и да излее душата си пред един перуджински монах, когото почти не познаваше, та да може да се венчае посред нощ с риск на живота си, ако го откриеха, за дъщерята на беден благородник. Само ускореното биене на сърцето му напомняше, че именно на него, Гучо, се бе случило всичко това.

Към полунощ, когато целият дом бе потънал в тишина, Гучо и монахът излязоха на пръсти от стаята си. Младият мъж потропа леко на вратата на Мари; младото момиче тутакси излезе. Без да продума дума, Гучо я хвана за ръка; тримата се спуснаха по витата стълба и излязоха на открито през кухните.

– Я вижте, Мари – прошепна Гучо, – има звезди... Отецът ще ни венчае.

Мари не прояви нито изненада, нито колебание. Преди три дни, в ябълковата градина, Гучо ѝ бе обещал, че ще се върне скоро, и наистина се бе върнал; обещал ѝ бе да се ожени за нея и сега щеше да го направи. Подробностите не я интересуваха; тя му се бе покорила напълно, всецяло.

Някакво куче изръмжа, но като позна Мари, замлъкна. Нощта беше мразовита, но нито Гучо, нито Мари усещаха студа.

Влязоха в параклиса. Отец Виченцо запали свещта на мъничкия светилник, който гореше над олтара. Въпреки че никой не можеше да ги чуе, продължаваха да говорят шепнешком. Монахът попита дали годишницата се е изповядала. Тя отговори, че е сторила това предния ден, и отец Виченцо ѝ даде опрощение за греховете, които би могла да направи оттогава.

Няколко минути по-късно бяха изречени две сподавени „да“ и племенникът на главния капитан на ломбардците в Париж и госпожица дьо Кресе бяха венчани пред бога, макар и не пред хората.

– Бих искал да можех да ви предложа по-богата сватба – промълви Гучо.

– За мен, любими, не може да има по-хубава от тази – отвърна Мари, – защото тя ме свърза с вас.

Върнаха се безпрепятствено в къщата и се изкачиха по стълбата.

Когато стигнаха до средния етаж, отец Виченцо хвана Гучо за раменете и го побутна леко към стаята на Мари...

Бяха минали близо две години, откакто Мари бе обикнала Гучо. От близо две години тя бе мислила само за него и живееше само с надеждата, че един ден ще му принадлежи. Сега, когато съвестта ѝ беше успокоена и страхът от вечни мъки прогонен, вече нищо не я заставяше да съдържа страстта си.

Болките на девиците в момента на свързването на плътта се дължат по-често на страх, отколкото на самото тяло. Мари имаше влечение към любовта, преди още да я познава; тя му се отдаде свободно, без задръжки, замаяна от щастие. Гучо пък, макар едва деветнадесетгодишен, имаше вече достатъчно опит, за да избегне несръчното бързане. Тази нощ той направи от Мари щастлива жена и тъй като в любовта човек получава толкова повече, колкото повече дава, сам той бе на върха на блаженството.

Към четири часа монахът дойде да ги събуди и Гучо се прибра в стаята си. Сетне отец Виченцо слезе доста шумно по стълбите, мина през параклиса, изведе мулето си от конюшната и се изгуби в нощта.

На развиделяване госпожа Елиабел откряна вратата на стаята за гости и хвърли поглед вътре. Гучо спеше дълбоко и дишаше равномерно, черните му коси се бяха разпилели върху възглавницата, а лицето му изглеждаше кротко като на дете.

„Ах, хубавичкото ми момче!“ – си рече госпожа Елиабел и въздъхна.

V. КОМЕТАТА

По същото време, когато към края на януари Гучо Балиони се венча тайно за Мари дьо Кресе, френският двор се отправи на поклонение за Амиен, за да се изпълни желанието на кралица Клеманс.

Височайшите поклонници извървяха боси през калта последната част от пътя, прекосиха града, песейки псалми, след това преминаха на колене целия кораб на катедралата, за да стигнат в края на бавното и мъчително пълзене пред предполагаемата глава на свети Йоан Кръстител, изложена в един страничен параклис.

Реликвата беше донесена тук от някой си Валон дьо Сарту, кръстосец през 1202 година, който се заел да издирва свещени останки по Светите земи и донесъл оттам три безценни предмета: черепа на свети

Христофор, черепа на свети Георги и част от черепа на свети Йоан.

Заобиколена от безброй свещи и хиляди оброчни дарове, трупани в продължение на цял век, амиенската реликва се състоеше само от няколко лицеви кости, вложени в мощехранителница от позлатено сребро, чиято горна част във форма на калпаче заместваше липсващата част на черепа. Почернялата мъртвешка маска под короната от сапфири и смарагди сякаш се хилеше и беше направо страшна. Под лявата очна кухина личеше дупка, която според преданието бе белег от удара, нанесен от Иродиада с кинжал, когато ѝ поднесли главата на Йоан Предтеча. Цялата реликва беше поставена върху златен поднос.

Клеманс, очевидно безчувствена към студа в параклиса, се отдаде на молитви и дори Луи Х, затрогнат от набожната ѝ ревност, съумя да остане неподвижен през цялото време на церемонията докато мисълта му витаеше в селения, обикновено недостижими за него.

Благотворните последствия от поклонението не закъсняха. Към средата на март кралицата съобщи за някои признаци, които ѝ позволяваха да се надява, че благотворното застъпничество на светеца е помогнало да бъдат чути молитвите ѝ.

Лекарите и акушерките обаче не смееха още да се произнесат и настояваха да се изчака един месец, преди да кажат нещо със сигурност.

През това време мистицизмът на кралицата напълно завладя нейния съпруг, който започна да управлява така, сякаш се готвеше да бъде обявен за светец.

Обикновено е лошо да се отклоняват хората от особеностите на тяхната природа. По-добре е да се остави злият човек на лоша вината му, отколкото да се превърне в овца; тъй като добротата не е по нрава му, той ще злоупотреби печално с нея.

Понеже си въобразяваше, че с това си поведение ще получи прошка за собствените си грехове, Вироглавия помилваше и опрощаваше безразборно; престъпността се ширеше в Париж, където сега ставаха повече изнасилвания, нападения и убийства, отколкото бяха виждали през последните четиридесет години. Нощната стража беше постоянно нащрек. На леките момичета беше строго запретиено да напускат границите на квартала, определен им още по времето на Свети Луи, затова пък проституцията се ширеше в кръчмите и особено в баните, та порядъчните граждани не можеше да отиде да се изкъпе с топла вода, без да бъде изложен на съблазните на плътта, предлагащи му се съвсем неприкрити.

Клеманс внуши на Луи да върне на наследниците на Марини имуществата на бившия съуправител на кралството или поне онази част,

която самата тя бе получила в дар.

– Виж, това не мога да сторя, скъпа моя – отговори Вироглавия, – а и не бива чак дотам да се отричам от предишните си решения; един крал не може да греша. Но ви обещавам, че щом възможностите на държавното съкровище позволят това, ще отпусна на Луи дьо Марини пенсия, която щедро ще го обезщети за всичко.

Ала ломбардците, на които бяха окастрили привилегиите, сега по-неохотно отваряха касите си, когато трябваше да се посрещат нуждите на двора. Някогашните легисти на Филип Хубави, начело с Раул дьо Прел, пък образуваха опозиционна група около граф дьо Поатие; конетабълът Гоше дьо Шатийон открито се обяви на тяхна страна.

В Артоа положението въобще не се подобряваше. Въпреки многократните увещания графиня Мао си оставаше непреклонна и отказваше да подпише арбитражното решение. Тя подаде оплакване, че бароните кроели да обсадят и нападнат замък Еден. Предателството на двамата сержанти, които трябваше да отворят крепостта на съюзниците, бе разкрито навреме и сега два скелета висяха за назидание над назъбените стени на Еден. Въпреки всичко обаче графинята, задължена да съблюдава кралската забрана, не се бе връщала в Артоа от Коледа, нито пък някой от членовете на фамилията Ирсон. Затова в целия край около Арас цареше голямо безредие и всеки подкрепяше властта, от която имаше изгода, а добрите приказки можеха да усмирят бароните толкова, колкото ако някой залееше ризниците им с мляко.

– Да няма кръв, скъпи ми господарю, да няма кръв! – умоляваше Клеманс. – Помъчете се да вразумите вашите поданици с молитви.

Но въпреки това по пътищата на Северна Франция се лееше обилно кръв.

Може би Вироглавия би се заел по-енергично да сложи най-последен ред в Артоа, ако по същото това време, около Великден, вниманието му не бе погълнато изцяло от положението в Париж.

Последиците от дъждовното лято на 1315 година, лятото на „калния поход“, се оказаха двойно по-пагубни – освен че кралят бе оставил армията да затъне в калта, но и реколтата бе изгнила, без населението да може да я прибере. Поучени от опита на миналата година, селяните, макар и останали без пари, сега отказваха да продадат малкото пожънато жито. Гладът се разпростря от провинциите в столицата, където цената на брашното все повече се качваше, а народът все повече мършавеше.

– Боже мой, боже мой, защо не им дадат да ядат – говореше кралица Клеманс, като гледеше изгладнелите тълпи, които се влачеха чак до

Венсен, за да просят храна. Идваха толкова много бедняци, че трябваше да завардят с войска входовете на замъка. Клеманс даде съвет да се устройват големи църковни шествия по улиците и наложи на целия двор след Великден същото въздържание, както по време на велики пости. Монсеньор дьо Валоа отзивчиво се подчини, но спекулираше със зърнени храни в своето графство. А всеки път, когато трябваше да отиде във Венсен, Робер д'Артоа поглъщаше предварително храна за четирима души и повтаряше една от любимите си мъдрости: „Да живеем добре, за да умрем угоени.“ След това на трапезата на кралицата той можеше спокойно да играе ролята на покаяник.

Посред тази лоша пролет през небето над Париж мина комета, която можеше да се види три нощи подред. Нищо не може да обуздае хорското въображение по време на нещастие. В кометата народът видя личба за големи бедствия, като че ли не му стигаха тези, които преживяваше. Паника обзе тълпата и на няколко места из бухнаха метежи, макар никой да не можеше да каже срещу кого.

Канцлерът настоя енергично кралят да се завърне в столицата, па дори само за няколко дни, за да се покаже сред народа. Така тъкмо по времето, когато горите около Венсан се раззелениха и на Клеманс започна да ѝ харесва там, тя трябваше да се премести в големия градски дворец, който ѝ се виждаше тъй враждебен и студен.

Там именно бяха свикани на съвещание лекарите и акушерките, които трябваше да се произнесат за нейната бременност.

На сутринта, когато трябваше да се съберат, кралят беше крайно възбуден и за да залъже нетърпението си, устрои игра на топка в дворецовия парк, на няколко тоаза от Еврейския остров. Една стена и малка вада делиха градината, където Луи тичаше подир кожената топка, от мястото, на което преди двадесет и пет месеца великият магистър на ордена на тамплиерите се бе гърчил в пламъците...

Целият облян в пот, Луи тъкмо се хвалеше с точката, която придворните му го бяха оставили да спечели, когато Матийо дьо Три се приближи с припряна стъпка. Луи прекъсна играта и попита:

– Е, какво, бременна ли е кралицата?

– Още не се знае, сир; лекарите продължават да разискват. Но монсеньор дьо Поатие ви моли, ако обичате, веднага да отидете при него. Той е в малката съдебна зала заедно с монсеньор дьо Валоа, монсеньор дьо ла Марш и някои други.

– Не искам да ме безпокоят; сега никак не ми е до служебни дела.

– Работата е сериозна, сир, и монсеньор дьо Поатие твърди, че ще

бъдат казани думи, които вие трябвало да чуете с ушите си...

Луи неохотно пусна кожената топка, изтри лицето си, наметна мантията над ризата и каза:

– Продължавайте без мен, господа!

Като влизаше в двореца, нареди на шамбелана:

– Щом разберете нещо за кралицата, елате да ми съобщите.

VI. КАРДИНАЛЪТ ОМАГЪОСВА КРАЛЯ

Човекът не беше охраняван от сержанти или от стрелци като обикновен затворник, а обграден от двама млади благородници на служба при граф дьо Поатие. Носеше твърде къса туника, така че се виждаше изкривеният му крак.

Луи Х едва го погледна. Кимна с глава на братята си, на чичо си Валоа и на месир Мил дьо Ноайе, които бяха станали на крака при влизането му.

– Какво има? – попита той, като се настани между тях и им направи знак да седнат.

– Някакъв тъмен и заплетен случай на магьосничество, както ни разправят – отвърна с тънка ирония Шарл дьо Валоа.

– Не можеше ли пазителят на печата да го разпита сам и да не ме безпокоите, когато имам толкова други грижи?

– Точно това казах на брат ви Филип – рече Валоа.

Граф дьо Поатие сплете спокойно пръсти.

– Братко мой – подзе той, – работата ми се видя сериозна не заради самото магьосничество, тъй като случаят е доста обикновен, а защото магията като че ли е извършена в лоното на самия конклав и ни отваря очите за чувствата, които някои кардинали хранят към нас. Една година по-рано, при самото споменаване на конклава, Луи би проявил силна възбуда. Но откакто бе премахнал първата си съпруга и се бе оженил повторно, изборът на нов папа го интересуваше много по-малко.

– Този човек се нарича Еврар – продължи граф дьо Поатие.

– Еврар... – повтори машинално кралят.

– Той е духовник в Ба-сюр-Об, но на времето се е числял към орден на тамплиерите и е имал рицарски сан.

– Тамплиер, значи!... – вметна кралят.

– Явил се да направи самопризнания пред нашите хора, които ни го препратиха.

– Които ви го препратиха, Филип – уточни Шарл дьо Валоа.

Филип се направи, че не е разбрал намека, и продължи:

– Еврар е заявил, че има да направи някои разкрития, и са му обещали да не му сторят зло при условие, че говори истината, обещание, което ние тук му потвърждаваме. Според неговите думи...

Кралят бе вперил очи във вратата, дебнейки появата на своя шамбелан; в този миг го занимаваше само мисълта за неговото бащинство. Може би най-големият недостатък на този владетел беше това, че съзнанието му винаги биваше заето с нещо друго, но не и с въпроса, който се обсъждаше в момента. Беше неспособен да съсредоточи вниманието си, а това е най-голямата слабост на управляващия.

Той се озърна, смутен от възцарилото се мълчание, и се опомни. Едва тогава погледна задържания, забеляза лицето му, по което пробляваха тикове, широките, мършави устни, черните, малко налудничави очи, странната, изкълчена стойка. После се обърна към Филип дьо Поатие:

– Е и, братко мой... – рече той.

– Братко, не искам да смущавам мислите ви. Чакам да излезете от унеса си.

Вироглавия леко се изчерви.

– Не, не, слушам ви, продължавайте.

– Според собствените му думи, Еврар отишъл във Валанс да търси защитата на един кардинал по някакъв спор, който имал със своя епископ... Тази работа трябва впрочем да се изясни – додаде Поатие, като се наведе към Мил дьо Ноайе, натоварен да води разпита.

Еврар чу това, но не се помръдна, и Поатие подзе отново:

– Във Валанс Еврар се запознал – уж случайно, както твърди той, – с кардинал Франческо Каетани...

– Племенникът на папа Бонифаций – се обади Луи, за да покаже, че внимава.

– Точно така... и се сблизил с този кардинал, много опитен в алхимията, тъй като имал у дома си – все по думите на Еврар – отделна стая, пълна с пещи, реторти и различни прахове.

– Всички кардинали са малко или много алхимици, това си е тяхна слабост – каза Шарл дьо Валоа и повдигна рамене. – Монсеньор Дюез дори е написал трактат върху това...

– Съвсем вярно, чичо, но настоящият случай не се отнася толкова до алхимията, която иначе е много полезна и почтена наука... Кардинал Каетани търсел да намери някой, който може да призовава дявола и да

прави магии.

Шарл дьо ла Марш, подражавайки на ироничното държане на чичо си Валоа, вметна:

– Ето един кардинал, който много ми намирисва на клада.

– Добре, да го изгорят – рече с безразличие Вироглавия, който отново гледаше към вратата.

– Кого да изгорят, братко? Кардинала ли?

– А, за кардинала ли говорите?... Не, тогава не бива.

Филип дьо Поатие въздъхна от досада и продължи, като понатъртваше думите си:

– Еврар отговорил на кардинала, че познавал човек, който произвеждал злато за сметка на граф дьо Бар...

Като чу това име, Валоа се надигна възмутен и извика:

– Наистина, племеннико мой, ние си губим времето тук! Достатъчно добре познаваме нашия родственик граф дьо Бар, за да знаем, че не се занимава с подобни шуротии, дори ако засега не е много приятелски настроен към нас. Тук имаме работа с лъжлив донос за магьосничество, каквито стават по двадесет всеки ден, и не си заслужава да му даваме ухо.

Колкото и да се мъчеше да запази спокойствие, Поатие накрая изгуби търпение.

– Вие дадохте ухо, чичо, на обвиненията в магьосничество, когато те се отнасяха до Марини; моля ви сега да изслушате и това. Преди всичко тук не става дума за граф дьо Бар, както ще видите. Защото Еврар не отишъл да търси посочения от него човек, а представил на кардинала някой си Жан дю Пре, друг бивш тамплиер, намиращ се пак случайно във Валанс... Нали така, Еврар? Разпитваният потвърди мълчливо, като наведе толкова ниско глава, че се видя тонзурата му.

– Не ви ли се струва, чичо – подзе отново Поатие, – че около конклава стават твърде много случайности и твърде много тамплиери се навъртат около племенника на Бонифаций?

– Вярно, вярно... – промърмори Валоа.

Поатие се извърна към Еврар и внезапно го запита:

– Познаваш ли месир Жан дьо Лонгви? Дългите, плоски пръсти на Еврар се впиха в шнура на туниката му и по костеливото му лице пробягна по-силен тик. Но отговори спокойно:

– Не, монсеньор, не го познавам освен по име. Зная само, че е племенник на покойния ни велик магистър.

– Съвсем сигурен ли си, че никога не си бил във връзка с него? –

настоя Поатие. – И че не си получавал, чрез бивши твои братя, някакви поръчения от него.

– Чувал съм, че месир дьо Лонгви се опитвал да поддържа връзка с някои от нашите, но нищо повече.

– И не узна ли, от тоя Жан дю Пре например, името на тамплиера, който е дошъл при армията във Фландрия, за да донесе съобщения на сир дьо Лонгви и да вземе от него други?

Шарл дьо Валоа повдигна вежди. Племенникът му Филип явно знаеше много неща; но защо винаги пазеше сведенията само за себе си?

Еврар се разтрепери. Филип дьо Поатие не снемаше поглед от него. Човекът отговаряше точно на описанието, което му бяха дали на времето.

– Измъчвали ли са те някога?

– Кракът ми, монсеньор, кракът ми говори вместо мен! – извика Еврар.

В това време Луи си мислеше: „Много време се бавят тия лекари. Клеманс не е забременяла и никой не смее да дойде да ми каже.“ Към действителността го върна Еврар, който бе паднал на колене и молеше:

– Сир, сир! Имайте милост, не карайте да ме изтезават пак! Кълна се в бога, че съм готов да говоря истината.

– Не бива да се кълнеш, това е грях – рече кралят. Двамата бакалаври накараха Еврар да се изправи.

– Добре е да се изясни и този случай в армията тогава – рече Поатие. – Да продължим разпита.

Мил дьо Ноайе попита: – И какво ви каза кардиналът, Еврар?

Бившият тамплиер, още несъвзел се от ужаса си, отговори със задъхан глас:

– Кардиналът ни заяви, на Жан дю Пре и на мен, че искал да отмъсти за паметта на чичо си и да стане папа, и затова трябвало да унищожи враговете, които му пречели; обеща ни по триста ливри, ако можем да му помогнем. И двамата първи врагове, които назова...

Еврар се поколеба, вдигна очи към краля, пак ги сниши.

– Продължавайте де – подкани го Мил.

– Назова ни краля на Франция и граф дьо Поатие и каза, че щял да бъде много доволен, ако ги види изнесени с краката напред.

Луи машинално впи за няколко секунди поглед в собствените си обувки, после подскочи и извика:

– С краката напред ли? Че той крои моето убийство, тоя негодник кардинал!

– Точно така, братко мой – усмихна се Поатие, – и моето също!

– А вие, сакатия, не знаехте ли, че за такова злодеяние ще бъдете изгорен на тоя свят и осъден на вечни мъки в отвъдния? – продължи Луи.

– Сир, кардинал Каетани ни увери, че когато стане папа, ще ни даде опрощение за всичко.

Наведен напред, с ръце на коленете, Луи гледаше слисан бившия тамплиер. В същия миг той си спомни за предупрежденията на астролога Мартен.

– Толкова ли ме мразят, та искат да ме убият? – каза той. – И по какъв начин смяташе кардиналът да ме изпроводи с краката напред?

– Каза ни, че сте били много добре пазен, сир, за да ви достигне нож или отрова, и че трябвало да ви се на прави магия. За тази цел нареди да ни дадат една ливра чист восък, който сложихме да се топи в съд с гореща вода в стаята с пещите. Сегне брат Жан дю Пре извая много умело човешка фигура с корона на главата...

Луи Х бързо се прекръсти.

– ...после друга по-малка с по-малка корона. Докато работехме, кардиналът идваше да ни навещава; изглеждаше много весел и дори се разсмя, като видя първата фигурка, и ни каза: „Тоя има много голям член!“

– И после? – попита Вироглавия нервно. – Какво на правихте с тези изображения?

– Сложихме хартии в тях.

– Какви хартии?

– Хартиите, които трябва да се пхнат във фигурата с името на оня, на когото е образът, и с думите на заклинанието. Но ви се кълна, сир – извика Еврар, – че не написахме вашето име, нито името на монсеньор дьо Поатие! В последния миг ни хвана страх и написахме имената на Жак и Пиер дьо ла Колон...

– Двамата кардинали Колона – поясни Филип дьо Поатие.

– ...защото кардиналът ни ги бе споменал също като негови врагове. Кълна ви се, кълна ви се, че беше така!

Луи Х се обърна към по-младия си брат, сякаш търсеше съвет и опора.

– Мислите ли, Филип, че този човек говори истина та? Трябва мъчителите добре да го обработят.

При думата „мъчител“ Еврар падна отново на колене и се затътри към краля със склучени ръце, напомняйки, че са му обещали да не го

изтезават, ако признае всичко. Малко бяла пяна се появи в ъглите на устата му, а от ужас погледът му беше като на луд.

– Спрете го! Не го пускайте да ме докосва! – извика Луи. – Тоя човек е обсебен от зли духове.

И трудно би могло да се каже кой повече се страхуваше от другия – кралят или магьосникът.

– От мъчения няма полза – крещеше бившият тамплиер. – Заради мъченията аз се отрекох от бога.

Мил дьо Ноайе си отбеляза това непринудено признание.

– Сега ме води разкаянието – продължи Еврар все още на колене. – Всичко ще призная... Нямахме мир, за да кръстим образите. Съобщихме за това на кардинала, който беше на кардиналски съвет в голямата църква, и той ни отговори чрез своя секретар Андрийо съвсем предпазливо да се обърнем към свещеника Пиер в църквата зад касапницата, като го излъжем, че мирото е уж за болен.

Вече нямаше нужда да се задават въпроси. Еврар разказваше с най-големи подробности, съобщаваше имената на хората, които служеха на кардинала.

– Сетне взехме двете изображения и две светени свещи, и още съд със светена вода, скрихме всичко под расата, а отец Бост ни заведе при златаря на кардинала, на име Бодон, който има много хубавичка млада жена. Той беше кръстникът, а тя кръстницата. Кръстихме изображенията в бръснарски леген. След това ги върнахме на кардинала, той много ни благодари и сам заби дълги игли на мястото на сърцето и на срамните части.

Вратата се откряна и Матийо дьо Три подаде глава. Кралят му махна с ръка да се оттегли.

– После? – попита Мил дьо Ноайе.

– После кардиналът ни каза да започнем други магии – отвърна Еврар. – Но тогава ме хвана страх, защото много хора взеха да се набъркват в тайната, заминах за Лион и се предадох на кралските хора, които ме изпратиха тук.

– Взехте ли тристата ливри?

– Да, месир.

– Гръм и мълния! – възкликна Шарл дьо ла Марш. – За какво са му притрябвали на един поп триста ливри.

Еврар наведе глава.

– За жени, монсеньор – отговори много тихо той.

– Или за ордена... – промълви сякаш на себе си граф дьо Поатие.

Кралят не продума нищо, обзет от тайни страхове.

– В Пти Шатле! – заповяда Поатие на двамата си бакалаври, като посочи Еврар.

Монахът се подчини безропотно. Сякаш изведнъж силите му го бяха напуснали.

– Тия бивши тамплиери, изглежда, са образували едно хубаво магьосническо котило – подзе Поатие.

– Баща ни не биваше да изгаря на клада великия магистър – промълви Луи Х.

– Ах, колко пъти съм го казвал! – възкликна Валоа. – Всичко стори, за да се противопоставя на тази злощастна присъда.

– Вярно е, чичо, казвахте го – отвърна Поатие. – Но не за това става въпрос сега. Съвсем ясно е, че оцелелите тамплиери си остават сплоте-ни и са готови на всичко, за да служат на нашите врагове. Тоя Еврар не призна и половината от това, което знае. Разказът му беше подготвен, в това няма съмнение; но пък и не може всичко да е измислено. По всичко личи, че този конклав, дето се влечи от град на град вече две години, позори християнството толкова, колкото пакости и на кралството; а кардиналите от ламтеж за папската тиара вършат такива неща, че направо заслужават отлъчване от църквата.

– Да не би кардинал Дюез да е пратил тоя човек, за да навреди на Каетани? – рече Мил дьо Ноайе.

– Не е изключено – отвърна Поатие. – Еврар яде от всички ясли, стига ярмата да е малко прокиснала.

Прекъсна го Валоа, чието лице бе придобило важен и замислен израз.

– Не би ли било добре, Филип, да се позавъртите сам вие около този конклав, с чиито дела, както личи, сте много добре запознат? Само вие, по мое мнение, можете да разплетете това кълбо от козни, да хвърлите светлина върху престъпните машинации, а и да ускорите избора на папа.

Филип се усмихна едва забележимо.

„Нашият чичо се смята за много хитър в момента – си рече той. – Най-после му дойде сгоден случай да ме отдалечи от Париж и да ме прати в истинско гнездо на оси.“

– Какъв мъдър съвет ни давате, чичо! – възкликна Луи Х. – Наистина Филип трябва да ни направи тази услуга. Ще ви бъда много признателен, братко, ако приемете... и се осведомите сам за тия кръщавани фигури, които изобразяват нас. Да, да, и то по-скоро, ако може; вие сте

не по-малко заинтересован от мен. А знаете ли някакво религиозно средство човек да се предпази от магия? Все едно, бог е по-силен от дявола...

Но нямаше вид на човек безусловно убеден в това. Граф дьо Поатие се замисли. Предложението донякъде го съблазняваше. Да се махне за няколко седмици от двора, където беше безсилен да предвардва грешките и постоянно трябваше да се бори с Валоа и Морне... Да свърши най-после една полезна работа. Ще вземе със себе си своите приятели и верни привърженици, конетабъла Гоше, легиста Раул дьо Прел, Миел дьо Ноайе – един воин, един юрист и един воин и юрист едновременно, тъй като преди да стане съветник в Парламента, Мил беше маршал на кралската армия. Пък и кой знае? Който помага да се избере един папа, се оказва после в много изгодно положение да получи корона. Баща му беше вече обмислял възможността да му издействува престола на Свещената германска империя и като граф-палатен той имаше право да кандидатства за него; така можеше един ден отново да бъде свободен...

– Добре, тъй да бъде, братко, приемам, за да бъда на вашите услуги.

– Ето, това се казва добър брат! – извика Луи X. Той стана, за да прегърне граф дьо Поатие, но изведнъж се скова на място и изкрещя:

– О, кракът ми, кракът ми! Съвсем е изстинал и целият е изтръпнал! Не усещам земята под себе си!

И защото сам си вярваше, човек би казал, че демонът вече го е грабчил за прасеца.

– Нищо, нищо ви няма, братко – рече Поатие. – Просто ви е изтръпнал кракът, това е всичко. Поразтрийте го.

– О... така ли мислите?

И Вироглавия излезе от залата, накуцвайки досущ като Еврар.

Когато се прибра в покоите си, научи, че лекарите се бяха произнесли утвърдително и че с божия помощ щеше да стане баща към месец ноември. Приближените му се учудиха, като видяха, че не прояви особена радост.

VII. „ВЗЕМАМ АРТОА ПОД МОЯ ВЛАСТ!“

На другия ден Филип дьо Поатие направи посещение на тъща си, за да я извести за предстоящото си заминаване. По това време Мао д'Артоа обитаваше новия си замък Конфлан, наречен така, защото бе разположен точно там, където се сливаха реките Сена и Марна²³ при Шарантон;

обзавеждането и декорирането на помещенията още не бяха завършени.

Беатрис д'Ирсон присъствуваше на разговора. Когато граф дьо Поатие разказа за разпита на тамплиера, една и съща мисъл осени двете жени и те се спогледаха. Лицето, използвано от кардинал Каетани, напомняше поразително лъжливия производител на свещи, който им бе помогнал преди две години да отровят Гийом дьо Ногаре.

„Би било доста странно, ако имаше двама тамплиери със същото име, и двамата занимаващи се с магии. Смъртта на Ногаре трябва да му е послужила като добра препоръка пред племенника на Бонифаций. Отишъл е да изкара пари и от другата страна! Лоша работа“ – помисли си Мао.

– Как изглежда той Еврар... на вид? – попита тя Филип.

– Слаб, мургав, малко смахнат и куца с единия крак. Мао погледна Беатрис, която примигна утвърдително с клепачи. Графиня д'Артоа вече усещаше как злощастие то я сграбчва за раменете. Сигурно щяха да продължат разпита на Еврар с надеждни инструменти за разравяне на паметта. И ако проговореше... Не че в обкръжението на Луи Х тъгуваха кой знае колко за Ногаре; но с удоволствие щяха да се хванат за това убийство, за да се разправят с нея. И как хубаво Робер ще се възползува от всичко това! А имаше всички основания да се опасява, че Еврар ще проговори, дори може би го бе вече сторил... Мао кроеше вече планове. „Да се очисти затворник в кралска тъмница не е лека работа... Кой ще ми помогне там, ако все още има време? Филип, само Филип; трябва да му призная всичко. Но как ще го приеме той? Откаже ли да ме подкрепи, свършено е с мен...“

– Измъчвали ли са го?

На Беатрис гърлото също бе пресъхнало.

– Не са имали време... – отвърна Поатие, който се бе навел да оправи катарамата на обувката си, – но...

„Слава на бога – каза си Мао, – нищо не е загубено още. Тогава да запретнем ръкави!“

– Сине мой... – подзе тя.

– ... но е много жалко – продължи Поатие, все още наведен, – защото сега не можем да научим нищо повече. Нощес Еврар се е обесил в килията си в Пти Шатле. Сигурно от страх да не го подхванат пак.

Той чу две дълбоки въздишки; изправи се, донякъде изненадан, че двете жени проявяват толкова съчувствие към участта на един непознат,

---

23. Confluent (фр.) – място, където две реки се вливат в една в друга. – Б. пр.

и то такъв долен тип.

– Искахте да ми кажете нещо, майко, и аз ви прекъснах...

Мао инстинктивно докосна през роклята си реликвата, която носеше на гърдите си.

– Исках да ви кажа... Какво всъщност исках да ви кажа?... Ах, да. Исках да ви говоря за дъщеря си Жана. Та... ще я вземете ли с вас, като заминете?

Бе възвърнала самообладанието си и обичайния тон на гласа. Но, боже мой, след какво напрежение!

– Не, майко, мисля, че състоянието ѝ не позволява – отговори Филип. – Аз също исках да поговорим за нея. Остават ѝ три месеца до раждането и би било неразумно да пътува по лошите пътища. А аз имам много да пътувам...

Беатрис д'Ирсон се бе унесла в спомени. Видя отново задната стаячка на улица Бурдоне, вдъхна мириса на восък, пот и свещ, спомни си докосването на грубите ръце на Еврар върху кожата си и странното чувство, че се отдава на дявола. И ето че дяволът се бе обесил...

– Защо се усмихвате, Беатрис? – попита граф дьо Поатие.

– За нищо, монсеньор... освен може би за това, че винаги ми е приятно да ви гледам и да ви слушам.

– Бих искал в мое отсъствие, майко – подзе Филип, – Жана да живее тук, при вас. Вие ще я обградите с нужните грижи и ще имате подобра възможност да я пазите. Да ви кажа право, никак нямам вяра на нашия братовчед Робер, който, като не може да се справи с мъжете, се нахвърля на жените.

– А това означава, синко, че ме причислявате към мъжете. Ако е комплимент, мога да кажи, че не съм недоволна от него.

– Наистина е комплимент – рече Филип.

– Все пак ще се върнете ли за раждането?

– Много бих желал, но не мога да ви кажа нищо със сигурност. Този конклав е тъй тънко заплетен, че може да се разнищи само с голямо търпение.

– Ах, безпокоя се, дето ще бъдете толкова дълго време далеч от нас, Филип; моите врагове сигурно ще се възползват от това в Артоа.

– Тогава се позовавайте на моето отсъствие и не отстъпвайте в нищо; така ще бъде най-разумно – каза Филип и се сбогува.

Няколко дни по-късно граф дьо Поатие потегли за Южна Франция, а Жана се премести в замъка Конфлан.

Както предвиждаше Мао, положението в Артоа почти веднага се

влоши. Настъпването на пролетта насърчи съюзниците да излязат от замъците си. Тъй като знаеха, че графинята е изолирана и едва ли не в немилост, решиха да се заемат пряко с управлението на провинцията и вършеха това много зле. Анархията обаче им допаднаше и имаше опасност примерът им да бъде последван от съседните графства.

Луи X, завърнал се отново във Венсен, взе решение да свърши веднъж завинаги с тази история. За такива мерки настояваше неговият ковчежник, тъй като от Артоа не постъпваха вече никакви данъци. Това пък даваше повод на Мао да твърди, че била поставена в невъзможност да събира налозите, а и бароните се измъкваха със същия отговор. Това беше единствената точка, по която враждуващите страни бяха в съгласие.

– Не искам повече ни държавни съвети, ни преговори чрез пратеници и парламентъори, на които всеки лъже другия и нищо не се решава – бе заявил Луи X. – Този път ще разговарям лично аз и ще застава графиня Мао да отстъпи.

През тези седмици Вироглавия изглеждаше в най-добро здраве. Рядко се оплакваше от обичайните си страдания – пристъпи на кашлица и болки в корема; благочестивото постене, наложено от Клеманс, без съмнение му се бе отразило благотворно. От това той заключи, че направената срещу него магия не е дала резултат. Все пак от предпазливост се причестяваше по няколко пъти на седмица.

Освен това той обкръжи бременната кралица не само с най-добрите акушерки на кралството, но и с най-отговорните светци от рая: свети Лъв, свети Норбер, света Колет, света Юлиана, свети Дрюон, света Маргарита, а също и света Фелисита, която бе имала само мъжки рожби. Всеки ден пристигаха нови реликви; в кралския параклис се трупаха кости от крака и кътни зъби.

Очакването на потомък, за който можеше да бъде сигурен, че ще е от него, бе наистина преобразило краля, бе го превърнало в обикновен, почти нормален човек.

В деня, в който покани графиня Мао при себе си, той изглеждаше спокоен, любезен и разположен. Разстоянието от Шарантон до Венсен не беше голямо. За да придаде на срещата непринудеността на семеен разговор, Луи прие Мао в покоите на Клеманс. Кралицата шиеше взмото си. Луи заговори с примирителен тон.

– Подпишете за форма арбитражното решение, което издадох, бравотчедке, защото изглежда, че можем да постигнем мир само на тази цена. А после ще видим! В края на краищата обичайното право на Свети Луи не е толкова ясно определено и вие винаги можете да си вземете

обратно с едната ръка онова, което привидно сте дали с другата. Направете, както аз постъпих с шампанците, когато графът на Шампан и сир дьо Сен Фал дойдоха да искат своята харта. Тогава накарах да прибавят: „освен случаите, които по стародавен обичай принадлежат на властващия принц и никому другиму“. Затова сега, когато някой случай се окаже спорен, той винаги попада под компетенцията на кралската власт.

В същото време Луи побутна с приятелски жест към графинята купата, от която си вземаше захарни дражета, докато говореше.

Мао предпочете да премълчи, че находчивата формула, с която той толкова много се гордееше сега, бе измислена от Ангеран дьо Марини.

– Само че, сир братовчедо мой, с мен работата не стои точно така – възрази тя, – защото аз не съм властващ принц.

– Какво от това, щом аз упражнявам суверенната власт над вас! Ако има разногласие, то ще бъде отнесено до мен и аз ще го реша във ваша полза.

Мао взе шепа дражета от купата.

– Много хубави, много са хубави... – рече тя с пълна уста, мъчейки се да печели време. – Не съм много лакома за сладки неща, но трябва да призная, че тези са чу десни.

– Милата ми Клеманс знае, че обичам да ги хрускам по всяко време, и винаги се грижи да има от тях в стаята й – каза Луи и се извърна към кралицата с изражение на съпруг, който иска да покаже пълното си щастие.

Клеманс вдигна очи от вземото и отвърна на усмивката му.

– И тъй, братовчедке, ще подпишете ли? Мао тъкмо бе схрускала един захаросан бадем.

– Не, сир братовчедо мой, не мога да подпиша. Днес имаме във ваше лице един много добър крал и аз не се съмнявам, че вие ще постъпите така, както ми говорихте. Но вие няма да живеете вечно, а аз още малко от вас. Възможно е да дойдат след вас – дано бог даде колкото се може по-късно! – крале, които няма да съдят така справедливо. Аз съм принудена да мисля и за моите наследници и не мога да ги направя по-зависими от усмотрението на кралската власт, отколкото се полага.

Макар и облечен в подбрани изрази, отказът бе категоричен. Луи, който твърдеше, че ще се справи много по-лесно с графинята с личната си дипломатия, отколкото на многолюдни заседания, бързо загуби търпение; засегната бе суетността му. Закрачи из стаята, повиши глас, удари с ръка върху някакъв шкаф; но като срещна погледа на Клеманс, се спря, изчерви се и се помъчи да запази кралското си достойнство.

В борбата на доводите Мао̀ беше по-силна от него.

– Поставете се на мое място, братовчедо – рече тя. – Вие ще имате наследник; бихте ли се съгласили да му оставите една орязана власт?

– Точно така, мадам, аз няма да му оставя орязана власт, нито спомена, че е имал слаб баща. А вие прекалявате с упорството си. Щом като продължавате да ми се противите, аз вземам Артоа под моя власт! Толкова. А вие запретвайте колкото искате ръкавите си, няма да ме уплашите. Отсега нататък вашето графство ще се управлява от мое име, от един от моите сеньори, когото аз ще назнача. Вие пък вече няма да имате право да се отдалечавате на повече от две левги от резиденциите, които ви определих. И повече не се вестявайте пред очите ми, защото никак няма да ми е приятно да ви виждам.

Ударът беше жесток и Мао̀ не го очакваше. Вироглавия наистина се беше коренно променил.

Нещастие то не идва само. Отпратена тъй внезапно, Мао̀ излезе от стаята на кралицата, държейки още едно драже в ръката си. Пъхна го машинално в устата си и го хрусна така свирепо, че си счупи един зъб.

Цяла седмица Мао̀ се въртеше в Конфлан като тигър в клетка. С широката си мъжка крачка сновеше постоянно от жилищните помещения, гледащи към Сена, до галериите около главния двор, от които над листака на венсенската гора се виждаха щандартите на кралската резиденция. Яростта ѝ премина всякаква мярка, когато на 15 май Луи X приведе в изпълнение закана си и назначи за управител на Артоа маршала на Шампан Юг дьо Конфлан. В избора на този управител Мао̀ видя желание за присмех и върховна обида.

– Конфлан! Конфлан! Повтаряше тя. – Затварят ме в Конфлан и назначават Конфлан, за да ме ограбят.

На всичко отгоре счупеният зъб ѝ причиняваше нетърпими болки; мястото се бе възпалило и подуло. Мао̀ въртеше безспир езика в устата си, не можеше да се сдържи да не разпалва болката.

Гнева си изливаше върху своите приближени; по вре ме на църковна служба удари плесница на метр Рьоние, псалт в параклиса ѝ, задето гласът му бе изневерил. Джуджето Жано Лудетината се криеше в най-забутаните ъгли, щом я зърнеше отдалеч. Тя се нахвърляше, върху Тиери д'Ирсон, обвиняваше и него, и алчните му, роднини, че са причина за всичките ѝ ядове; упрекуваше дори дъщеря си Жана, задето не бе съумяла да разубеди мъжа си да не ходи на конклава.

– За какво ни е папа – крещеше тя, – когато ще ни вземат и ризата от гърба! Папата няма да ни върне Артоа.

Една сутрин се сопна на Беатрис:

– А ти не можеш нищо да направиш, нали? Бива те само да прибиращ парите ми, да се труфиш с рокли и да си въртиш задника пред първия женкар! Да не си решила вече въобще да не ми помагаш?

– Но как, мадам... Нима каранфиловите зърна, които ви донесох, не облекчиха болките ви?

– Кой ти говори за зъба! Има друг по-голям, който трябва да се извади, и ти знаеш името му. Е да, когато е за любовно биле, веднага ще се размърдаш, ще хукнеш и ще намериш врачки! Но когато ми потрябва истинска услуга...

– Вие забравяте, мадам... Доста скоро забравихте, че аз накарах да упоят месир дьо Ногаре... и на какъв риск се изложих заради вас.

– Не забравям, не забравям. Но днес Ногаре ми се вижда дребна риба...

Въпреки че Мао не се плашеше от мисълта за престъпление, беше й противно да назовава нещата с истинските им имена. Беатрис я познаваше добре и изпитваше известно злорадство, като я заставяше да говори без заобикалки. Гледайки я през дългите си черни мигли, придворната дама отговори с провлечения си, леко ироничен глас, който удължаваше думите в края им:

– Наистина ли, мадам?... Чак там горе ли желаете смъртта?

– А ти за какво мислиш, че си блъскам главата от седмица насам, глупачко такава? Какво смяташ, че ми остава да правя, освен да се моля от сутрин до вечер и от вечер до сутрин на бога Луи да падне от коня и да си строши врата или да се задави със сух орех и да пукне?

– Може би има и по-бързи средства, мадам...

– Тогава иди да ми ги намериш, знам, че за това те бива! О, все едно, на тоя крал не му е писано да доживее до старини; достатъчно е да го чуеш как кашля. Но на мен ми трябва да пукне още сега... Няма да има за нас покой, докато не го изпровода до „Сен Дени“.

– Защото тогава монсеньор дьо Поатие ще стане може би регент на кралството... и ще ви върне Артоа...

– Това е то! Мила Беатрис, ти чудесно ме разбираш; но разбираш също, че това не е лека работа. Ах, да можеше някой да ми даде сигурна рецепта за избавление, няма да се скъпя със златото, уверявам те.

– Госпожа дьо Фериен знае много такива рецепти...

– С магии, топен восък и заклинания ли? За Луи казват, че бил вече омагьосван, а я го виж! Никога не е изглеждал по-здрав, отколкото тази пролет. Можеш да си помислиш, че се е обвързал с дявола.

– Ако е обвързан с дявола, може би не е голям грях да се изпрати в пъкъла... с подходящо приготвена храна.

– А как ще го направиш! Ще идеш и ще му кажеш: „Ето една хубава торта с френско грозде от братовчедка ви Мао, която тъй много ви обича!“ И той ще я заръфа със затворени очи... Трябва да знаеш, че от зимата насам, понеже внезапно се е уплашил от нещо, кара да опитват по три пъти ястията, които му поднасят, и че двама въоръжени щитоносци съпровождат блюдата му от готварницата до трапезата. О, колкото е лош, толкова е пзлив!

Беатрис гледаше пред себе си и гладеше шията си с върха на пръстите.

– Разправят, че често се причестявал... а причастието се взема на доверие...

– За това всеки може лесно да се досети, та да го приема той на вярa. Самият капелан е под надзор; Матийо дьо Три носи винаги в себе си ключа на дарохранителницата. От него ли ще го вземеш?

– Ба, не се знае – рече Беатрис и се усмихна. – Кесията се носи под пояса... Но все пак е рисковано средство.

– Ако посегнем на него, дете мое, ударът трябва да е безпогрешен и никой да не може да разбере откъде е дошъл.

За миг двете се умълчаха.

– Завчера вие се оплаквахте – каза Беатрис, – че в горите ви са плъзнали елени и прегривали младите фиданки... Не виждам нищо лошо да поискаме от Фериен добра отрова за стрели срещу елени... Кралят много обича дивечово месо.

– Да, разбира се, и целият двор ще се изпотръшка! О, за мен няма опасност, мен вече не ме канят там. Но ти повтарям, че всички блюда се проверяват, от слуги, преди да бъдат поднесени, и освен това ги докосват с рог от ликорна²⁴. Бързо ще открият от чия гора е дошъл еленът... Впрочем... едно е да имаш отровата, друго – да я употребиш. Сега засега накарай да я приготвят: да действа бързо и да не оставя следи... Беатрис, мисля, че онова пъстрото наметало, което носех за коронацията, много ти хареса, нали? Добре тогава, твоє е!

– О, мадам, мадам... Каква добра душа имате...

24. Ликорната или еднорогът е митично животно, изобразявано върху гербове, фрески и килими. Независимо от това се вярвало, че единственият му рог имал действие на универсална противоотрова. Всъщност под названието рог на ликорна се продавали на много високи цени зъби от нарвал или морски еднорог, с които „докосвали“ ястията, за да открият наличието на отровно вещество.

И Беатрис прегърна Мао̀.

– Ох, зъба ми! – извика графинята и се хвана за бузата си. – Като си помисля, че го счупих с драже, поднесено ми от Луи...

Тя тутакси се сепна и сивите ѝ очи заискряха изпод веждите.

– Хм, дражетата... – промълви тя. – Добре, добре, Беатрис, потърси тази отрова, като кажеш, че е за елените ми. Мисля, че ще ни свърши работа.

VIII. В ОТСЪСТВИЕТО НА КРАЛЯ

През един от последните дни на май кралят беше излязъл на лов със соколи, когато доложиха на кралица Клеманс за графиня дьо Поатие. Двете етърви се виждаха доста често и Жана никога не пропускаше случай да засвидетелствува на Клеманс признателността си, задето бе издействувала помилването ѝ. Клеманс пък хранеше към графиня дьо Поатие онова приятелско чувство, което охотно изпитваме към хората, на които сме сторили добро.

Ако кралицата бе почувствувала мъничко завист, или по-точно недоволство от несправедливостта на съдбата, при вестта, че Жана е бременна, това чувство се бе бързо разсеяло, когато самата тя се оказа в същото положение. Нещо повече, бъдещото майчинство като че ли сближи още повече двете етърви. Разговаряха надълго за здравето си, за режима, който трябва да съблюдават, за грижите, които бяха нужни, а Жана, която преди затворничеството си бе дала живот на три дъщери, споделяше с Клеманс своя опит.

Всички се възхищаваха от грациозността, с която мадам дьо Поатие, вече в седмия месец, носеше своето бреме. Тя влезе при кралицата с изправена глава, свежо лице, уверена стъпка и, както винаги, изискана от главата до петите; роклята ѝ се разстилаше нашироко около нея. Кралицата стана, за да я посрещне, но усмивката ѝ помръкна, когато видя, че Жана дьо Поатие не е сама; подир нея вървеше графиня д'Артоа.

– Мадам сестро моя – каза Жана, – исках да ви помоля да покажете на майка ми килимите от хубава тъкан, с които облякохте и преградихте неотдавна вашата стая.

– Наистина – обади се Мао̀, – дъщеря ми толкова много ги хвали, че ми се поиска и на мен да им се полюбувам. Знаете, че съм добра познавачка на този вид тъкан.

Клеманс стоеше озадачена. Беше ѝ неприятно да престъпва

решенията на съпруга си, който бе забранил на Мао д'Артоа да се появява в двореца; но пък ѝ се струваше неблагоприятно да отпрати страшната графиня сега, когато бе вече дошла дотук, прикрила се зад корема на дъщеря си като зад щит. „За посещението ѝ трябва да има сериозна причина – помисли си тя. – Може би е размислила и сега търси начин да си възвърне благоволенieto на Луи, без да нарани особено гордостта си. Това, дето иска да види килимите ми, е сигурно само предлог.“

Тя се престори, че приема този претекст, и заведе двете посетители в стаята, чиято подредба отскоро беше променена.

Стенните килими служеха не само за украса на стените, но бяха окачени и от тавана, така че преграждаха просторната стая на малки, уютни помещения, които се отопляваха по-лесно и позволяваха на владетелите да се уединяват от обкръжението си. Би казал човек, че номадски князе са разпънали шатрите си вътре в самата сграда.

Серията гоблени, които притежаваше Клеманс, представляваха ловни сцени сред екзотични пейзажи – лъвове, тигри и други диви зверове скачаха и бягаха под портокалови дървета, птици с чудновати пера прехвъркаха сред цветя. Ловците и техните оръжия се виждаха само на фона на изображенията, полускрити в листата, сякаш художникът се бе посвенил да представи човека с неговите кръвожадни нагони.

– О, каква красота – възкликна Мао, – и колко приятно е да видиш така добре работена тъкан с високи нищелки.

Тя се доближи, опипа материята и я поглади с ръка.

– Вижте, Жана – подзе тя, – колко тъканта е равна и мека на пипане, забележете какъв хубав контраст между тоя пъстър фон, цветенцата, напръскани с индигово синьо, и хубавото кърмъзено червено, от което са направени перата на папагалите. Голямо майсторство наистина в работата с вълните!

Клеманс я наблюдаваше малко учудена. Сивите очи на графиня Мао искряха от доволство, ръката ѝ се плъзгаше галовно. С леко наведена глава тя дълго съзерцаваше изящните контури, багрените контрасти. Тази необикновена жена, внушителна като воин, лукава като каноник, необузdana и в ламтежите, и в омразата си, се бе оказала изведнъж обезоръжена пред очарованието на един гоблен с висока нищелка. Тя действително беше най-добрият познавач, който можеше да се намери в цялото кралство²⁵.

– Хубав избор сте направили, братовчедке – продължи тя, – и аз ви поздравявам. Тази тъкан би придала и на най-порутената стена празничен вид. Това е араска техника и все пак вълнените нишки тук изпъкват

по-жарко върху вътъка. Изработено е от майстори.

– Това са тъкачи на високи нишелки, които работят в моята страна – обясни Клеманс, – но трябва да ви призная, че са от вашия край, поне главните майстори. Баба ми, която ми прати тези гоблени, за да замести даровете, загубени в морето, ми прати също и тъкачите. Засега ги настаних тук наблизко и те ще продължат да тъчат за мен и за двора. Ако желаете да им възложите някаква работа или пък ако Жана иска, можете да разполагате с тях. Ще им поръчате избрания от вас десен, а те със своите пръсти и куки ще изпълнят изображението такова, каквото го виждате.

– Добре, братовчедке, приемам на драго сърце – заяви Мао. – Много ми се иска да поукрася малко дома си, където скучая... и тъй като сега месир дьо Конфлан се разпорежда с моите тъкачи от Арас, кралят ще ми прости, надявам се, ако наема за малко вашите неаполски майстори.

Клеманс прие направения намек с едва доловима усмивка. Между нея и графиня д'Артоа се прокрадваше нещо като съучастничество, което се поражда от споделения вкус към разкоша и произведенията на човешкото изкуство.

Докато кралицата продължаваше да показва на Жана килимите по стените, Мао се отправи към онези, които преграждаха кралското легло; там беше съзряла купа, пълна със захарни дражета.

– И кралят ли е заобиколен с такива картинни гоблени? – попита тя Клеманс.

– Не, Луи още няма килими в стаята си. Трябва да ви кажа, че той спи доста рядко там.

– Това показва, че вашата компания му е много приятна, братовчедке – отвърна Мао закачливо. – Пък и кой мъж не би харесал такова прелестно същество!

– Страх ме беше – подзе Клеманс със спокойната прямота на

---

25. Всички работилници за стенни килими (или гоблени), за които имаме сведения, в Европа и особено в Италия и Унгария към края на Средновековието, били създадени от тъкачи, произхождащи от Фландрия или от Артоа. Град Арас се смята за център на тази промишленост, възникнала в началото на XIV век. Този разцвет се дължи в решаваща степен на инициативата на графиня Мао, която дейно насърчавала и покровителствувала развитието на занаятите, съставляващи богатството на нейната провинция.

Когато парижките тъкачници започнали да конкурират работилниците в Арас, Мао не проявила никакво предпочитание и възлагала поръчки и на парижките занаятчи.

Инвартият опис на имуществата на кралица Клеманс е един от първите, в които се споменават „осем килима с образи и дървета и с девиза на един лов“.

чистите души, – че Луи ще се отдалечи от мен, защото съм бременна. Нищо подобно! И ние спим съвсем по християнски!

– Радвам се, много се радвам – рече Мао̀. – Значи, продължава да спи с вас! Какъв добър съпруг имате! Моят, бог да го прости, не беше чак толкова мил.

Тя се приближи до нощната масичка.

– Може ли... братовчедке? – попита тя и посочи купата. – Знаете ли, че заради вас почнах да обичам тия, дражетата?

Въпреки че зъбите все още я наболяваха, тя си взе едно и го схруска стоически.

– О, това е от горчив бадем, ще си взема друго!

И като се обърна гърбом към кралицата и Жана дьо Поати, застанали на пет крачки от нея, Мао̀ извади от кесията си едно предварително приготвено драже и го пусна в купата.

„Нищо не прилича тъй много на едно драже като друго драже – си каза тя, – и ако това му загорчи на езика, ще си помисли, че е от горчи вината на бадема.“

После се върна към двете жени.

– А сега, Жана – подзе тя, – кажете на вашата етърва какво ви тежи на сърцето и какво тъй много искахте да й съобщите.

– Наистина, сестро моя – рече малко колебливо Жана, – исках да ви споделя мъката си.

„Значи, стигнахме дотам – си помисли Клеманс, – сега ще разбере защо са дошли.“

– Знаете, че моят съпруг е много далеч – продължи Жана, – и неговото отсъствие много ме измъчва. Не бихте ли могли да помолите краля, щото Филип да се върне за дните на раждането? В такова време никоя жена не би желала мъжът ѝ да е далеч от нея. Това е слабост може би; но жената се чувства закриляна и се бои по-малко от болките, когато бащата е наблизко. Вие скоро ще изпитате същото чувство, сестро.

Мао̀ разбира се, не бе посветила Жана в тайната на своите замисли, но използуваше дъщеря си, за да подготви осъществяването им.

„Ако работата стане – си каза тя, – добре ще е Филип да бъде колкото се може по-рано в Париж, за да вземе регентството.“

Молбата на Жана не можеше да не затрогне Клеманс. Тя се бе опасвала, че ще ѝ говорят за Артоа, и сега почувствува едва ли не облекчение, когато разбра, че просто се обръщат към доброто ѝ сърце. Обеща да се застъпи желанието на Жана да бъде изпълнено.

Жана целуна ръцете ѝ, последвана от Мао̀, която възкликна:

– Колко добра жена сте вие! Аз така и говорех на Жана, че няма кой друг да ѝ помогне освен вас!

Когато излизаше от Венсен, за да се прибере в Конфлан, Мао̀ си мислеше:

„Значи, и това е свършено... Сега трябва да чакаме. Кога ще го изяде той? Довечера може би или след два-три дни. Освен ако Клеманс... Тя не налита на сладки неща, но дано не ѝ се прииска, като на бременна жена, да схруска точно това! Но все едно, и това ще поразии Луи, като му отнеме и жената, и детето... Възможно е също камериерът да смени дражетата, преди да са се свършили. Тогава трябва всичко да се почне отначало...“

– Много сте мълчалива, майко – каза учудено Жана. – Посещението мина много приятно. Недоволна ли сте от нещо?

– О съвсем не, момичето ми, съвсем не – отвърна Мао̀. – Ползена работа свършихме ние днес.

IX. МОНАХЪТ Е МЪРТЪВ

Същото естествено събитие, което засега в двора на Франция изпълваше с радост кралицата и графиня дьо Поатие, щеше да причини бури и злочестина в едно малко дворянско имение на десетина левги от Париж.

От няколко седмици лицето на Мари дьо Кресе бе посърнало от мъка и тревога. Тя едва отговаряше, когато я питаха нещо. Тъмносините ѝ очи бяха уголемени от възморави сенки, а върху бледото слепоочие се бе очертала малка вена. В цялото ѝ държане имаше нещо унесено.

– Дали няма пак да почне да линее като миналата година – казваше брат ѝ Пиер.

– Та тя не слабее – отвръщаше госпожа Елиабел. – Любовно нетърпение, ето какво ѝ е; а тоя Гучо не ѝ излиза от главата. Крайно време е да я омъжим вече.

Но когато фамилията Кресе се обърна към братовчедата Сен Вьонан, той отговори, че засега бил твърде зает с делата на лигата в Артоа, за да мисли за женитба.

– Сигурно се е осведомил за материалното ни състояние – каза Пиер дьо Кресе. – Ще видите, майко, ще видите, че може би ще съжаляваме, задето отблъснахме Гучо.

Младият ломбардец продължаваше да посещава от време на време

семейството, а Кресе се преструваха, че го приемат като приятел както в миналото. Заемът от триста ливри все още им тежеше, а заедно с него течаха и лихвите. От друга страна, оскъдицата на храни продължаваше и Кресе бяха забелязали, че кантората в Нофл разполагаше с продукти само в дните, когато Мари ходеше там. От чувство на достойнство Жан дьо Кресе понякога искаше от Гучо сметката на техните задължения; но веднъж получил я, не плащаше и най-малка част. А госпожа Елиабел позволяваше на дъщеря си да ходи до Нофл един път седмично, но сега пращаше заедно с нея една прислужница и зорко следеше колко време се бави там.

Затова и тайните съпрузи се виждаха рядко. Младата прислужница обаче се показваше отзивчива към щедростта на Гучо, а и главният чиновник Рикардо не ѝ беше безразличен; тя мечтаеше да се задоми в града и охотно се застояваше сред касите и сметководните книги, слушаше приятното звънтене на среброто във везните, докато на първия етаж на банката ставаха кратките срещи на влюбените съпрузи.

Тези минути, изтръгнати от надзора на семейство Кресе и от забраните на света, бяха отначало като малки оазиси на светлина за необикновената брачна двойка, която не бе прекарала още и десет часа заедно. Гучо и Мари живееха по цяла седмица със спомена за тези мигове; омаята от първата брачна нощ не се бе оказала мимолетна. При последните срещи обаче Гучо долови известна промяна у младата жена. И той като господарката Елиабел бе забелязал неспокойния поглед, тъгата и сенките, които от известно време помрачаваха лицето ѝ.

Той отдаваше тези признаци на трудностите и заплахите, тегнеши над неестественото положение, в което се намираха. Щастието, давано по малко и винаги обвито в дрипите на измамата, скоро се превръща в терзание.

„Но нали тъкмо тя се противопоставя да нарушим това мълчание! – си говореше той. – Твърди, че семейството ѝ никога нямало да признае нашия брак и ще ме преследват със съд. И чичо ми мисли същото. Какво да се прави тогава?“

– За какво се безпокоите, възлюбена моя? – я попита той на третия ден на юни. – Ето вече няколко пъти как се срещаме и вие не изглеждате така щастлива, както преди. От какво се боите? Нали знаете, че съм тук, за да ви пазя от всичко.

Пред прозореца бе нацъфтяло едно черешово дърво, в чийто листак цвърчаха птички и жузаха пчели.

– От това, което ще стане с мен, любими мой – отвърна тя, – и вие

самият не можете да ме опазите.

– Но какво ви е?

– Само това, което по божия воля трябва да дойде от вас – каза Мари и сведе глава.

Той искаше да бъде сигурен, че е разбрал добре.

– Дете ли? – промълви той.

– Страх ме беше да ви призная. Боях се, че ще ме обичате вече по-малко.

Няколко мига той не беше в състояние да проговори, защото нито дума не идваше на устата му. После взе лицето ѝ в ръцете си и я накара да го погледне в очите.

Като почти всички същества, обречени на огъня на страстта, едното око на Мари бе мъничко по-малко от другото; тази разлика, която никак не накръняваше красотата ѝ, личеше по-ясно при сегашното ѝ болезнено състояние и правеше изражението ѝ още по-затрогващо.

– Мари, не се ли радвате? – рече Гучо.

– О, разбира се, ще се радвам, ако знам, че и вие се радвате.

– Мари, та това е чудесно! – извика той. – То е истинско щастие и нашият брак, така или иначе, ще трябва да излезе наяве. Този път вашите ще трябва щат нешат да се примирят. Дете! Дете!

Той я оглеждаше от главата до петите като замаян. Чувствуваше се мъж, чувствуваше се силен. Малко оставаше да се подаде от прозореца и да изкрещи новината на цялото селище.

В момента, когато преживяваше нещо необикновено, този млад човек виждаше всичко в най-розова светлина. Едва на другия ден си даваше сметка за неприятностите, които можеха да произлязат от постъпките му.

От приземния етаж се чу гласът на прислужницата, която им напомни часа.

– Какво ще правя сега, какво ще правя? – рече Мари. – Никога няма да посмея да кажа на майка си.

– Добре тогава, аз ще дойда да ѝ кажа.

– Почакайте, почакайте още една седмица.

Той тръгна пред нея по тясната дървена стълба и ѝ подаде ръце, за да ѝ помогне при слизането, сякаш изведнъж бе станала съвсем крехка и трошлива и трябваше да бъде прикрепяна на всяка стъпка.

– Но на мен още не ми е трудно да вървя – каза тя.

Той почувствува колко смешно беше поведението му и щастливо се разсмя. После я взе в прегръдките си и устните им се сляха в толкова

дълга целувка, че тя се задъха.

– Трябва да вървя вече, трябва да вървя – каза Мари.

Но радостта на Гучо беше толкова заразителна, че тя си тръгна успокоена. Упованието и смелостта ѝ се възвърнаха просто защото Гучо знаеше вече тайната ѝ.

– Ще видите, ще видите какъв хубав живот ни чака! – ѝ каза той, като я изпровождаше до градинската порта.

Творецът е проявил голяма мъдрост и много съчувствие към хората, като им е отнел знанието за бъдещето, но им е дал да се наслаждават на спомените и да мечтаят за бъдните дни. Много хора несъмнено биха загубили волята си за живот, ако можеха да знаят какво ги, очаква. Какво биха сторили тия двама съпрузи, тия двама влюбени, ако знаеха тази сутрин, че вече няма никога да се видят през живота си?

Мари пъ през целия път на връщане сред ливадите, осяяни с жълтурчета, и цъфналите дървета. Понечи да се спре на брега на Молдр, за да си набере перуники.

– Да украсим параклиса у дома – каза тя.

– Госпожо, побързайте – ѝ отвърна прислужницата, – ще ви се карат.

Мари се прибра в имението, качи се направо в стаята си и като влезе, усети, че земята пропада под нозете ѝ. Посред стаята стоеше госпожа Елиабел и мереше една връхна дреха, разпорена на пояса. Мари видя, че всичките ѝ, не много на брой дрехи, които бе разширила по същия начин, бяха нахвърляни върху леглото.

– Отде идваш, та толкова закъсня? – попита госпожа Елиабел.

Мари не каза нито дума, а перуниките изпопадаха от ръцете ѝ.

– Няма нужда да говориш, за да разбере – подзе госпожа Елиабел. – Съблечи се!

– Майко!... – промълви Мари с пресипнал глас.

– Свали дрехите си, заповядвам ти!

– Никога – отговори Мари.

Отказът ѝ бе последван от звучна плесница.

– А сега ще се подчиниш ли? Ще признаеш ли греха си?

– Не съм сторила грях! – отвърна жарко Мари.

– А това, дето си напълняла, от какво е? – изкрещя госпожа, Елиабел, сочейки дрехите.

Гневът ѝ се разпали още повече, като изведнъж видя пред себе си не вече детето, покорно на майчината воля, а една жена, която ѝ се противеше.

– Добре, тъй да бъде, аз ще стана майка, да, и Гучо е бащата! – каза Мари. – Но няма защо да се червя, за щото не съм сторила грях. Гучо е мой съпруг!

Госпожа Елиабел не повярва нито дума от приказките за среднощната сватба. Но и да ги беше взела за истина, нищо не би се променило. Мари бе действувала мимо волята на семейството, мимо бащината власт, упражнявана от името на покойния баща от майка ѝ и неговия първороден син. Момичето нямаше право да разполага със себе си. А и този италиански монах може просто да е излъгал, че е монах. Не, госпожа Елиабел решително отказваше да повярва в баснята за мнимата венчавка.

– И да ме убиете, чувате ли, майко, и да ме убиете, никога няма да изповядам нещо друго! – повтаряше Мари.

Бурята продължи повече от два часа; накрая госпожа Елиабел затвори дъщеря си в стаята и завъртя два пъти ключа.

– В манастир! В манастир за покаяни девици ще отидеш – извика тя през вратата.

Мари се строполи в ридания сред разхвърляните дрехи.

Господарката Елиабел трябваше да чака до вечерта, за да съобщи всичко на синовете си, когато те се върнаха от полето. Семейният съвет трая кратко. Двамата момци изпаднаха в ярост, а по-малкият, Пиер, почувствал се почти виновен, задето досега бе защитавал Гучо, кипеше повече от другия и повече налиташе на мъст и кръв. Бяха опозорили сестра им, бяха ги измамили по най-долен начин под собствения им покрив! Един ломбардец, един лихвар! Те щяха да го приковат за корема на вратата на собствената му кантора.

Двамата взеха ловните си пики, оседлаха наново конете си и препуснаха към Нофл.

А тази вечер Гучо, премного възбуден, за да може да заспи, се разхождаше в градината. Нощното небе бе обсипано със звезди, мракът изпълнен с благоухания; пролетта на Ил дьо Франс беше в разгара си и напращаше въздуха със свежия дъх на сокове и роса.

Сред тишината на полето Гучо с наслада слушаше шума на стъпките си – едната по-тежка, другата по-лека – върху едрия пясък, а гърдите му се струваха тесни, за да удържат радостта му.

„Като си помисля, че са минали само шест месеца – си каза той, – откакто креех в онази окаяна болница... Колко хубаво е да живееш!“

Мечтаеше. В този час, когато съдбата му бе вече решена, той мечтаеше за бъдещото си щастие. Виждаше вече как край него расте

многобройна челяд, родена от една дивна любов, челяд, в чиито жили свободната сиенска кръв щеше да се смеси с благородна френска кръв. Той щеше да стане големият Балиони, родоначалник на могъща династия. Мислеше вече как ще пофренчи името си на Балион дьо Нофл; кралят сигурно щеше да го удостои с благородна титла, а синът, който Мари носеше в утробата си – защото нямаше съмнение, че ще бъде син, – един ден щеше да бъде посветен в рицарски сан.

От мечтите му го изтръгна чаткането на конски копита по каменните улички на Нофл; сетне конниците спряха пред кантората и чукчето на вратата загърмя силно.

– Къде е тоя негодник, тоя обесник, тоя евреин? – за крещя нечий глас и Гучо веднага позна, че е на Пиер дьо Кресе.

И тъй като не отвориха веднага, двамата Кресе за почнаха да блъскат с дръжките на пиките върху дъбовата врата. Гучо посегна към пояса си. Не носеше кинжала със себе си. Чу тежката стъпка на Рикардо, слизащ по стълбата.

– Ето, ето, идвам! – мърмореше първият чиновник с глас на човек, недоволен, че са го разбудили от съня му.

После се чу шум от отместено резе, от изтеглени жезла и веднага след това яростна врява, от която Гучо можеше да долови само откъслечни думи.

– Къде е господарят ти? Искаме веднага да го видим!

Гучо не чуваше отговорите на Рикардо, затова пък гласовете на братята Кресе ставаха все по-силни.

– Той е опозорил сестра ни, тоя пес и лихвар! Няма да си идем, докато не му смъкнем кожата!

Разправията завърши с пронизителен вик. Сигурно бяха ударили Рикардо.

– Запали светлина! – заповяда Жан дьо Кресе.

И Гучо дочу отново гласа на Пиер, който къртеше из къщата:

– Гучо! Къде се криеш? Значи се пишеш храбрец само пред момичетата! Имай смелостта да излезеш, пълзлива гад!

На площада се открехнаха капаци на прозорци. Селяните надаваха ухо, шушукаха си, кискаха се, но никой не се показваше. Скандалът е винаги забавен и всички бяха доволни, че са изиграли двете им сеньорчета, тия двама хлапаци, които се държаха тъй високомерно и ги дърпаха час по час за ангариини. Ако трябваше да избират, биха предпочели ломбардеца, но никой не би рискувал боя с тояги заради него.

На Гучо не му липсваше смелост, но все пак имаше и малко ум в

главата си. Нищо нямаше да спечели, ако излезеше сам срещу двама ос-вирепели, при това въоръжени мъже, когато нямаше дори кама у себе си.

Докато братята Кресе претърсваха къщата и изкарваха гнева си на мебелите, Гучо изтича до конюшната. В нощния мрак дочу още само гласа на Рикардо, който хленчеше:

– Книгите ми! Книгите ми!

„Няма как! – помисли си Гучо. – А железните каси няма да успеят да разбият!“

Луната хвърляше достатъчно светлина, за да може да метне юздата на коня си; оседла го слепешком, хвана се за гривата му, за да го яхне, и се измъкна през градинската порта. Така господарят напусна своята банка.

Като чува препускащия кон, братята Кресе се втурнаха към прозорците:

– Бяга, пълзliveцът, бяга! Бяга към Париж! Хей, селяни, бързо подир него; да му се пресече пътят.

Но очевидно никой не се помръдна.

Тогава двамата братя изскочиха от кантората и препуснаха подир беглеца.

Но породистият жребец на младия ломбардец бе излязъл с пресни сили от обора. Конете на двамата Кресе бяха обикновени селски добичета, прекарвали един уморителен ден. Към Ренмулен единият от тях започна тъй зле да куца, че трябваше да го зарежат, а двамата братя се качиха заедно на другия, който на всичко отгоре пръхтеше така шумно, сякаш някой стържеше с ренде върху дърво.

Така Гучо успя да вземе голяма преднина. Той пристигна на улица Ломбардска в зори и вдигна чичо си от леглото.

– Монахът! Къде е монахът? – попита задъхан той.

– Кой монах, момчето ми, какво се е случило? Да не си решил сега пък да се покалугеряваш?

– Не, не, чичо Спинело, не се подигравайте. Трябва да намеря монаха, който ни венча. Преследват ме и животът ми е в опасност.

И той разказа на един дъх какво се беше случило; трябваше на всяка цена да намери монаха, за да свидетелства.

Спинело Толомей го слушаше с едно отворено око, а другото – затворено. Прозина се на два пъти и това подразни Гучо.

– Не се вълнувай толкова. Монахът е мъртъв – каза най-сетне банкерът.

– Мъртъв ли? – ахна Гучо.

– Ами да! Тази глупава венчавка ти спести поне една глупава смърт, защото ако беше отишъл ти, както настояваше монсеньор Робер, да занесеш писмото му на съюзниците в Артоа, сигурно вече нямаше да се тревожиш за племенничетата, с които ме даряваш, без да съм те молил за това. Фра Виченцо е бил убит заедно със Сен Пол от хората на Тиери д'Ирсон. У себе си е носил сто ливри за мен. Ах, колко скъпо ми струва тоя монсеньор Робер!

Толомей позвъня за слугата и го накара да му донесе леген хладка вода и дрехите.

– Но аз какво да правя сега, чичо Спинело? Как да докажа, че съм наистина съпруг на Мари?

– Това сега не е най-важното – рече Толомей. – Дори твоето име и името на знатната ти изгора да бяха редовно записани в книга, нямаше да бъде по-добре. Все едно, ти си се оженил за дворянско момиче без съгласието на домашните й. Юначагите, които са по петите ти, могат спокойно да те пречукат, без да рискуват каквото и да било. Те са благородници, а тия хора могат да убиват безнаказано. Най-много да ги накарат да платят обезщетение за живота на един ломбардец, което не е кой знае колко голямо. Възможно е дори да ги похвалят за това.

– Тогава, значи, хубаво съм се наредил.

– Виж, тук си прав – рече Толомей и потопа лицето си в легена.

Той се поразтръска и се изтри с кърпа.

– То се е видяло, че днес няма да има време да се обръсна. Боже мой, и аз някога бях глупак като тебе...

Личеше, че е угрижен.

– Най-напред трябва да те скрием някъде – подзе той. – Не можеш да се укриеш при никой ломбардец. Ако твоите преследвачи са вдигнали на крак цяло село, те сигурно ще се обърнат и към парижкия прево и като не те намерят тук, ще пратят стража да претърсят всички наши хора. С какво лице ще се явя тогава пред другите сдружения... Чакай да помисля... Сетих се, нали имаш един приятел Бокачо, пътникът на Барди.

– Но, чичо, и той е ломбардец като нас, а освен това сега не е във Франция.

– Да, но той се е харесал на една дама, която живее в Париж и от която има извънбрачно дете. Знам, че е добра жена, и тя поне ще може да те разбере. Ще отидеш да я помолиш за убежище... А сетне, аз се наемам да посрещна миличките ти шуреи, когато довтасат тук... освен ако

не се нахвърлят върху мен и до довечера останеш без чичо.

– О, не, вие няма от какво да се боите. Те са буйни момчета, но благородни. Ще почетат вашата възраст.

– Хубава броня е да имаш стари крака, няма шо!

– А може да са се уморили по пътя и въобще да не дойдат.

Толомей подаде глава от туниката, която бе нахлузил върху дневната си риза.

– Това много би ме учудило – отвърна той. – Така или иначе, ще подадат жалба и ще ни дадат под съд... Трябва да предупредя някоя високопоставена личност, за да потули работата, преди да е нашумяла твърде много... Мога да се обърна към сеньор дьо Валоа; но той само обещава, обещава, и нищо не изпълнява. А монсеньор Робер! По-добре да извикам градските глашатаи и да ги накарам да разтръбят новината.

– Кралица Клеманс... – каза Гучо. – Тя беше много мила с мен по време на пътуването...

– Вече ти говорих за това миналия път. Кралицата ще се обърне към краля, който ще се обърне към своя канцлер... които пък ще вдигне на крак целия парламент. Хубава кауза ще трябва да защитаваме тогава!

– А защо не Бувил?

– Виж, това е добра идея – възкликна Толомей, – първата, която ти идва от месеци насам. Да, Бувил не блести с кой знае какъв ум, но му се чува думата, затова че е бил шамбелан при крал Филип. Не се е замесвал в интриги и минава за честен човек...

– Освен това той много ме обича – вметна Гучо.

– Зная, зная, теб всички те обичат. Ех, да имаше по-малко обич на този свят, колко по-лесно щеше да ни бъде сега! Хайде, върви да се скриеш при дамата на твоя приятел Бокачо и... за бога! Гледай да не вземе и тя да те обикне! аз пък ще тичам във Венсен, за да говоря с Бувил. Ето на, Бувил е навярно единственият човек, който не ми дължи нищо, и тъкмо него трябва сега да моля за услуга.

Х. ТРАУР ВЪВ ВЕНСЕН

Когато месер Толомей, яхнал сивото си муле и следван от прислужника си, влезе в първия двор на замъка Венсен, с изненада видя, че там се тъпяха множество хора от всякакъв вид – чиновници, слуги, щитосносци, благородници, легисти и граждани; но всички се движеха в

гробно мълчание, сякаш хора, животни и предмети бяха престанали да издават и най-малък шум.

Върху земята бяха нахвърлили дебел пласт слама, за да заглушава трополенето на колите и шума от стъпките. Никой не се осмеляваше да повиши глас.

– Кралят умира... – каза на Толомей един дворянин, негов познат.

Във вътрешността на замъка сякаш нямаше никаква охрана и стрелците на стража при вратите пропускаха безпрепятствено всеки новодошъл. В тази суматоха можеха да се промъкнат убийци или крадци и никой не би помислил да ги задържи. По едно време се разнесе сподавен шепот:

– Аптекарят, сторете път на аптекаря.

Преминаха двама дворцови служители, возещи тежък калаен съд, покрит с платно, който трябваше да покажат на лекарите.

А лекарите, които се познаваха по облеклото, се бяха събрали на съвещание в едно от преддверията. Лечителите носеха късо кафяво наметало върху сукнените си мантии, а на главата – малки кепета, подобни на монашеските; хирурзите бяха облечени в платнени роби с дълги тесни ръкави, а от кръглите им шапчици се спущаше бяла кърпа, която закриваше бузите, тила и раменете.

Толомей разпита познатите си. Предишната вечер кралят се чувствувал още съвсем здрав, защото след обед играл на топка. После влязъл при кралицата и малко след това започнал да се превива одве и да повръща. През нощта, гърчейки се от болки, сам поискал да му дадат светото причастие.

Лекарите бяха на различно мнение относно естеството на болестта; едни се позоваваха на задушаването и на припадъците и уверяваха, че причина за тежкия пристъп била студената вода, изпита след физическото напрежение; другите твърдяха, че не било възможно водата така да изгори вътрешностите на краля, „че да ходи кръв“.

Всички предпочитаха да говорят, нежели да действуват, и тъй като бяха твърде многобройни край одъра на височайшия болен, не предприемаха нищо, а препоръчваха само безобидни средства, за които никой не би ги държал отговорни.

Придворните си разправяха с недомлъвки историята за омагьосването и всеки си даваше вид, че знае повече, отколкото казва. Повдигаха се вече и други въпроси. Кой щеше да поеме регентството? Някои съжаляваха, че монсеньор дьо Поатие отсъства, други пък се радваха. Беше ли кралят изразил изричната си воля по този въпрос? Никой не

знаеше. Той бе повикал обаче канцлера, за да му продиктува някаква добавка към завещанието си.

Като си пробиваше път сред възбуденото, но притихнало множество, Толомей успя да стигне до самия праг на стаята, където монархът агонизираше сред своите шамбелани и слуги, сред членовете на семейството си и на кралския съвет.

Старейшината на ломбардските банки се надигна на пръсти и зърна зад стената от рамене самия Луи X, полуизправен на възглавници; лицето му, изтерзано и смалило се наполовина, носеше вече белезите на края. Притиснал с едната си ръка гърдите, а с другата – корема, болният простена нещо през стиснати челюсти.

Разнесе се шепот:

– Кралицата, кралицата... кралят иска да види кралицата...

Клеманс седеше в съседната стая, заобиколена от своите придворни дами, граф дьо Бувил и първата камериерка Йодлин, на която държеше ръката. Кралицата не беше мигнала цялата нощ. Отчаянието и безсънието стягаха слепоочията ѝ, а монсеньор дьо Валоа се суетеше около нея и говореше:

– Скъпа ми, мила племеннице, трябва да се подготвите за най-лошото.

„Но аз съм готова – си помисли Клеманс – и няма нужда той да ми го казва. Десет месеца щастие – само на толкова ли имах право? Може би не благодарих достатъчно на бога, задето ме дари с тях. Най-лошото не е смъртта, защото все едно ние пак ще се съберем във вечния живот. Най-лошото е за това дете, което ще се роди след пет месеца, което Луи няма да види, а то няма да познава своя баща, докато самото не дойде в отвъдния свят. Защо бог позволява всичко това?“

– Осланяйте се на мен, мила племеннице, за всичките си грижи и трудности и мислете само за това, че носите в утробата си надеждата на кралството. Вашето състояние не ви позволява да поемете длъжността на регентка, а и французите не биха търпели да ги управлява чужденка. Ами Бланш Кастилска, ще ми възразите вие?... Е да, вярно е, но тя царува много по-дълго от вас. Нашите барони не са ви опознали още както трябва. Мой дълг е да ви облекча от грижите на престола, но това всъщност няма с нищо да ме промени...

В този миг влезе шамбеланът, за да съобщи на кралицата, че умиращият я вика; Валоа обаче го спря с движение на ръката и продължи:

– Аз не очаквам никакви облаги; просто съм единственият, който може да управлява достойно вместо невръстния. И аз ще съумея, бъдете

уверена, да внуша на французите любовта, която те дължат на майката на своя бъдещ крал, ако бог ни сподоби с благоволения да имате син.

– Чичо – възкликна Клеманс, – та Луи още диша. – По-добре се помолете да го спаси някакво чудо или поне изчакайте с вашите замисли за след кончината му. И вместо да ме задържате тук, оставете ме да заема мястото си, което е край неговия одър.

– Разбира се, племеннице, разбира се; но все пак има неща, за които една кралица трябва да помисли. Ние не бива да се отдаваме на скръбта като простите хора. В добавката към своето завещание Луи току-що ви направи големи дарения; той щедро отпусна няколко пенсии, една дори на Луи дьо Марини, които ще обременят още повече държавната хазна. Но не е дал никакви разпореждания по отношение на регентството...

– Йодлин, не ме оставяй – промълви кралицата и стана.

После, тръгвайки към стаята на краля, се обърна към Бувил:

– Приятелю Юг, приятелю мой, просто не мога да го повярвам; кажете ми, че това няма да стане!

При тези думи доблестният Бувил не можа да се съдържи и се разрида.

– Като си помисля, като си помисля само – продума той, – че той ме прати да ви взема от Неапол!

По-странно беше поведението на Йодлин. Камериерката не се отделяше от кралицата, която търсеше нейната помощ за всичко. Никакви чувства не вълнуваха Йодлин пред агонията на мъжа, на когото бе първата любовница, когото бе обичала с покорство и сетне бе намразила непреклонно. Не мислеше нито за него, нито за себе си. Сякаш спомните й бяха угаснали, преди да умре този, който ги бе породил. Всичкият плам на чувствата й бе насочен към кралицата, нейната приятелка. И ако в тези минути Йодлин страдаше, то беше заради Клеманс.

Кралицата прекоси стаята, опирайки се от едната страна на ръката на Йодлин, от другата – на Бувил.

Като зърна през отвора на вратата Бувил, Толомей изведнъж си спомни за какво бе дошъл.

„Наистина сега никак не е време да говоря на Бувил – каза си той. – А в този час двамата Кресе сигурно са вече у дома. Колко ненавреме идва тази смърт!“

В същия миг той бе изтласкан встрани от някаква внушителна маса; графиня Мао със запретнати ръкави си пробиваше път към кралското ложе. Макар да беше в не милост, тя вдъхваше такова страхопочитание, че никой не се противопостави на пристигането й, нито дори се

учудиха, като я видяха тук, дошла да заеме мястото си като близка родственица и пер на краля.

Бе съумяла да придаде на лицето си израз на дълбоко изумление и печал.

На прага промълви, но достатъчно ясно, за да я чуят поне десетина души:

– Боже, за колко малко време! Наистина е ужасно. Бедното ни кралство!

И с войнишката си стъпка се приближи към групата, където бяха Шарл дьо ла Марш, Робер д'Артоа и Филип дьо Валоа.

Мао протегна на Робер двете си ръце и му направи знак с очи, че е премного развълнувана, за да може да каже нещо, и че всяка свада в такъв ден трябва да бъде забравена. После падна на колене пред кралското ложе и със съкрушен глас промълви:

– Сир, моля ви да ми въздадете прошка за огорченията, които ви причиних.

Луи я погледна; големите му синьозелени очи бяха обкръжени от тъмните сенки на смъртта. Тъкмо сменяха под него легена пред очите на всички; в това неудобно положение той се опитваше да запази самообладание и за пръв път в осанката му се почувствува някакво величие и дори известна царственост, която му бе липсвала през целия живот.

– Прощавам ви, братовчедке, ако се подчините на кралската власт – отвърна той, когато подпъгнаха под него нов леген.

– Сир, давам ви клетва! – каза Мао.

И не един от присъстващите почувствува искрено вълнение, като видяха как страшната графиня преви гръбнак.

Робер д'Артоа присви очи и пошепна на ухото на един от братовчедите си:

– Не би играла по добре, ако го бе убила самата тя. Луи бе обхванат от нов болезнен пристъп и притисна с ръце корема си. Устните му оголиха стиснатите зъби; пот се стичаше по слепоочията и косите лепнеха по страните му. След няколко секунди той простена:

– Това ли значи да страдаш? Това ли...

XI. ТОЛОМЕЙ СЕ МОЛИ ЗА КРАЛЯ

Когато късно следобед Толомей се върна у дома си, първият чиновник дойде веднага да му съобщи, че двама селски дворяни го очакват в

преддверието на кабинета му.

– Изглеждат доста ядосани. Чакат още от обед, не са яли нищо и казват, че няма да мръднат отгук, преди да са се срещнали с вас.

– Да, знам защо са дошли – отвърна Толомей. – Затворете вратите и извикайте в кабинета ми всички хора от къщата, чиновници, слуги, коняри и слугини. Да побързат! Всички горе!

После се заизкачва бавно по стълбата, пристъпвайки като старец, съкрушен от голяма мъка; спря се за малко на площадката и се вслуша в суматохата, която заповедите му бяха предизвикали в цялата банка; почака, докато първите глави се появиха в дъното на стълбището, и най-после влезе в преддверието, хванал се за челото.

Братята Кресе се изправиха и Жан, брадатият, пристъпи към него:

– Месер Толомей, дошли сме...

Толомей го спря с един жест.

– Знам, знам! – рече той с измъчен глас. – Знам кои сте и знам за какво сте дошли. Но това е нищо пред нещастие, което ни сполетя.

Другият понечи да продължи, но Толомей се обърна към вратата и подкани хората, които почваха да се събират:

– Влезте, приятели мои, влезте всички в кабинета ми; елате да чуete страшната вест от устата на вашия господар! Хайде, влизайте, миличките ми!

Стаята скоро се изпълни с хора. Ако братята Кресе се биха опитали да направят и най-малкото движение, тутакси щяха да бъдат обезоръжени.

– Но кажете най-после, месир, какво означава всичко това? – попита Пиер, започнал да губи търпение.

– Един миг само, един миг – отвърна Толомей. – Всички трябва да го научат.

Изведнъж обезпокоени, братята Кресе си помислиха, че банкерът ще разкрие на всеослушание техния позор. Това беше повече, отколкото желяха.

– Всички ли са тук? – рече Толомей. – Тогава, приятели, чуите ме.

Но след това не стана нищо. Настъпи дълго мълчание. Толомей бе закрил лицето си с ръце. Когато ги сне, единственото му отворено око се беше наляло със сълзи.

– Мои малки приятели, деца мои – продума най-после той, – случи се нещо ужасно! Нашият крал... да, нашият възлюблен крал току-що предаде богу дух.

Гласът му се давеше в гърлото и той се заудря в гърдите, сякаш сам

бе виновен за смъртта на владетеля. После, като се възползува от ефекта на изненадата, заповяда:

– Всички на колене, да се помолим за душата му! Сам той се отпусна изтежко на земята и всичките му хора последваха примера му.

– И вие, господа, на колене! – каза той с укорен тон на братята Кресе, които, поразени от новината и съвсем слисани от това зрелище, единствени бяха останали прави.

– In nomine patris... – подзе Толомей.

И тогава изведнъж се разнесоха пронизителни вопли.

Това бяха слугините-италианки в банката, които веднага запяха дружно като оплаквачки според обичая на своята страна.

– Un uomo così buono, un signore tanto generoso! Il sielo se lè preso!²⁶ – зави готвачката.

– Ahimé, ahimé! Tanto buono, tanto generoso!²⁷ – запригласяха момичетата от кухнята и пералнята.

Покрили глави с вдигнатите си нагоре връхни поли, те се полюляваха встрани и вдигаха към тавана ръцете си, захванати една за друга.

– Era come un padre per noi tutti! Era il protettore degli umili.²⁸

– Il nostre padre, il nostre protettore, l'abbiamo perduto! Ahimé! Ahimé!²⁹

Толомей се бе изправил и крачеше сред хората си.

– Хайде, молете се, помолете се както трябва! Да, чист беше той, свят беше! А ние сме грешници, непоправими грешници! Молете се и вие, млади люде – каза той, като положи ръце върху главите на, братята Кресе. – И вас някой ден смъртта ще ви застигне. Покайте се, покайте се!

Представлението продължи повече от четвърт час. Накрая Толомей заповяда:

– Затворете вратите, затворете гишетата. Днес е ден на траур: тази вечер няма повече да се търгува.

Служителите заизлизаха от стаята, подсмърчайки. Когато главният чиновник мина покрай него, Толомей му пошушна:

– И повече никакви плащания. Курсът на златото може утре да се промени.

---

26. Толкова добър човек, толкова щедър сеньор! Небето си го взе!

27. Горко ни, горко ни! Толкова добър, толкова щедър!

28. Той беше като баща на всички ни, беше закрилник на нищите.

29. Нашият баща, нашият закрилник, загубихме го! Горко ни, горко ни!

По стълбите жените продължаваха да нареждат.

– Той беше благодетел на народа. Никога, никога вече няма да имаме такъв добър крал! Ahimé...

Толомей спусна завесата, която преграждаше входа към кабинета.

– Така е, – рече той, – така е! Така преминава славата на тоя свят.

Двамата Кресе, объркани и усмирени, мълчаха. Личната им драма изведнъж бе избледняла пред нещастieto, сполетяло цялото кралство. На всичко отгоре бяха капнали от нощната езда, и то на какъв кон!

Появата им в Париж късно сутринта, възседнали и двамата пръхтящото си, дръгливо конче и облечени в старите си дрехи, с които ходеха на полето, бе предизвикала смях по улиците. Съпроводени от цяла дружина крещящи хлапета, те се лутаха из лабиринта на Сите. Не хапнали нито залък от предния ден, самоувереността им, ако не гневът им, се бе почти изпарила при вида на разкошния дом на Толомей, на това богатство, което личеше навред, на многобройната добре облечена и охранена прислуга, на гоблените, мебелите с резба, емайла, слоновата кост... „Всъщност – си помисли всеки сам за себе си, без да смее да го сподели с другия – може би сбъркахме, като се показахме тъй придиричиви за потеклото; богатство като това струва колкото благородническо звание.“

– И тъй, приятели – подзе Толомей с непринуден тон, след задружната им молитва, – да видим сега тази неприятна история, защото, тъй или иначе, трябва да се живее и светът си върви напред, макар че хората си отиват. Дошли сте да ми говорите за моя племенник, разбира се. Бандит, негодник такъв! На мен ли трябваше да стори това, дето съм му направил толкова добрини! Безсрамник, окаян хлапак! И тази ли болка ми трябваше днес на всичко отгоре... Знаем, всичко знаем; той ми прати известие отзарана. Пред вас е един много изстрадал човек.

Стоеше пред тях, малко прегърбен, с очи сведени към земята, в поза на най-тежка покруса.

– И страхливец отгоре на това – подзе отново той. – Срам ме е да го призная, млади господа. Не посмя да срещне гнева ми; заминал тутакси за Сиена. Трябва вече да е много далеч отгук. Кажете, приятели, кажете какво да правим?

Имаше вид, като че предоставяше всичко на тях, едва ли не че търсеше съвет от тях. Двамата братя го гледаха и се споглеждаха един друг. Нищо не бе станало така, както си го бяха представяли.

Толомей ги наблюдаваше изпод почти притворения си клепач. „Добре, добре – си каза той, – вече ги усмирих и не са опасни: въпросът е сега как да ги изпратя обратно, без да получат нищо.“

Той рязко се изправи:

– Но ще го лиша от наследство! Чувате ли ме, ще го лиша от наследство... Няма да получиш и петак от мен, нещастнико! – извика той и размахна пестник някъде по посока на Сиена. – Нищо няма да получиш! Ще оставя всичко на бедните и манастирите!... И само да ми падне в ръцете, ще го дам веднага на кралския съд. Уви, уви, кралят умря!

Двамата братя бяха едва ли не готови да вземат да го утешават.

Толомей прецени, че са вече достатъчно подготвени, за да ги научи на ум и разум. Приемаше, съгласен бе с всичките им обвинения, с всичките им оплаквания; дори ги изпреварваше. Но какво да правят сега? Каква полза от един процес, доста скъп за хора в притеснено положение, когато виновникът беше недостижим и дотогава отдавна ще е минал границата? Така ли мислеха, че ще възстановят честта на своята сестра? Един скандал би напакостил само на тях. Толомей щеше да направи всичко възможно, за да поправи стореното зло; имаше високопоставени и могъщи познати, беше приятел на монсеньор дьо Валоа, на монсеньор д'Артоа, на месир дьо Бувил... Щяха да намерят някое местенце за Мари, къде то тя да роди плода на своя грях в най-голяма тайна, а после щяха да видят как някак да уредят положението ѝ. За известно време би могла да отиде в манастир, където да се покае за грешката си. Нека само се доверят на Толомей! Не беше ли доказал той на семейство Кресе, че е човек със сърце, като бе отсрочил плащането на тристата ливри, дадени им в заем.

– Ако желяех, щях да имам вашето имение още преди две години – Но пожелах ли го? Не. Е, виждате ли!

На двамата братя, вече силно разколебани, не им трябваше много, за да доловят заплахата, която се таеше в иначе тъй бащинския тон на банкера.

– Повтарям ви, не ви искам нищо – добави той.

Но ако работата стигнеше до съд, тогава би трябвало волю-неволю да представи сметките си и съдиите може би щяха да се учудят, че Кресе са приемали толкова много дарове от Гучо.

Но те бяха разумни момци; затова нека сега идат в някоя тиха странноприемница и да пренощуват там, след като са се нахранили добре, без да се грижат за сметката. И да чакат там, докато Толомей ги потърси; той се надяваше, че още на другия ден ще може да им предложи разрешение, удовлетворително за тяхната чест. Но най-важното от всичко беше да се избегне скандалът...

Пиер и Жан дьо Кресе отстъпиха пред доводите му и дори на

сбогуване му стиснаха ръце с известен жар.

След като си отидоха, Толомей се отпусна на един стол. Беше уморен и пухтеше с пълните си, тъмночервени бузи.

„А сега, дано само кралят умре!“ – си каза той.

Защото, когато напусна Венсен, Луи X все още дишаше; но никой не му даваше още много часове живот.

XII. КОЙ ЩЕ БЪДЕ РЕГЕНТ?

Луи X Вироглавия издъхна през нощта на 4 срещу 5 юни 1316 година, малко след полунощ.

За пръв път от триста двадесет и девет години един френски крал умираше, без да остави потомък от мъжки пол, който да наследи короната.

Монсеньор дьо Валоа, който иначе тъй ревностно се грижеше за дворцовия церемониал, било за венчавка или за погребение, прояви пълно безразличие към последните почести, които следваше да бъдат отдадени на племенника му.

Повика първия шамбелан Матийо дьо Три и единственото нареждаене, което му даде, беше:

– Да се направи същото, както е било последния път! Сам той се зае да свика още в ранните часове на деня съвет, и то не във Венсен, където такова заседание неизбежно би трябвало да бъде председателствувано от кралицата, а в градския дворец в Париж.

– Да оставим скъпата ни племенница на нейната скръб – заяви той – и да не правим нищо, което би могло да навреди на скъпоценното й бреме.

По състава си този съвет приличаше повече на семейно съвещание, отколкото на държавен орган. Тук бяха Шарл дьо ла Марш, брат на покойника, Шарл дьо Валоа и Луи д'Еврьо, братя на Филип Хубави, Луи дьо Клермон, внук на Луи Свети, Мао д'Артоа и Робер д'Артоа – тя братова внучка, а той братов правнук на Свети Луи, и Филип дьо Валоа, син на Шарл, а освен това участваха канцлерът, архиепископът на Санс и граф дьо Бувил, за да има представители на правосъдието, църквата и висшите служители на кралския дом.

Валоа не можеше да не покани и Мао, тъй като той и тя бяха единствените перове на кралството, намиращи се в този момент в Париж. Така убийцата на човека, чието наследство предстоеше да бъде уредено,

беше отново тук, възвърнала си своите прерогативи и тайно ликуваща с победата си.

И да очакваше някаква съпротива от страна на Мао̀, Валоа не се страхуваше от нея. Смяташе, че може да разчита на пълната подкрепа на останалите си родственици. Освен това канцлерът Морне беше негово протеже, архиепископ Марини беше тясно свързан с него, а колкото до Бувил, всички познаваха неговата безинициативност и примирителния му нрав.

Всъщност Валоа беше до немай къде доволен, че Филип дьо Поатие и конетабълът Гоше дьо Шатийон отсъствуват от Париж. Ако бяха тук, работата нямаше да бъде толкова лека. Но сега засега двамата се намираха в Лион, където имаха за задача да подстрекават един срещу друг кардиналите.

Затова и монсенюр дьо Валоа се чувствуваше с развързани ръце, премного развързани дори... Той направо седна на кралското кресло в горния край на масата. Въпреки че си бе надянал маската на опечален, не можеше да скрие колко приятно му беше да заеме това място. – Събрали сме се тук след тежката загуба, която ни сполетя – започна той, – да решим някои неотложни въпроси, а именно изборът на двама настояници на плода, които да бдят от наше име над бременността на кралица Клеманс, а също и да определим регент на кралството, защото не бива да има прекъсване в упражняване на правораздаването и в управлението на държавата. Искам зашия съвет...

Подбираше изразите си така, както би говорил самият владетел, и недвусмислено се изтъкваше като държател на кралските прерогативи. Това поведение раздразни доведения му брат граф д'Еврьо, чиято душевна строгост и праволинейна мисъл, нравствени скрупули и уважение към институциите не можеха да се примирят с подобни похвати. Именно заради своята непреклонна почтеност Луи д'Еврьо не бе вземал никога дейно участие в упражняването на властта. Но той наблюдаваше, преценяваше и порицаваше почти всички действия, предприемани от годи на насам по внушение на Валоа.

Когато Валоа, отговаряйки си сам, предложи назначаването на настояниците да бъде предоставено на усмотрението на регента, д'Еврьо избухна гневно, както това понякога се случва с улегналите и разсъдливи хора, и го прекъсна:

– Позволете, братко мой, да се изкажем и ние и моля ви не свързвайте, ако е възможно, всички въпроси в едно. Учредяването на регентство е акт, за който съществуват прецеденти в анализите на кралството, и

то трябва да се обсъди пред Съвета на перовете. Назначаването на настойници на плода е друг въпрос, отнасящ се до близките членове на семейството, и него ние можем да решим тук с помощта на канцлера. Имате ли да предложите някои имена?

Изненадан, от тази намеса и още повече от решителния тон, с който бе изразена, Шарл дьо Валоа, за да спечели време, отговори:

– А вие, братко, кого предлагате?

Граф д'Еврьо поглади с пръсти клепачите си.

– Аз мисля – каза той, – че трябва да изберем мъже с безукорно минало, достатъчно зрели, за да можем да се доверим на тяхната благоразумност, и дали неоспорими доказателства за своята лоялност и преданост към нашите крале. Бих ви предложил на драго сърце сенешала на Жоанвил, ако поради напредналата си възраст, която приближава сто години, той не беше твърде немощен за това... Но аз виждам тук месир дьо Бувил, който беше пръв шамбелан на крал Филип, нашия брат, и му служеше във всичко с вяност, достойна за похвала. Той доведе във Франция кралица Клеманс и тя е привързана към него...

Валоа задиша по-леко. Ако назидателното слово на Луи д'Еврьо имаше за цел само да се избере Бувил като настойник на плода, нямаше причина за безпокойство. И той побърза да даде това удовлетворение на брат си, като решително одобри предложението и потвърди, че Бувил е тъкмо лицето, за което мислел и самият той. Всички около масата се съгласиха, кой с думи, кой с кимане на глава, кой полугласно.

Пълният Бувил се надигна с дълбоко развълнуван израз на лицето. Това бе признанието за дългите години предана служба на короната.

– Това е голяма чест за мен, голяма чест, господа – заяви той. – Давам клетва да бдя над плода на мадам Клеманс и да я пазя от всяко нападение и посегателство, и да я браня с живота си. Но тъй като монсеньор д'Еврьо спомена месир дьо Жоанвил, бих желал сенешалът да бъде определен редом с мен или, ако не може, то неговият син, та да присъства духът на монсеньор Луи Свети при тази охрана в лицето на неговия служител, както духът на крал Филип, моя господар... ще бъде в мен, неговия служител.

Бувил рядко бе говорил толкова дълго пред съвета, а и нещата, които искаше да изрази, донякъде превишаваха безизкуствения му ум. Последните му думи не бяха съвсем ясни, но всички разбраха мисълта му и граф д'Еврьо му благодари.

– А сега – рече Валоа – да преминем към въпроса за регентството...

Той бе отново прекъснат, но този път от Бувил, който пак се бе

изправил.

– Преди това, монсеньор...

– Какво има, Бувил? – попита с дружелюбен тон Валоя.

– Преди това, монсеньор, трябва много смирено да ви помоля да освободите мястото, на което седите, защото това е мястото на краля; а нека не забравяме, че засега кралят е в утробата на мадам Клеманс.

Последва такова мълчание, че се чу звънът на камбаните в Париж.

Валоя стрелна с яростен поглед Бувил, но си даде сметка, че трябва да се подчини и дори да си даде вид, че го прави драговолно. „Виж ги ти, глупците му – си каза той, сядайки на друг стол, – човек не бива много-много да им се доверява. Измислят ги едни, които никому не биха хрумнали.“

Насядалите отдясно трябваше да се изместят с един стол по-надолу. Бувил обиколи масата, взе един стол без облегалo и седна, скръстил ръце в стойката на верен страж, малко встрани от празното кресло, което щеше да бъде предмет на толкова ламтежи.

Валоя направи знак на Робер д'Артоа и той, без да става, промърмори няколко насилено вежливи думи, с които искаше да каже: „Стига глупости, да минем към сериозните въпроси!“ Времето според него беше твърде малко, за да го пилеят за формалности, а и решението, което биха взели, трябваше непременно да бъде одобрено от Камарата на перовете. И съвсем ненадейно, сякаш това се подразбираше от само себе си, той предложи регентството да се възложи на Шарл дьо Валоя.

– Орачът не сменя ръка върху ралото посред браздата – каза той. – Всички знаем, че не друг, а именно Шарл управляваше през цялата тази година от името на бедния ни братовчед Луи, когото днес ще погребем. А преди това той беше винаги в съвета на крал Филип, на когото е спечелил не една грешка и за когото е спечелил не една битка. Той е най-стариот от рода; скоро ще станат тридесет години, откакто работи при краля...

Само двама души като че ли не одобриха това изказване. Луи д'Еврьо мислеше за Франция, Мао д'Артоа мислеше за себе си.

„Ако Шарл стане регент – си каза тя, – той сигурно няма да отзове маршал дьо Конфлан и да вдигне секвестъра върху графството ми. Той играе по свирката на Робер, както и Робер по неговата. Може би много избързах да пратя Луи на оня свят и трябваше да изчакам връщането на зет ми. Трябва да взема думата от негово име, но няма ли да предизвикам подозрения?“

Намеси се д'Еврьо, който пак се обърна към Валоя.

– Шарл, ако се бе случило нашият брат да умре, докато племенникът ни беше още дете, кой щеше да стане по право регент?

– Аз, то се знае – отвърна усмихнат Валоа, сякаш наливах вода в неговата воденица.

– Защото бяхте най-големият брат. Тогава не следва ли нашият племенник Филип дьо Поатие да поеме по право регентството?

Мао се обнадежди. И когато Шарл дьо ла Марш сметна за уместно да се обади, че брат му Филип не можел да бъде навсякъде едновременно, на конклава и в Париж, тя се намеси в спора.

– Та Лион не е в земите на Великия хан! Пътят оттам е само два-три дни... Ние съвсем не сме достатъчно на брой, за да решим сега такъв важен въпрос. Тук виждам само двама перове на кралството от всичко дванадесет... Нито един херцог-епископ, нито един графски епископ; няма го конетабъла, няма го бургундския херцог...

Като чуха последното име, Робер д'Артоа, Филип дьо Валоа и Луи дьо Клермон подскочиха. Херцог Йод Бургундски – новият херцог, и майка му Агнес – тъкмо това бяха хората, от които се страхуваха и чиито машинации трябваше час по-скоро да се предвоят³⁰! Детето на Клеманс не се беше още родило, ако въобще дойде на бял свят, а едва тогава щеше да се види дали е момче или момиче. Затова Йод Бургундски имаше право да претендира за регентството, и то както срещу Поатие, така и срещу Валоа, от името на своята племенница – малката Жана Наварска, дъщерята на Маргьорит. А всички знаеха, че Жана е незаконно-родено дете!...

– Но вие не знаете нищо, Робер! – извика Луи д'Еврьо. Предположенията не са още сигурност, а Маргьорит отнесе своята тайна в гроба, където вие я изпратихте.

Д'Еврьо подхвърли това „вие“ в общ и неопределен смисъл, но исполинът, който имаше всички основания да смята, че наемкът е отправен лично към него, го призова да се изясни или да оттегли думите си.

– Забравихте ли, Луи, че сте женен за собствената ми сестра и нима трябваше да доживея най-близкият ми родственик да стане глашатай на моите клеветници? Не бихте говорили другояче, ако ви плащаха бургундците.

Спечкването се разгорещи и по едно време имаше опасност шурей и зет да се предизвикат на двубой.

30. Йод Бургундски току-що бил наследил брат си Юг V, починал в Аржили в началото на май 1315 г. и погребан на 12 май в Сито.

Още веднъж скандалът в кулата Нел и неговите последици внесоха разкол сред владетелския род на Франция и дори в този момент заплашваха да разделят кралството.

Тогава архиепископ Марини взе думата от името на църквата; като призова противниците към помирение, той ги прикани да съблюдават „примирието на траура“, както се изрази. Според него не бивало да се приписва зла умисъл на казаното от монсеньор д'Еврьо и с думата „гроб“ той без съмнение е имал пред вид крепостта Гайар, където Маргьорит Бургундска била затворена, „като в гроб“ и сетне умряла.

Луи д'Еврьо нито се съгласи, нито изрази несъгласие. Робер пък изръмжа:

– В края на краищата замъкът Гайар е по-близо до Еврьо, отколкото до моя замък Конш...

В това време вратата се отвори и в залата влезе Матийо дьо Три, който обяви, че има да направи важно съобщение. Поканиха го да говори.

– Докато балсамирали тялото на краля – каза шамбеланът, – влязло незабелязано някакво куче и облизало кърпите, с които били извадени вътрешностите.

– Е, и? – попита Валоа. – Това ли е голямата ви новина?

– Не, господа, но кучето веднага се свило от болки, почнало да вие и да се гърчи, обзето от същите мъки като краля; може би вече дори е умряло.

Отново настъпи такава тишина, че се чу звънът на камбаните чак от парижката „Света Богородица“. Графиня Мао не трепна, но жестока тревога сви сърцето ѝ.

„Нима ще ме разкрият заради лакомията на едно куче!“ – си каза тя.

– Значи, смятате, Матийо, че е имало отрова... – промълви най-после Луи д'Еврьо.

– Трябва да се направи разследване, и то най-грижливо – рече Шарл дьо Валоа.

Бувил, който през цялото време на разискванията бе седял мълчалив край кралското кресло, се изправи.

– Господа, щом са посегнали на живота на краля, има опасност да се опитат да посегнат и на нероденото дете. Моля да ми бъде дадена охрана от шест въоръжени щитоносци и да се постави под моите заповеди денем и нощем, за да бди при вратата на кралицата и да я пази от пресъпна ръка.

Казаха му да действа, както намери за добре. Малко по-късно

отложиха заседанието на съвета за следващия ден, без да вземат каквото и да било решение.

При вратата Мао̀ се приближи до Луи д'Еврьо и му каза полугласно:

– Ще изпратите ли куриер до Филип, за да го извести за станалото?

– Разбира се, братовчедке, ще изпратя, а искам да предизвестим и леля ни Агнес.

– Тогава правете каквото намерите за нужно, защото с вас двамата сме на едно мнение по всичко.

Когато излезе от заседанието, Бувил бе спрял от Спинело Толомей, който го чакаше в двора на замъка и бе дошъл да го моли за закрила на племенника му.

– А, милото момче, добрият ми Гучо! – отвърна Бувил. – Ето какъв човек ми трябва, за да пазим кралицата. Съобразителен, ловък... На мадам Клеманс ѝ беше приятно с него. Жалко, че не е щитоносец, нито дори бакалавър. Но пък най-после има случаи, когато доблестта струва повече от високото потекло...

– Тъкмо това мисли и знатната госпожица, която е пожелала да се омъжи за него – рече Толомей.

– А, значи се е оженил вече!

Банкерът понечи да разкаже накратко за неволите на Гучо, но Бувил едва го слушаше. Той бързаше, трябваше да се върне начаса във Венсен и държеше на идеята си да зачисли Гучо към охраната на кралицата. Толомей пък предпочиташе някаква длъжност, на която племенникът му щеше да бъде по-малко на показ и по-далеч от двора, Ако можеха да го настанят при някой висш църковен сановник, при някой кардинал например...

– Ами да, защо не, приятелю, да го пратим при монсеньор Дюез! Кажете на Гучо да ме потърси във Венсен, защото отсега нататък не мога да мърдам вече оттам. Той ще ми разправи всичко... Чакайте, сетих се, той дори може да ми направи голяма услуга, като отиде при кардинала. Тъкмо търсех някой, комуто да поверя едно поръчение под строга тайна... Да, да, кажете му да побърза; чакам го!

Няколко часа по-късно трима конници препусаха по три различни пътища към Лион.

Първият бе поел по „големия път“, ще рече, през Есон, Монтаржи и Невер, и носеше върху наметката си герба на Франция. У него беше писмото, с което Шарл дьо Валоа съобщаваше на Филип дьо Поатие за смъртта на брат му, а и за това, че той, Валоа, е бил принуден от

обстоятелствата и натоварен по волята на съвета да поеме незабавно регентството.

Вторият пратеник с отличителните знаци на граф д'Еврьо яздеше по „приятния път“ през Провен и Троа и имаше заповед да се отбие в Дижон при бургундския херцог, преди да продължи за резиденцията на граф дьо Поатие; писмата, които носеше, нямаха съвсем същото съдържание като съобщението на Шарл дьо Валоа.

Най-после, по така наречения „кратък път“ през Орлеан, Бурж и Роан препускаше Гучо Балиони, пратеник за особени поръчки, предрешен под ливреята на граф дьо Бувил. Официално Гучо беше изпратен при кардинал Дюез, но имаше поръка да потърси и граф дьо Поатие, на когото трябваше да съобщи – устно, – че има съмнения смъртта на краля да е била причинена от отрова и че охраната на кралицата налага най-голяма бдителност.

По тези три различни пътища сега се решаваше съдбата на Франция.

КРАЙ

© 1956 Морис Дрюон
© 1982 Никола Георгиев, превод от френски

Maurice Druon
Les Poisons de la couronne, 1956

Сканиране, разпознаване и редакция: Ивет Костова, 2007

Публикация:

МОРИС ДРЮОН

ОТРОВИТЕ НА КОРОНАТА

Прокълнатите крале. Книга трета

Първо издание

Преводач НИКОЛА ГЕОРГИЕВ, 1982 г.

Редактор МАНОН ДРАГОСТИНОВА

Излязла от печат на 30.Ш.1982 г.

Издателство на Отечествения фронт, 1982 г.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4417>]